

Religieuze en culturele opvoedingsidealen van Turkse moslimmoeders geboren in Nederland

Bachelorscriptie 2014-2015

Islam en Arabisch

Zehra Türedi (BSc)

4039459

Faculteit Geesteswetenschappen

Departement Filosofie en Religiewetenschappen

Universiteit Utrecht

Begeleidster: Dr. Welmoet Boender

Tweede beoordelaar: Dr. Daan Beekers

Datum: 17 augustus 2015

For my loves..

Fetiye & Mehmet

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Voorwoord	4
Hoofdstuk 1: Opzet	4
Inleiding	4
Stand van onderzoek	8
Conceptueel model	10
Theoretische kader	13
Definitie cultuur en religie	14
Relevantie	15
Hoofdstuk 2: Milli Görüş	16
Wat is Milli Görüş?	16
Kernwaarden Milli Görüş	16
Moslim zijn in Nederland	17
Hoofdstuk 3: Opvoeding van en door de tweede generatie	19
Onderscheid cultuur en religie	19
Eigen opvoeding	23
Opvoedingsidealen	27
Vormgeving in de praktijk.....	28
Religieuze educatie	29
De Turkse taal	32
Man-vrouw relatie.....	34
Problemen in de opvoeding	38
Conclusie	39
Referentielijst	43
Bijlagen	45
Vragenlijst	45
Transliteratiesysteem	47

Voorwoord

Als geboren en getogen Rotterdammer en Turks-Nederlandse moslima voel ik mij betrokken bij dit land dat bruist van multiculturaliteit én multireligieuziteit. Door mijn pedagogische achtergrond, *BSc in Pedagogical and Educational Sciences*, is de stad Rotterdam voor mij interessant door de aanwezigheid van de verschillende bevolkingsgroepen die naast elkaar leven met elk een ander pedagogisch referentiekader. Als Turks-Nederlandse moslima kan ik me vinden in sommige gedachtegang van de moslimjongeren die in Nederland zijn geboren. Uit onderzoeken, zoals die van Martijn de Koning, blijkt dat de in Nederland geboren moslimjongeren een scherpe onderscheid maken in cultuur en religie en dat ze religie voorop stellen.¹ Ik wilde graag onderzoeken wat de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders, die in Nederland zijn geboren, hierover denken en welke idealen zij hebben bij de religieuze en/of culturele opvoeding van hun kinderen en hoe ze het vorm geven in de praktijk. Met alle plezier en interesse ben ik begonnen aan mijn onderzoek en met hetzelfde plezier heb ik het afgerond.

Ik wil mijn dank betuigen aan mijn begeleidster Dr. Welmoet Boender die mij vanaf het begin heeft gestimuleerd bij dit onderwerp en mij heeft geholpen om mijn onderzoek uit te voeren en op papier te zetten. Verder wil ik mijn ouders, en in het bijzonder mijn moeder, bedanken die mij zowel tijdens mijn onderzoek als mijn gehele academische studies onvoorwaardelijk hebben gestimuleerd en gesteund. Zonder mijn moeder was ik hoogstwaarschijnlijk nooit begonnen aan een tweede universitaire studie, die ik naast mijn eerste universitaire studie heb gevolgd waarvan dit onderzoek een deel van uitmaakt en zou dit onderzoeksverslag waarschijnlijk niet voor u hebben gelegen. Verder dank ik alle respondenten die mij hebben geholpen om mijn onderzoek uit te voeren in de heilige maand Ramadan anno 2015 (juni) waaraan ik eveneens heb deelgenomen. 'Ondanks' het lange vasten in deze warme zomerdagen, wat nogal pittig kan zijn, hebben zij mij op een warme manier verwelkomd in hun huizen om te vertellen over hun manier van opvoeden.

HOOFDSTUK 1: Opzet

Inleiding

Opgroeien tussen twee en zelfs drie culturen heeft consequenties. Dat heb ik zelf ervaren binnen de Turkse, Nederlandse en de islamitische cultuur in Nederland. De kennis over

¹ Martijn De Koning. *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), p.30.

hoe complex opvoedingssituaties kunnen zijn bezit ik met mijn (ortho)pedagogische achtergrond. Hierdoor lijkt het me interessant om te onderzoeken hoe moslimmoeders die in Nederland zijn geboren en die soortgelijke consequenties hebben ervaren zelf invulling geven aan de religieuze- en/of culturele opvoeding van hun kinderen die in de basisschoolleeftijd zijn. Tevens wil ik onderzoeken of zij een scherpe onderscheid maken tussen religie en cultuur bij de opvoeding van hun kinderen en hoe dit onderscheid vorm krijgt in de praktijk.

Ik heb besloten om de opvoeding door de *tweede* generatie Turkse moeders te onderzoeken. Deze bevolkingsgroep is echter nogal divers, waardoor ik mijn doelgroep heb afgebakend tot een groep binnen een stroming in de islam, te weten de groep *Milli Görüş* binnen de stroming soennitisch islam. In de literatuur is veel beschikbaar over de opvoeding door de *eerste* generatie moslimouders in tegenstelling tot de opvoeding door de *tweede* generatie moslimouders. Ik heb de bedoeling om met mijn onderzoek meer inzicht te bieden in de religieuze opvoeding door de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders.

In het laatste vijftig jaar hebben er vele immigraties plaatsgevonden in de verschillende West-Europese landen.² Voor Nederland geldt dat er veel gastarbeiders rond de Middellandse Zeegebied kwamen, met name uit Turkije en Marokko. Een onderzoek uit 2003 naar acculturatie en multiculturalisme blijkt dat Turkse Nederlanders een positieve houding hebben jegens multiculturaliteit in Nederland terwijl de autochtone Nederlanders een neutrale houding blijken te hebben.³ Ook blijkt uit hetzelfde onderzoek dat Turkse Nederlanders een voorkeur hebben voor integratie in publieke domein, maar een voorkeur hebben voor separatie in privé-domein. Dit wil zeggen dat zij de normen en waarden van hun eigen cultuur of religie willen behouden.

Moslims die in Nederland zijn geboren van wie één of beide ouders elders zijn geboren, ook wel aangeduid als de *tweede* generatie allochtonen⁴, blijken een scherpe onderscheid te maken tussen cultuur en religie.⁵ Voor moslimjongeren uit immigrantengezinnen geldt de aanwezigheid van tenminste drie soorten culturen; de islamitische cultuur, de

² Judit Arends Toth & Fons J.R. Van de Vijver. "Multiculturalism and acculturation: Views of Dutch and Turkish-Dutch." *European Journal of Social Psychology*, 33 (2003), p.249.

³ Ibidem.

⁴ CBS. Definitie *tweede* generatie allochtoon, <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=1034> (geraadpleegd op 29 maart 2015).

⁵ Martijn De Koning, *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*, (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), p.30.

Nederlandse oftewel westerse cultuur en de cultuur van herkomst bijvoorbeeld de Marokkaanse of de Turkse cultuur.

In het wetenschappelijk debat is er veel gesproken over de opvoeding door de eerste generatie moslimouders, die niet in Nederland zijn geboren, met de nodige op- en aanmerkingen, zoals dat zij een nogal autoritaire opvoedingsstijl hanteren bij de opvoeding.⁶ Uit de literatuur blijkt eveneens dat de tweede generatie moslimjongeren ambiëren om verandering te brengen in de opvoeding van hun kinderen.⁷ "Zo verwijten zij dat hun ouders de religie te veel met cultuur en tradities verwarren."⁸ Daan Beekers (2007) merkt op dat er naar de tweede generatie moslims moet worden gekeken in hun eigen context, namelijk in een ontkerkelijkte samenleving in Nederland.⁹ De eerste generatie moslims kenmerkten zich immers door dezelfde religieuze praktijken als het geïnstitutionaliseerde christendom in Nederland.¹⁰ "Het draaide toen meer om de collectieve rituelen en minder om de innerlijke contemplatie."¹¹

De islam is voor de tweede generatie moslims een bewuste keuze.¹² De houdingen, opvattingen en concrete opvoedpraktijken van de in Nederland geboren moslimmoeders ten opzichte van de opvoeding van hun eigen kinderen is echter gering onderzocht. Enkele onderzoeken naar de opvoeding door de tweede generatie moslims in Nederland zijn gedaan door Trees Pels, Marjan de Gruijter en Gülşen Doğan (2006), waarbij onder andere de ouderschapsmotieven en de ouderschapsstijlen zijn onderzocht.¹³ Over de religieuze en/of culturele opvoeding die de tweede generatie aan hun kinderen (willen) meegeven zijn er weinig beschikbare bronnen te vinden, behalve enkele statistische bevindingen van het Sociaal Cultureel Planbureau die ik verder in mijn onderzoek in kaart heb gebracht.

De vraag die opkomt is: Hoe kijkt deze nieuwe generatie aan tegen de religieuze- en of culturele opvoeding en hoe krijgt deze vorm in de praktijk? Dirk Korf en Berfin Yeşilgöz

⁶ Lotty, Eldering, *Cultuur en opvoeding: interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*, 4^e dr. (Lemniscaat, Rotterdam, 2006), p.284.

⁷ Trees Pels, *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland. De creatie van een nieuw bestaan*, (Assen: van Gorcum, 1998), p.199.

⁸ Daan Beekers. 'Verwante vreemden: jonge moslims in een ontkerkelijkte samenleving. In F. Guadeloupe & V. de Rooij (Eds.), *Zo zijn onze manieren: visies op multiculturaliteit in Nederland*, p.152.

⁹ Ibidem, p.150.

¹⁰ Ibidem, p.151.

¹¹ Ibidem, p.151.

¹² Ibidem, p.151.

¹³ Trees Pels, Marjan de Gruijter en Gülşen Doğan, *Emancipatie van de generatie: keuzen en kansen in de levensloop van jonge moeders van Marokkaanse en Turkse afkomst*, (Utrecht: Uitgeverij Nur, 2006).

stellen dat één van de wezenlijke verschillen tussen de moslims die in Nederland zijn geboren en hun ouders is dat zij vergeleken met hun ouders meer nadruk leggen op de regels van de islam en een meer religieuze verdieping zoeken met behulp van het internet.¹⁴ Tevens maken zij, zoals eerder vermeld, een nogal scherpe scheiding tussen religie en cultuur.¹⁵

Om conclusies te kunnen trekken uit mijn bevindingen kies ik voor respondenten die veel gelijkenissen vertonen in gedachtegang. Hiervoor richt ik me op de *tweede* generatie Turkse moeders die zich associëren met de visie *Milli Görüş*, wat tevens een religieus-organisatorisch en religieus-politiek georiënteerde organisatie is in Nederland. In het vervolg van mijn onderzoek noem ik hen Turkse moeders, of de *tweede* generatie (Turkse) moslimmoeders of de *tweede* generatie. Tevens richt ik me op deze groep, omdat deze groep tot de groep Turken behoort die expliciet pleit voor integratie in publieke domein, voor democratische normen en waarden, en separatie in privé-domein, voor religieuze normen en waarden.¹⁶ Deze groep lijkt dus al een onderscheid te maken tussen ‘culturen’, de zogenaamde ‘thuiscultuur’ en de ‘buitencultuur’. Interessant is om dit verder en fijner te onderzoeken door te kijken naar hoe de onderscheid tussen religie en cultuur in de praktijk vorm krijgt. Mijn onderzoeksvraag luidt daarom als volgt:

Welke idealen rond de religieuze en culturele opvoeding formuleren Turkse moslimmoeders die in Nederland zijn geboren en die zich rekenen tot de groep Milli Görüş en hoe krijgen zij vorm in de praktijk?

Het gaat mij hierbij vooral om de veronderstelde onderscheid die de in Nederland geboren moslims maken tussen religie en cultuur en hoe de religieuze opvoeding in de praktijk eruit ziet. Om deze vraag te onderzoeken, stel ik de volgende deelvragen:

- Wat is *Milli Görüş*?
- Wat zijn de kernwaarden van *Milli Görüş*?
- Maken de Turkse moslimmoeders die in Nederland zijn geboren een onderscheid tussen religie en cultuur?

¹⁴ Korf Dirk & Berfin Yeşilgöz, *Van vasten tot feesten: Leefstijl, acceptatie en participatie van jonge moslims*, (Rotterdam: Uitgeverij Ger Guijs, 2007), p.70.

¹⁵ Martijn De Koning, *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*, (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), p.35.

¹⁶ Standpoints of the IGMG. <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (ge raadpleegd op 29 maart 2015).

- Hoe hebben de Turkse moslimmoeders die in Nederland zijn geboren hun eigen opvoeding ervaren?
- Wat zijn de idealen rond de religieuze en/of de culturele opvoeding van de moslimmoeders die in Nederland zijn geboren?
- Hoe krijgen deze idealen volgens hen vorm in de praktijk van de opvoeding van hun kinderen?
- Waar lopen de moeders tegenaan bij de religieuze/culturele opvoeding van hun kinderen?

Mijn onderzoeksverslag begint met een inleiding en bestaat uit drie hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk bestaat uit het opzet van mijn onderzoek. Het tweede hoofdstuk bestaat uit een literatuurstudie over *Milli Görüş* en het derde hoofdstuk bestaat uit zowel een literatuurstudie als een kwalitatieve studie over de opvoeding die is gegeven door de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders waarin ik mijn deelvragen heb beantwoord. Het laatste hoofdstuk bevat tevens de ervaring met de opvoeding van de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders die ze van hun ouders hebben gekregen. Tot slot heb ik de conclusies van mijn onderzoek weergegeven. De bevindingen van mijn onderzoek heb ik op grond van de onderwerpen opvoedingsidealen en opvoedingspraktijken geanalyseerd. De uitwerkingen van mijn interviews heb ik aan het eind van mijn verslag toegevoegd als bijlage. Voor een duidelijk verhaal en overzicht heb ik bij het transcriberen de tussentijdse vragen die ik heb gesteld weggelaten. Ik heb overigens zelden hoeven door te vragen tijdens de interviews.

De kernbegrippen in mijn thesis zijn als volgt: opvoeding, waarden, moslims, moslimmoeders, religie, cultuur, opvoedingsidealen, opvoedingspraktijken, identiteit.

Stand van onderzoek

Voor mijn onderzoek heb ik gekozen voor zowel een literatuuronderzoek als een kwalitatief onderzoek dat bestaat uit diepte-interviews met Rotterdamse moslimmoeders met een Turkse achtergrond en die eveneens behoren en/of zich rekenen tot de groep *Milli Görüş*. Verder stel ik als criteria dat mijn respondenten één of meerdere kinderen hebben in de basisschoolleeftijd.

Keuze van de onderzoekspopulatie

Mijn keuze voor Turkse moeders komt, omdat de Turkse bevolking één van de grootste bevolkingsgroepen is onder de niet-westerse moslims in Nederland. Tevens is mijn keuze tot stand gekomen, omdat ik veel beschikbare literatuur heb kunnen vinden over Marok-

kaanse moslims in Nederland en weinig over Turkse moslims in Nederland. Bovendien beheers ik de Turkse taal wat de toegang tot deze onderzoekspopulatie kan vergemakkelijken.

Het Turkse volk is echter breed, omdat het zich kenmerkt door verschillende politieke- en religieuze groeperingen en stromingen. Hierdoor heb ik me gericht op één specifiek groep binnen de Turkse gemeenschap, te weten de religieus-organisatorische groep *Milli Görüş*. Verder wilde ik me specifiek richten op de Rotterdamse moslimmoeders, omdat mijn doelgroep in deze stad veel aanwezig is en het voor mij praktisch is om hun te verwerven door het feit dat ik enkele mensen ken die behoren tot deze groep. Tevens is mijn keuze voor de *tweede* generatie moslimmoeders tot stand gekomen, omdat ik veel beschikbare literatuur heb kunnen vinden over de opvoeding die is gegeven door de *eerste* generatie niet-westerse moslimmigranten, die niet in Nederland zijn geboren, en weinig over de opvoeding die is gegeven door de *tweede* generatie niet-westerse moslimmoeders in Nederland, die in Nederland zijn geboren.

Werving van de respondenten

De respondenten voor mijn onderzoek heb ik trachten te vinden in de stad Rotterdam, via moskeeën en instellingen die zijn opgericht door *Milli Görüş*. In totaal heb ik acht Turkse respondenten geïnterviewd die allen geboren zijn in Nederland, die zich rekenen tot de groep *Milli Görüş* en die één of meerdere kinderen hebben in de basisschoolleeftijd in Nederland. In mijn directe omgeving ken ik mensen die behoren tot deze groep die ik makkelijk heb gecontacteerd voor mijn onderzoek. Hierbij is er sprake geweest van het sneeuwbaaleffect, namelijk de respondenten hielpen mij met het vinden van andere respondenten, die hun kennissen en/of vrienden zijn. De respondenten waren, met uitzondering van één respondent van de leeftijd van drieënveertig, allemaal rond de leeftijd van dertig. Alle interviews vonden in de stad Rotterdam plaats waar de respondenten woonachtig zijn. De interviews duurden minimaal 50 minuten en maximaal 85 minuten. Gemiddeld duurde een interview ongeveer 55 minuten.

De interviews vonden thuis bij de respondenten plaats, omdat de respondenten dit prefereerden. De interviews vonden meestal in het bijzijn van de kinderen plaats. Dit kwam doordat de kinderen geen school hadden wegens de zomervakantie. Bij sommige respondenten speelden de kinderen echter buitenshuis. Tijdens de interviews heeft de aanwezigheid van kinderen echter niet geleid tot verhinderingen of problemen. Verder vonden de interviews geheel in het Nederlands plaats. Tot slot heeft één respondente een universitaire opleiding afgerond en één respondente een HBO-opleiding. Vier respondenten hebben

een MBO-opleiding afgerond waarvan één na het MBO tevens een islamitische opleiding op een internaat in Turkije heeft afgerond. Twee van de respondenten hebben eveneens op een internaat in Turkije gezeten en hun studie afgerond, van wie één de respondente is met een universitaire achtergrond. Een enkele respondente heeft een MHBO opleiding afgerond. Van de acht respondenten waren er dus twee moeders die hoogopgeleid zijn. Vanwege het feit dat MHBO een tussenniveau is tussen de MBO en de HBO kon de moeder die deze opleiding heeft afgerond niet gerekend worden tot hoogopgeleid.

Voor een beter begrip tijdens het lezen (van de citaten), heb ik hieronder een schema (Tabel 1) gemaakt van de leeftijden van de respondenten en de leeftijden van hun kinderen in de basisschoolleeftijd.

	Leeftijd respondent	Leeftijd kind
R1	43	11
R2	35	9
R3	31	6
R4	30	6
R5	31	8
R6	31	7
R7	35	7
R8	30	8

Tabel 1. Leeftijden respondenten en leeftijden kinderen.

Conceptueel model

Binnen de sociale studies zoals sociologie en antropologie krijgen de in Nederland geboren islamitische jongeren veel aandacht, hetzij in het kader van opvoeding hetzij in het kader van identiteit. Als het gaat om opvoeding is het vanzelfsprekend om te kijken naar identiteitsvorming. Voor mijn onderzoek is het belangrijk wat de verschillen zijn tussen religieuze identiteit en culturele identiteit. Mitchell (2006) stelt dat religie als het ware het weefsel vormt van etnische oftewel culturele identiteit en concludeert dat het vaak lastig is

om ze te onderscheiden.¹⁷ De tweede generatie jongeren, zoals eerder vermeld, lijken er echter anders over te denken.¹⁸ Verder stelt Mitchell dat religie een basis kan zijn voor een etnische identiteit. Het is vaak moeilijk om aan te geven waar de religieuze identiteit stopt en waar de culturele identiteit stopt.¹⁹ Volgens Mitchell zijn beide identiteiten in de meeste contexten vaak een tweewegenverkeer.²⁰ Hiermee wordt bedoeld dat religie op de etnische cultuur inwerkt en vice versa. De vraag die hierbij opkomt, is of de tweede generatie Turkse moslimmoeders dit ook zo ervaren.

Ik wil mijn onderzoek onder andere analyseren met de theorie van Mitchell (2006) en kijken of mijn doelgroep onderscheid maakt tussen religieuze en culturele identiteit en hoe hun identiteit vorm krijgt in de opvoeding van hun kinderen. De vraag hierbij is hoe de moslimidentiteit wordt geconstrueerd.²¹ Hierbij verwacht ik dat het onderscheid tussen religie en cultuur gemaakt wordt, daar waar een culturele aspect haaks staat op de islam. Mijn verwachting berust op het feit dat ik eveneens behoor tot de tweede generatie Turkse moslimvrouwen in Nederland met een islamitisch achtergrond.

Migrantengezinnen kenmerken zich door het wegvallen van traditionele netwerken.²² Ook blijkt uit de onderzoeken van Pels (1998) dat allochtone gezinnen van niet-westerse afkomst moeilijkheden ervaren als het gaat om de religieuze opvoeding en de omgang met toenemende religieuze orthodoxie onder moslimjongeren.²³ Dit is eveneens belangrijk voor de groep *Milli Görüş* die pleiten voor integratie in het publieke domein.²⁴ Kanmaz (2008) merkt tevens op dat de moslimidentiteit de etnische en culturele dilemma's transcendeert en dat het de jongeren in België in staat stelt om zichzelf te presenteren in een niet-islamitische Europese samenleving.²⁵

Deze moslimjongeren kiezen voor islam niet als het resultaat van een vanzelfsprekende erfenis van hun ouders, maar op rationele basis.²⁶ Hierdoor staan het verwerven

¹⁷ Claire Mitchell. 'The Religious Content of Ethnic Identities.' *Sociology*, 40 (2006), p.1137.

¹⁸ Martijn De Koning, *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*, (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), p.30.

¹⁹ Claire Mitchell. 'The Religious Content of Ethnic Identities.' *Sociology*, 40 (2006), p.1135-1136.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Trees Pels, *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland. De creatie van een nieuw bestaan*, (Assen: van Gorcum, 1998), p.96.

²³ Trees Pels, *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland. De creatie van een nieuw bestaan*, (Assen: van Gorcum, 1998), p.68.

²⁴ Standpoints of the IGMG. <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (ge raadpleegd op 29 maart 2015).

²⁵ Meryem Kanmaz. *Religie en Identiteit bij moslims in de diaspora*. (Leuven: Acco, 2009), p.17.

²⁶ Martijn De Koning, *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), p.124.

van islamitische kennis en de islamitische praktijk centraal in hun leven. De reflectie op de islam leidt volgens De Koning (2008) tot het voortdurend denken in cultuur versus religie met nadruk op authenticiteit op religie, hetgeen moet leiden tot een 'zuivere' islam.²⁷ Dit houdt tevens het deculturaliseren of de ontculturalisering van de islam in, wat betekent dat de islam niet gelinkt wordt aan één (bepaalde) culturele identiteit.²⁸ Dit maakt het voor mij interessant om te onderzoeken hoe deze 'zuivere' islam wordt vormgegeven en wordt toegepast in de opvoeding van hun kinderen en hoe de onderscheid wordt gemaakt tussen religieuze en culturele identiteit die ze in de opvoeding meegeven. De prioriteit aan het geloof eerder dan cultuur impliceert tevens de vorming van een transnationale geloofs-gemeenschap met een solidariteit die gerelateerd is aan het geloof en niet aan het land van herkomst.²⁹

Dit is terug te vinden in het gedachtegoed van de aanhangers van *Milli Görüş*. Zij pleiten immers voor een islamitische eenheid, de zogenoemde *Developing Eight Project (D8-Project)*, waarbij de gekozen acht islamitische landen elkaar op verschillende gebieden, op economisch gebied in het bijzonder, zouden moeten steunen en dat ze niet alleen moeten focussen op eigen etnisch gebied.³⁰ "D8-Project is naast dat het een politieke, economische en culturele opstanding is, een alternatieve macht en beschaving tegen de westerse kolonialisering."³¹ Dit houdt in dat niet alleen Turkije, maar alle gekozen acht landen zich voor de bovengenoemde doel moeten inzetten.

Sunier merkte in NRC van 24 oktober 1995 op dat de opvattingen binnen *Milli Görüş* nogal uiteen lopen.³² Daar waar sommige leden meer nadruk leggen op de doelen op macro-niveau, bijvoorbeeld het streven naar een islamitische eenheid, leggen andere leden meer nadruk op de doelen op micro-niveau, zoals het opvoeden van kinderen tot vrome moslims. "De sociaal-economische positie van leden van de groep in de *Milli Görüş* conferenties komen niet aan de orde. Het gaat vrijwel uitsluitend over religieuze kwes-

²⁷ Martijn De Koning, *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2008), p.308

²⁸ Ibidem.

²⁹ Karen Phaet & Marc Swyngedouw. 'National identities and representations of citizenship. A comparison of Turks, Moroccans and working-class Belgians in Brussels.' *Ethnicities*, 1, 2002, p.6.

³⁰ Hasan Kösebalaban, *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism, and Globalization*, (Palgrave Macmillan, 2011), p.37.

³¹ Vertaling van een citaat uit de Turkse krant van Milli Görüş, Milli Gazete. Oorspronkelijk citaat: "Siyasi, ekonomik ve kültürel bir birliktelik olmanın yanında, Batı sömürüsüne karşı alternatif bir güç ve bir medeniyet hamlesidi", http://www.milligazete.com.tr/haber/D-8_bir_adanmislik_projesi/238273 (geraadpleegd op 4 augustus 2015).

³² Flip Lindo. "Activiteiten en doelstellingen van Nederlandse organisaties gelieerd aan Milli Görüş." *Instituut voor Migratie- en Etnische Studies (IMES)* (2008), p.35.

ties”.³³

Theoretische kader

In de pedagogische wetenschappen worden verschillende concepten gebruikt om de opvattingen van opvoeders over kinderen en over de verzorging, opvoeding en ontwikkeling van kinderen te weergeven zoals Super en Harkness (1999) het noemen.³⁴ De ‘psychologie van de opvoeders’, of ‘*parental ethnotheories*’ of ‘*parental belief systems*’.³⁵ Deze theorieën weerspiegelen onder andere de ‘culturele’ visies van ouders over de opvoeding van kinderen.³⁶ “Ouders in samenlevingen met een sterke mate van collectivisme zullen bij de opvoeding bijvoorbeeld meer nadruk leggen op relationele waarden en normen, zoals gehoorzaamheid, respect en behulpzaamheid, dan ouders uit meer individualistisch ingestelde samenlevingen die meer de nadruk zullen leggen op individualistische waarden en normen, zoals autonomie.”³⁷

In mijn onderzoek richt ik mij echter niet alleen op de culturele waarden, maar op de culturele en religieuze waarden van de Turkse moslimmoeders die in Nederland zijn geboren en die één of meer kinderen in de basisschoolleeftijd hebben. De *tweede* generatie moslims in Nederland blijkt religieuzer te zijn dan de *eerste* generatie.³⁸ Zo geldt dat van de *eerste* generatie moslims van Turkse en Marokkaanse origine vooral ouderen (vanaf 45 jaar) die tevens vaak laagopgeleiden zijn de moskee vaak bezoeken, terwijl van de *tweede* generatie moslims in Nederland dit vooral ook de jongeren en de hoogopgeleiden zijn.³⁹

Vanwege het feit dat de islamitische opvoeding een breed concept is zal ik in mijn onderzoek mij voornamelijk richten op het overdragen van islamitische en of culturele waarden en normen, omdat deze de basisbeginselen zijn bij de opvoeding en voor de vorming van identiteit.⁴⁰ Hierbij zal ik onderzoeken wat de moslimmoeders onder islamitische waarden en normen verstaan en op welke manieren zij het proberen over te dragen aan hun kin-

³³ Ibidem.

³⁴ Lotty, Eldering, *Cultuur en opvoeding: interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*, 4e dr. (Lemniscaat, Rotterdam, 2006), p.46.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, (Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012), p.73.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Lotty, Eldering, *Cultuur en opvoeding: interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*, 4e dr. (Lemniscaat, Rotterdam, 2006), p.190.

deren.

Uit een onderzoek van 2011 blijkt dat de Turks-Nederlandse moslims minder vaak vijf keer per dag bidden dan de *eerste* generatie (10% tegenover 35%).⁴¹ Gezien het gegeven dat kinderen religieuze waarden voornamelijk van hun ouders krijgen en het krijgen door onder andere hun ouders te imiteren (Bandura, 1986)⁴² is het belangrijk om te onderzoeken hoe de *tweede* generatie moslimmoeders hier tegenaan kijkt. In de diepte-interviews zal ik daarom expliciet vragen naar hoe zij kijken tegen het vijf keer per dag bidden ten behoeve van het overdragen van religiositeit.

Als het gaat om het sturen van het eigen kind naar een Nederlands islamitische school vindt slechts een kleine minderheid van de *eerste* generatie Turkse en Marokkaanse moslims dat hun kinderen naar een islamitische school moeten gaan, respectievelijk 19% van de Turkse ouders en 24% van Marokkaanse ouders uit de *eerste* generatie.⁴³ Over de opvattingen van de *tweede* generatie moslims omtrent onderwijs op een Nederlands islamitische school is nog weinig bekend. Mijn diepte-interviews zullen in dit opzicht meer inzicht bieden. Bekend is dat de bevindingen over opvattingen over islamitische scholing via Nederlands islamitische scholen ambigu zijn. Moslims die hoogopgeleid zijn blijken minder sterke voorkeur te hebben voor een islamitische school dan laagopgeleiden.⁴⁴ Er zijn echter onderzoeken die deze bevindingen lijken te weerleggen, zoals die van Fleishmann (2010) die concludeert dat hoogopgeleiden religieuzer zijn en vaker bidden en de moskee bezoeken dan de laagopgeleiden. Het kwalitatieve gedeelte van mijn onderzoek zal ook in dit opzicht meer inzicht in bieden.

Wel blijkt dat hoogopgeleide ouders en de *tweede* generatie migranten meer opener te zijn in de communicatie met hun kinderen en meer naar hun kinderen luisteren.⁴⁵

Definitie cultuur en religie

“Cultuur is een complex begrip waarvan vele definities bestaan”.⁴⁶ In mijn onderzoek richt ik me vooral op een functioneel en dynamisch cultuurbegrip. Met functioneel cultuurbegrip

⁴¹ Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, (Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012), p.76.

⁴² Albert Bandura, *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1986).

⁴³ Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, (Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012), p.83.

⁴⁴ Ibidem, p.52.

⁴⁵ Trees Pels, Marjolijn Distelbrink en Liselotte Postma, *Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders*, (Utrecht, Verwey-Jonker Instituut, 2009), p.17.

⁴⁶ Ibidem, p.60.

wordt bedoeld dat cultuur functioneert voor het handelen van een individu en met dynamisch wordt bedoeld dat cultuur veranderlijk is doordat het beïnvloed wordt door interne en externe factoren.⁴⁷ De vraag die van belang is in mijn onderzoek is hoe cultuur wordt vormgegeven door de Turkse moslimmoeders die in Nederland zijn geboren. "Dit is relevant bij het enculturatieproces; het proces waarin kinderen leren hoe hun wereld in elkaar zit, wie zij zijn, hoe zij zich moeten gedragen en welke zaken belangrijk zijn in het leven."⁴⁸

Het concept religie kent tevens verschillende definities en wordt meestal gezien als onderdeel van de cultuur.⁴⁹ "Tennekes (1991) omschrijft, religie als een samenhangend geheel van ideeën en voorstellingen omtrent een algemene zijnsorde met de daaruit vloeiende praktijken."⁵⁰

In mijn onderzoek richt ik mij tevens op een functionele en dynamische religiebegrip. Hiermee bedoel ik wat de functie is van de islam voor de moslimmoeders die geboren zijn in Nederland en hoe de beleving ervan tot uiting komt in de praktijk, beïnvloed door interne en externe factoren. Wat betreft *Milli Görüş* verwacht ik dat er binnen deze religieus-morele gemeenschap bepaalde normen en waardenopvattingen worden gedeeld en dat die een plek krijgen in de opvoeding. Opvoeding is in mijn onderzoek dan ook afgebakend tot de overdracht van waarden en normen.

Relevantie

Wetenschappelijk

Mijn onderzoek is van wetenschappelijk belang, omdat er weinig tot geen beschikbare literatuur te vinden is over de opvoedpraktijken door de moslimouders die in Nederland zijn geboren. Tevens is de 'ontculturalisering' van de islam in Europa niet alleen een onderwerp onder de jongeren in Nederland, maar ook in het wetenschappelijk debat. Mijn onderzoek kan in dit opzicht een bijdrage leveren aan dit debat.

Maatschappelijk

Uit onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van de Raad voor de Volksgezondheid en de Zorg blijkt dat het cruciaal is dat toekomstige beroepsbeoefenaars in de hulpverlening on-

⁴⁷ Ibidem, p.61.

⁴⁸ Ibidem, p.50.

⁴⁹ Ibidem, p.62.

⁵⁰ Ibidem.

derwezen moeten worden in de interculturele zorgverlening en dat de beroepsbeoefenaars in hun aanbod de zorg aan allochtonen moeten expliciteren.⁵¹

Mijn onderzoek kan in dit opzicht inzicht geven in de denkbeelden en opvoedpraktijken van de moslimmoeders die in Nederland zijn geboren.

Hiermee kan eventueel de hulpverlening toegesneden worden op de behoeften en hulpvragen van de *tweede* generatie moslimmoeders in Nederland.

Sociaal-Politiek

Mijn onderzoek is eveneens van belang in het kader van het huidige politieke debat waarin de integratie van moslims en hun kinderen een groot plaats inneemt. De verkregen inzichten kunnen hulp bieden voor beleidsmakers omtrent de integratie van Turkse en of niet-westerse moslims in Nederland.

Hoofdstuk 2: *Milli Görüş*

Wat is *Milli Görüş*?

Milli Görüş, letterlijk 'De Nationale Visie', is een visie die opgezet is door de oud-president van Turkije: Necmettin Erbakan.⁵² Hij is tussen de jaren 1968-1997 politiek actief geweest om de Turkse samenleving te her-islamiseren. "Erbakan behoorde tot de invloedssfeer van Nakşibendi met als leermeester Mehmed Zahid Kotku, die zijn leerlingen stimuleerde om de samenleving langs de politieke weg te hervormen."⁵³ Erbakan bracht in het midden van de jaren 1970 een boek uit genaamd '*Milli Görüş*' waarin hij zijn religieus-politieke visie uiteen heeft gezet.

Één van de onderdelen van deze visie is dat er wordt afgezien van de toetreding tot de Europese Unie.⁵⁴ Ook een onderdeel van deze visie is het creëren van een sterke band met de islamitische wereld. Tevens had Erbakan aanhang bij de Turkse immigranten in het Westen vanaf de jaren 1976.⁵⁵ Deze groep immigranten richtte de zogenoemde *Islamitische Gemeinde Milli Görüş (IGMG)* op. De leden van *Milli Görüş* prefereren het ge-

⁵¹ Interculturatie van de gezondheidszorg. Document, p.1-147, http://www.rvz.net/uploads/docs/Interculturalisatie_van_de_gezondheidszorg.pdf (geraadpleegd op 8 april 2015).

⁵² Sunier Thijl & Nico Landman. Turkse islam. "Actualisatie van kennis over Turkse religieuze stromingen en organisaties in Nederland." *Een literatuurstudie in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid* (2014), p.69.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Binswanger en Sipahioğlu 1988: 91, Sunier Thijl & Nico Landman. Turkse islam. "Actualisatie van kennis over Turkse religieuze stromingen en organisaties in Nederland." *Een literatuurstudie in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid* (2014), p.70.

bruik van de (tweede) betekenis 'Het Religieus Perspectief' in plaats van de letterlijke betekenis 'De Nationale Visie'. Dit past eveneens binnen het concept: 'ontculturalisering' van de islam.

Kernwaarden *Milli Görüş*

Voor een beter beeld van *Milli Görüş* zal ik de kernwaarden van deze organisatie toelichten. Deze kernwaarden zijn tevens drijfveren van aanhangers van *Milli Görüş* bij het opvoeden van hun kinderen.⁵⁶ *Milli Görüş* heeft onder andere het leven volgens de Koran en de sunnah van de profeet Mohammed als basisprincipe. In dit opzicht kan deze stroming als fundamentalistisch worden beschouwd. Fundamentalistisch betekent volgens Landman en Sunier (2005) echter niet per definitie anti-modern. Integendeel, volgens deze auteurs komt fundamentalisme juist voort uit modernisering. Op deze mening sluit aan dat *Milli Görüş* als doel heeft om het religieuze leven van in eerste instantie Turkse moslims in de moderne tijd te organiseren, en dit uiteindelijk te doen voor alle moslims.⁵⁷ "Dit betekent concreet dat de organisatie de islamitische leer verkondigt en de gelovigen wijst op hun religieuze plichten. Daarnaast richt de beweging zich op de integratie en emancipatie van Turken in het buitenland."⁵⁸

De kernwaarden waar *Milli Görüş* voornamelijk naar streeft zijn onder andere het belijden van democratie, het voeren van interreligieuze dialoog, het naleven van de kledingvoorschriften volgens de (soennitische) islam, het geven van religieuze educatie, het geven van educatie in eigen taal en het werken aan de relatie tussen man en vrouw volgens de islam.⁵⁹ In mijn onderzoek richt ik me op de laatste drie kernwaarden, te weten religieuze educatie, educatie in eigen taal en de relatie tussen man en vrouw. Ik richt me op deze drie kernwaarden, omdat ik me richt op de opvoeding van kinderen die op de basisschool zitten. De overige kernwaarden van *Milli Görüş* hebben geen directe betrekking op deze leeftijdsfase.

Moslim zijn in Nederland

Allereerst heb ik aan de respondenten gevraagd wat religie (in Nederland) voor hen betekent, zodat zij zich vrij voelden om te vertellen over de religie die zijzelf belijden. Opmerke-

⁵⁶ Frans Kok & Tom van der Maas, *Zuiver op de graad. Hoe integer is Nederland?* (Uitgeverij Van Gorcum, 2006), p.67.

⁵⁷ Standpoints of the IGMG, <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (ge raadpleegd op 14 juni 2015).

⁵⁸ Flip Lindo. "Activiteiten en doelstellingen van Nederlandse organisaties gelieerd aan Millî Görüş." *Instituut voor Migratie- en Etnische Studies (IMES)* (2008), p.14.

⁵⁹ Standpoints of the IGMG, <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (ge raadpleegd op 14 juni 2015).

lijk is dat de respondenten dezelfde soort antwoorden gaven. Allen antwoordden dat de islam hun leven is en dat deze religie het belangrijkste is in hun leven. Hieronder volgen twee citaten als voorbeeld:

R3

“Religie betekent het leven voor me. En het goede voorbeeld. Mijn religie, de islam, betekent alles voor me. En het betekent een voorbeeld zijn voor je kinderen en je medemens. Mijn ouders zijn ook een voorbeeld voor mij geweest en dat betekent ook islam voor mij. Islam betekent perfect voor mij, een perfectie die wij niet kunnen bereiken maar wel ernaar kunnen streven. En moslim zijn in Nederland vind ik alleen maar iets moois. Ik weet van andere moslims in Nederland dat zij soms het slachtoffer worden van religieuze discriminatie, maar persoonlijk heb ik dat nooit ervaren. Ik weet het niet, misschien ligt het aan de wijk waarin ik woon.”

En:

R5

“Ehm.. mijn religie.. het is mijn verleden, mijn toekomst, mijn heden, eigenlijk mijn alles. En het is mijn levenswijze. Mijn leven. En ook de toekomst van mijn kinderen, en de vorming van hun. Ik zou niet in vrede kunnen ademen zonder de islam. En verder vind ik moslim zijn in Nederland niet moeilijk, hoewel het wel af en toe zijn moeilijkheden heeft. Vroeger toen ik had gesolliciteerd voor werk bijvoorbeeld werd ik niet aangenomen door mijn hoofddoek. Dat hebben we ook expliciet tegen mij gezegd. En ik was samen met een moslim vriendin uitgenodigd die dezelfde opleiding had afgemaakt als mij, en naast haar werd tegen mij gezegd jij bent aangenomen tegen haar en tegen mij jij bent niet aangenomen. En toen ik vroeg waarom werd tegen mij gezegd ja, door je hoofddoek, dat vinden we niet kunnen. Dat wel best heel hard en bot. Maar verder dan dat of meer dan dat heb ik niet negatiefs meegemaakt. Maar je ziet en hoort het wel in je omgeving of van andere moslims dat ze negatieve ervaringen meemaken. En natuurlijk weet ik dat ze niet goed aankijken tegen vrouwen met een boerka of hoofddoek, en dat vind ik niet leuk.”

Wat in deze citaten te lezen is komt in andere bewoordingen bij de meeste respondenten terug. Hieruit blijkt dus dat de meeste van de ondervraagden het moslim-zijn in Nederland niet als lastig ervaren. De meeste respondenten gaven daarnaast echter wel aan dat hoewel zij weinig of geen moeilijkheden ervaren met het moslim-zijn in Nederland, zij er echter wel van op de hoogte zijn dat dit soms of zelfs vaak wél geldt voor hun andere geloofsgenoten in Nederland. De enige moeilijkheden die de respondenten zelf wél ervaren bij het moslim-zijn in Nederland, vinden volgens hen hun oorzaak in het gebrek aan enkele mogelijkheden om het geloof te praktiseren. Een terugkomend voorbeeld hiervan dat tijdens de interviews naar voren kwam, was het gering aantal moskeeën in Nederland. De respondenten hadden uit praktische overwegingen graag meer moskeeën gezien. Een res-

pondente verhelderde dit voorbeeld, op de volgende manier:

R4

”Als je bijvoorbeeld de hele dag buiten bent, kan het moeilijk zijn om de *salat* te verrichten. Zo doe ik regelmatig als ik in een winkelcentrum ben en ik moet bidden. Dan ga ik naar een paskamer met een kledingstuk in een kledingwinkel en verricht ik mijn gebed. Je hebt natuurlijk net zoals in Turkije geen moskee bij elke hoek buiten als het ware. Dat maakt t soms moeilijker om een vrome moslim te zijn in Nederland, althans een praktiserende. Want vrome moslim kan je zijn in je intentie, dat je bijvoorbeeld wilt bidden maar op dat moment niet kan. God weet natuurlijk dan ook jouw vrome intentie. Maar persoonlijk vind je het toch niet leuk dat je op dat moment de *salat*, het gesprek met God of de toewijding aan God, moet missen. Het kan soms frustrerend zijn. Ook wanneer je wel in een paskamer de *salat* kan verrichten, omdat er dan vaak of veel geluid is (muziek) of omdat de ruimte in de paskamer te smal is om de bijbehorende rituelen bij de *salat* te verrichten.”

Uit het bovenstaande citaat komt naar voren dat het aantal moskeeën in Nederland vergeleken wordt met het aantal moskeeën in Turkije. Het volgens hen bestaande gebrek aan moskeeën in Nederland, maakt het voor de respondenten moeilijk om bijvoorbeeld de dagelijkse *salat* op tijd en in alle rust en toewijding te verrichten. Met name op de dagen dat men lange tijd van huis is doet dit probleem zich volgens hen voor. Ook het verrichten van de *salat* in een paskamer van een kledingwinkel leidt bij hen niet tot een ‘voldaan’ gevoel. Als reden geven zij het gebrek aan comfort. Dit komt bijvoorbeeld omdat de ruimte in een paskamer niet voldoende is om de rituelen van de *salat* uit te voeren, op de manier dat is voorgeschreven in de islam. Deze ervaringen van de respondenten waren overigens herkenbaar voor mij.

Hoofdstuk 3: Opvoeding van en door de tweede generatie

Onderscheid cultuur – religie

Zoals eerder benoemd, blijkt dat de *tweede* generatie moslims in Nederland een scherp onderscheid maken tussen cultuur en religie en dat zij daarbij religie voorop stellen.⁶⁰ Uit de afgenomen interviews blijkt dat de *tweede* generatie Turkse moeders daadwerkelijk een onderscheid maken tussen cultuur en religie, echter alleen daar waar cultuur haaks staat op de islam. Hierbij werden vooral voorbeelden met betrekking tot relaties met het ander geslacht genoemd, zoals het hebben van intiem contact van een vrouw met een

⁶⁰ Zie voetnoot 1.

(jonge)man die niet 'halal' voor haar is (namahram)⁶¹, bijvoorbeeld met haar neef (zoon van oom/tante) of een onbekende, en vice versa. Met intiem contact werd door respondenten het volgende bedoeld: elkaar omhelzen, samen tijd doorbrengen, enzovoort. Eén respondente vond het belangrijk om te benadrukken dat het hebben van intiem contact met een ander voor het huwelijk in de Turkse cultuur soms goedgekeurd wordt, maar dat dit niet strookt met de islamitische waarden.

In het laatste hoofdstuk zijn de opvattingen van de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders over man-vrouwrelaties uitgebreider beschreven. Eén van de citaten van een respondente over onderscheid tussen cultuur en religie luidt als volgt:

R3

"Maar nu ik er bij stilsta.. er zijn natuurlijk ook dingen die niet samengaan met religie. Bijvoorbeeld intieme contact met mannen die niet 'halal' zijn voor een vrouw of andersom.. Ja, dan moet je echt je houden aan de religie al is het moeilijk omdat je het van cultuur gewend bent. Dingen die niet correct zijn volgens de islam zijn fout en hoor je niet met de islam te verwarren. Dus in die zin zie ik ze los van elkaar, maar niet altijd, wanneer het islamitisch correct is, dan vind ik ze niet los van elkaar. In de Turkse cultuur, hoewel niet overal en bij alle streken of steden, is het contact met neven en nichten onderling heel normaal geworden en dan bedoel ik intiem contact.. Dus ook samen uitgaan etc. Dit terwijl het islamitisch gezien niet mag omdat neven nichten, de zoons dochters van je ooms tantes, niet 'halal' is voor iemand. Ja.. dan kan het ook moeilijk zijn om dit aan je kind over te brengen als in de omgeving waarin je je bevindt of waarin je kind zich bevindt het heel gewoonlijk en normaal wordt gezien."

De respondente van het citaat hierboven geeft aan dat het soms moeilijk kan zijn om aan je kind over te brengen dat intieme contacten met de zoons/dochters van ooms en tantes niet zijn toegestaan als de omgeving dit niet als iets 'kwalijks' ziet. Meerdere respondenten gaven aan het ook op andere gebieden niet eens te zijn met de 'handelingen' van hun omgeving, waaronder hun eigen ouders. Ze gaven bijvoorbeeld aan kritiek te hebben op sommige denkwijzen van hun ouders of echtgenoten, hoewel de daaruit voortvloeiende handelwijzen islamitisch zijn. Een kritiek die werd gegeven is bijvoorbeeld het idee van de *eerste* generatie moslimouders dat kinderen naar de moskee moeten gaan, niet zozeer om islamitische kennis te vergaren, maar meer uit angst dat de omgeving hen zou veroordelen als zij dat niet zouden doen. De kritiek is dus met name gericht op de intentie bij een handeling. Zo uitte een respondente haar kritiek op de volgende manier:

R4

⁶¹ Betekenis namahram. Personen waar er volgens de Islam geen bezwaar op is mee te trouwen, <http://www.vragenenislam.nl/wat-betekent-het-woordje-mahram> (geraadpleegd op 14 juni 2015).

“Mijn man haalt cultuur en religie bijvoorbeeld ook door elkaar. Een opvatting of gebruik van zijn cultuur beschouwt hij als een onderdeel van de islam, terwijl dit niet zo is. Maar ja, mijn man is ook laagopgeleid. Hij heeft alleen de basisschool afgemaakt in Turkije. Toen moest hij werken om bij te dragen aan het gezinsinkomen. Ook als het gaat om religieuze opvoeding keek men ernaar met een culturele visie. Dus men lette er wel op dat hun eigen kinderen naar de moskee gaan enzovoort maar dat was meer zodat de anderen het niet zouden bekritisieren etc. Zo lette men erg op anderen en wat anderen van vinden en zouden kunnen zeggen. Men lette daarom erop op welke leeftijd de kinderen naar de moskee gingen en de meisjes bijvoorbeeld een hoofddoek begonnen te dragen. En de kinderen werden met elkaar vergeleken bij zulke religieuze onderwerpen. Hoofddoek dragen bijvoorbeeld werd gezien meer als de norm van de cultuur en gemeenschap dan de norm van de islam. Het was dus vroeger meer dat mensen onbewust hun religie leefden vind ik. Gelukkig zijn de moslims nu bewuster. Mensen vergelijken elkaars kinderen niet meer met elkaar. Ze hebben het niet over wanneer je dochter een hoofddoek gaan dragen maar uiten hun wensen erover en geven expliciet aan dat ze willen dat God hen de liefde in hun hart zet om zich te bedekken en te leven volgens de islam. En dat is zo mooi.”

Deze respondente maakt duidelijk dat ze het niet fijn vindt dat cultuur en religie door elkaar worden gehaald. De meeste respondenten in mijn onderzoek vonden dat het onderscheid tussen religie en cultuur niet per se hoeft te worden gemaakt. Zij maken hierbij de kanttekening dat dit alleen geldt wanneer cultuur niet haaks staat op de islam. Zo vertelde een respondente dat de gastvrijheid binnen de Turkse cultuur tevens een onderdeel is van de islam en dat de manier waarop dit gebruik in de praktijk tot uiting komt, kan verschillen per volk. Het gebruik om Turks fruit en *eau de cologne* aan te bieden bij verwelcoming van gasten bijvoorbeeld, is volgens haar en vele andere respondenten iets van de Turkse cultuur en niet van de islam. Alle respondenten benoemden dit gebruik als een mooie Turkse gewoonte. De meeste respondenten gaven hierbij ook aan dat ze dit soort culturele gebruiken uiteindelijk toch islamitisch vinden, omdat ze het een mooie daad vinden, een daad uit liefde. Dit komt ook naar voren in het volgend citaat van een respondente:

R2

“Bijvoorbeeld het hechten van belang aan visite die op bezoek komt. In de Turkse cultuur wordt daar veel belang aan hecht. Ook bijvoorbeeld het bieden van reukwater aan de gasten die op bezoek komen, de *eau de cologne*, is niet iets wat alle moslims van verschillende etnische achtergronden het doen. Maar in de Turkse cultuur wordt er veel belang aan gehecht. Hygiënisch zijn is iets wat de islam ons verplicht, echter de manier hoe je er aan vorm geeft en in welke regelmaat, hierbij verschillen dus culturen. De Turkse cultuur heeft het gebruik van *eau de cologne* dus zich eigengemaakt. En ook het bieden van Turks fruit naast *eau de cologne* is iets cultureels. Hierbij is de achterliggende gedachte dat de gast die op bezoek is, een lange dag achter de rug kan hebben gehad of hoe dan ook moe is geworden, zodat een stuk Turks fruit weer hem energie geeft. Dit is niet een voorgeschreven regel in de islam, maar het is een mooie gebruik, waarbij je zegeningen kan ontvangen omdat je met een altruïstische en/of goede in-

tentie doet, namelijk mensen bedienen. Zo heb je ook andere mooie gebruiken in de Turkse cultuur.. Ook als het gaat om respect tonen hebben we verschillende gebruiken die niet per direct islamitisch zijn. Zoals het kussen van de handen van ouderen. Dit is een respectvolle en liefdevolle gebaar, maar niet direct islamitisch. Wel indirect natuurlijk omdat de islam liefde en respect altijd benadrukt. Maar het kussen van handen tref je niet bij alle moslims van verschillende etniciteiten aan. De Marokkaanse moslims bijvoorbeeld kussen de ouderen op hun hoofd en niet hun handen. Dit is ook iets cultureels. Maar omdat het niet tot mijn cultuur behoort, hecht ik wel waarde aan het kussen van de handen en niet aan het kussen van hoofden van de ouderen.”

Een ander citaat dat hierover gaat, luidt als volgt:

R7

“Ik vind ze zeker samen, maar het moet niet door elkaar gehaald worden. Ik ben bijvoorbeeld Turks en als je naar de Turkse cultuur kijkt.. dan zeggen ze heel veel over de islam, alsof islam zo is. Maar dat klopt helemaal niet. Enn.. elhamdoelillah gelukkig weet ik dat, want ik ben niet een persoon die zomaar dingen aanneemt of accepteert. Dus ik doe er zeker onderzoek naar.. En ehh.. maar daarnaast zijn er ook hele goede mooie en positieve normen en waarden in de Turkse cultuur dat eigenlijk heel goed samengaat met de islam. En in de islam is ook de cultuur belangrijk, want ieder cultuur heeft positieve dingen waar wij lering uit kunnen trekken, waar wij van kunnen leren en iets kunnen oppikken zeg maar. En ja, het gaat dus zeker samen maar we moeten wel weten dat dat islam is en dat van Turkse cultuur. En ik zie het zo. Maar heel veel mensen uit de *eerste* generatie accepteren de cultuur als islam, hoewel het soms geen plek kent of past binnen de islam. Maar ikzelf, als iets binnen de islam past, dan accepteer ik dat. En als iets binnen de Turkse cultuur is bijvoorbeeld die niet past binnen de islam, dan kan ik het zo wegzetten. En ik kan heel makkelijk zeggen: nee.”

Kortom de Turkse cultuur wordt door de Turkse moeders gezien als een verrijking zolang het niet anti-islamitisch is. Dit verwoordde één van de respondenten als volgt:

R4

“Zolang de culturele aspecten niet haaks staan op de islam, kunnen ze zeker samengaan. Ik bedoel islam keurt alle positieve en mooie daden goed. Het zou absurd zijn als de islam zulke dingen van de cultuur zou afwijzen. Zo ken ik de islam niet. Maar ik vind het belangrijk dat mijn kind ook zijn cultuur kent. Elke cultuur heeft immers zijn schoonheden en leuke erfenissen en gebruiken. De islam promoot ons ook vind ik om de culturen te accepteren en te waarderen. In de koran staat namelijk dat Allah zegt dat hij ons in verschillende etniciteiten heeft geschapen opdat wij elkaar zouden leren kennen. En dat vind ik zo mooi. Maar hieraan kunnen we dus opmerken dat de islam niet wilt dat wij onze cultuur wegschuiven maar dat we de cultuur moeten accepteren, tenzij het natuurlijk tegen de islam indruist. Ik vind het daarom ook belangrijk dat mijn kind zijn haar cultuur leert kennen. De verschillende gebruiken in de verschillende Turkse streken, maar ook de geschiedenis van Turkije en vooral dat is belangrijk.”

In bovenstaand citaat komt naar voren dat de respondente het belangrijk vindt om de geschiedenis van Turkije te leren. Uit de afgenomen interviews is gebleken dat ook de andere respondenten deze opvatting delen. De manier waarop de respondenten dit aan hun kinderen overbrengen verschilt echter per persoon. Zo antwoordde een respondente dat ze met haar kinderen naar Turkse evenementen gaat die in Nederland plaatsvinden, zoals het zogeheten *CultiFest*. Dit is een evenement waarbij onderdelen van de Turkse geschiedenis in terugkomen, zoals de *Mehteran* (Osmaanse militaire band) en waarbij gerechten van de verschillende Turkse volkeren op de wereld worden verkocht. De respondente verwoordde dit als volgt:

R5

"Ehmm.. ik probeer om naar verschillende activiteiten te gaan die te maken hebben met onze cultuur. Zo worden er in Nederland, elk jaar op verschillende plekken, steden, nationale evenementen georganiseerd zoals *CultiFest*, Multifestijn en dergelijke, waarbij bijvoorbeeld de *Mehteran* optreedt, dat is iets van de cultuur namelijk is een Osmaanse militaire band. De kinderen zien dat nergens anders meer in Nederland behalve bij zulke evenementen. Dan probeer ik zulke evenementen ook niet te missen. Ook worden er op deze evenementen gerechten verkocht uit de verschillende streken van Turkije of zelfs van andere Turkse volkeren buiten Turkije. Dat vind ik zeer belangrijk en leuk dat ze kennis daarvan meekrijgen en meemaken dus uit hun keuken proeven. En natuurlijk ook door zelf een voorbeeld te zijn als het gaat om culturele opvoeding."

De meeste respondenten gaven echter aan dat ze niet actief bezig zijn met het overbrengen van de Turkse geschiedenis aan hun kinderen, hoewel ze dit wel van belang achten. Daarbij gaven bijna alle respondenten expliciet aan dat ze willen dat hun kinderen de Turkse geschiedenis vroeg of laat gaan leren.

Eigen opvoeding

"*Milli Görüş* benadrukt de religieuze opvoeding van kinderen met een strikte vorming van conservatief-islamitische normen en een moreel besef."⁶² In de belangenbehartiging van religieus onderwijs in Nederland trok *Milli Görüş* tevens het voortouw voor de oprichting van de eerste islamitisch basisschool in Nederland, namelijk basisschool *Al-Ghazali* te Rotterdam.⁶³

⁶² Anita Nanhoe & Janet van Horssen-Sollie, *Turkse internaten. Een verkenning van de integratie van oud-leerlingen van Turkse internaten in Rotterdam*, (Rotterdam: Rotterdamse Serviceorganisatie, Dienstencentrum Onderzoek & Business Intelligence, 2014), p.33.

⁶³ Standpoints of the IGMG, <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (ge raadpleegd op 14 juni 2015).

Uit de afgenomen interviews bleek dat precies de helft van alle respondenten zelf op een islamitische basisschool zat. Slechts twee van de respondenten gaven aan niet naar een islamitische basisschool te waren gegaan en voegden hieraan toe dat zij dit wél hadden gedaan als er in de buurt een islamitische basisschool zou zijn geweest. De respondenten die wél op een islamitische basisschool zaten, konden hier naar tevredenheid over praten. Van deze respondenten sturen allen hun kinderen naar een islamitische basisschool en gaven aan hier ook een voorkeur voor te hebben. Indien de kwaliteit van de basisschool slecht zou zijn dan komt deze voorkeur volgens hen echter te vervallen. Een citaat van één van de hiervoor genoemde respondenten luidt als volgt:

R2

“En elhamdoelillah⁶⁴ ben ik zeer tevreden over de islamitische basisscholen waar mijn kinderen naar (zijn) gaan. Verder hecht ik wel veel waarde aan kwaliteit van een school. Zo heb ik voordat mijn kind begon aan de basisschool, verschillende soorten basisscholen onderzocht. Zo heb ik gekeken naar de Jenaplan, Deltaplan, Montessori ik heb ze allemaal onderzocht en had mijn kind aanvankelijk ingeschreven bij een Jenaplan school. Echter dat duurde enkel 10 dagen, omdat op die school er gemengd gedoucht werden na de gymlessen. Ik vind dat niet kunnen al is het op een jonge leeftijd. Zo vind ik dat een kind weinig of minder schaamtegevoelens kan ontwikkelen. Dit vind ik belangrijk, want in bepaalde situaties en bepaalde momenten vind ik dat een persoon zich ook zou moeten schamen. En dit geldt niet alleen bij daden wat door universeel verkeerd wordt gezien door mensen, maar ook door daden dat volgens de islam verkeerd wordt beschouwd. Hierdoor dacht ik bij mezelf, welke afweging moet ik maken. En toen dacht ik ons plek als moslims zijn islamitische scholen en heb ik besloten om mijn kind naar een islamitische basisschool te sturen, zodat mijn kind de normen en waarden op school leert, die ik wil wat zij leert. En dat zijn de normen en waarden van de islam. Vooral de basisschool vind ik belangrijk dat het islamitisch is, althans waar mijn kind naartoe gaat. Voor de keuze van de middelbare school zal kwaliteit van de school meer een rol spelen. Als de kwaliteit van een islamitische middelbare school slecht is, heb ik liever dat mijn kind dan daar niet heen gaat en wel naar een niet-islamitische school.”

De respondente geeft aan dat ze haar kind liever naar een islamitische middelbare school stuurt, tenzij de kwaliteit van het onderwijs slecht is.

Uit de literatuurstudie en de kwalitatieve studie blijkt dat daar waar de eerste generatie Turkse ouders zich voornamelijk richtten op de primaire verzorging van hun kinderen, de tweede generatie Turkse moeders een meer open houding hebben ten opzichte van hun kinderen. Hierbij speelt een grote rol dat bij de eerste generatie hiërarchische verhou-

⁶⁴ Betekenis Alhamdoelillah: ‘Ere aan God’ of ‘Dank aan God’ in het Arabisch, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Alhamdoelillah> (geraadpleegd op 14 juni 2015).

dingen de norm waren en centraal stonden en dat de *tweede* generatie deze hiërarchische verhouding tussen jong en oud zijn gaan loslaten.

Tevens blijkt dat de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders veel inductie geven bij de (religieuze) opvoeding van hun kinderen. Toch spreken de *tweede* generatie Turkse moeders niet negatief over de opvoeding die zij hebben gekregen van hun ouders, omdat ze vinden dat hun ouders het streven en de wil wel hadden om hun kinderen op de 'juiste' manier⁶⁵ op te voeden, maar hier niet altijd de mogelijkheid en de benodigde kennis voor hadden. Uit mijn ander onderzoek naar de opvoedingswaarden- en beleving van de *eerste* generatie Turkse moslimmoeders blijkt dat de hiërarchische verhoudingen in de gezinnen van de *eerste* generatie Turken weinig kansen overlieten aan ouders voor het brengen van verandering in de opvoeding die ze hen wilden geven.⁶⁶ Ergens tegenin gaan van wat hun eigen ouders zeggen, zoals bijvoorbeeld over de opvoeding, zou snel als onrespectvol worden gezien. Dit maakte het voor de moeders, maar ook voor de vaders moeilijk om de kinderen naar eigen wens op te voeden. Een citaat uit mijn onderzoek naar de opvoedingswaarden en opvoedingsbeleving van de *eerste* generatie Turkse moeders verduidelijkt het bovenstaande:

G1:⁶⁷

"Ik bedoel ongehoorzaamheid aan de schoonouders of zelfs je mening uiten was bij ons thuis niet weggelegd. Bijna geen optie.. Ook niet voor mijn man. Dus ja noch hij noch ik konden verandering brengen hierin en of tijd maken voor de kinderen.. en mijn schoonmoeder was nogal een dominante schoonmoeder.. en ja dan weet je al hoe laat het is."

En;

G1:

"Tijd voor kinderen? Mijn kind dat hadden mannen van toen niet! En zelfs als ze die hadden waren ze er te moe voor om nog aandacht te schenken aan de kinderen. Maar in het weekend, dan gaf mijn man wel aandacht aan de kinderen, maar dat was meer toen ze jong waren. Op latere leeftijd, om ze al snel verantwoordelijkheid te geven voor de zoons, deed mijn man dan een beetje afstandelijk tegen hen. En bij onze dochters deed hij afstandelijk toen ze wat ouder waren, omdat hij dit zo heeft meegekregen van zijn moeder. Mijn schoonmoeder vond dat een vader zich afstandelijk moet gaan gedragen tegenover zijn

⁶⁵ De manier waarop de *tweede* generatie het (achteraf) gewild zou hebben.

⁶⁶ Paper Zehra Türedi als onderdeel van de cursus Antropologie van de islam. Titel: 'Opvoedingsbeleving door de *eerste* generatie Turkse moslimmoeder(s) in Nederland'. Juli 2015.

⁶⁷ Definitie G1. Aanduiding van de *eerste* generatie Turkse moeder.

dochters als ze wat ouder zijn. Dit heb ik nooit begrepen.. En vond het niet leuk ook. Bovendien is het niet islamitisch een dergelijke gedachte over zowel zoons of dochters..”

Hoewel de *eerste* generatie Turkse moslimouders verschillen in de manier van opvoeding met de *eerste* generatie Turkse moslimmoeders, kan ik concluderen dat ze ook gelijkenissen vertonen, zoals het sturen van hun kinderen naar een islamitische basisschool, alhoewel dit niet geldt voor alle respondenten. Bij de respondenten voor wie dit niet geldt, speelden namelijk andere factoren een rol om hun kind niet naar een islamitische basisschool te sturen, zoals de moeilijke bereikbaarheid van de school. Verder ga ik in mijn onderzoek niet in op de verschillen en/of overeenkomsten tussen de *eerste* en de *tweede* generatie Turkse moslims.

Een respondente die op een islamitische basisschool zat, gaf aan dat haar vader haar en haar broers dagelijks met de auto naar school bracht, omdat hij wilde dat zijn kinderen ook op school een goede religieuze opvoeding zouden krijgen. Deze respondente uitte zich op de volgende manier:

R4

“Ja, zoals naar een islamitische basisschool te sturen, ten eerste. Mijn vader moest mij en mijn broers dagelijks met de auto heen en terugbrengen naar school omdat de islamitische basisschool een beetje ver was van ons huis en wij niet zelf konden of lopend met een van mijn ouders. Dit terwijl er in de buurt van ons huis al scholen bestonden waar we heen konden gaan, maar die niet islamitisch georiënteerd waren. Dus ja.. het is een bewuste keuze geweest die nogal veel energie vergde van me ouders. Dagelijks en die jarenlang geduurd heeft.. Ik breng nu mijn kind zelf naar school en word nu en dan zat om het dagelijks te doen en verlang ernaar dat het zo snel voorbij is.”

Ondanks dat de manier van opvoeden door hun ouders voor sommige *tweede* generatie Turkse moeders op bepaalde gebieden anders kon, gaven alle respondenten aan tevreden te zijn met de opvoeding die ze van hun ouders hebben gehad. Deze tevredenheid kan mijns inziens worden verklaard doordat zij (achteraf) besef hebben van de inzet van hun ouders om hen te voorzien van een islamitische opvoeding. En ook door het besef van de *tweede* generatie dat de *eerste* generatie belemmerd zijn geweest in het opvoeden van hun kinderen als gevolg van culturele aspecten, zoals hiërarchische verhoudingen binnenshuis. Hierbij hebben volgens hun ook andere levensdoelen die in die tijd heersend waren voor de eerste generatie Turken in Nederland, zoals veel werken, geld verdienen en teruggaan naar Turkije, een belangrijke rol gespeeld.

Opvoedingsidealen

Uit mijn onderzoek komt naar voren dat het voornaamste ideaal in de opvoeding van de *tweede* generatie moslimmoeders is om hun kinderen op te voeden tot vrome moslims. In de praktijk lijkt dit zich te uiten door toewijding van deze moeders aan de opvoeding van hun kinderen. Hoewel de *eerste* generatie Turkse moslimouders hetzelfde ideaal gehad zouden hebben, blijkt in de praktijk voor de *eerste* generatie het ideaal om geld te verdienen en terug te keren naar het land van herkomst aanvankelijk zwaarder te hebben gewogen dan de toewijding aan de opvoeding van hun kinderen. Na de keus voor een permanent verblijf in Nederland, begon dit ideaal in de opvoeding ook bij hen zwaarder te wegen, echter liepen zij tegen restricties aan zoals de taalbarrière. De *eerste* generatie Turken in Nederland spraken de Nederlandse taal niet goed, mede omdat ze het niet nodig achtten, omdat ze het voornemen hadden op korte termijn terug te keren naar Turkije.⁶⁸

Als het gaat om het maken van onderscheid tussen cultuur en religie, blijkt de *tweede* generatie Turkse moeders dit enkel te doen wanneer de culturele elementen of gebruiken haaks staan op de islam.

R1

“Om zonen worden bijvoorbeeld minder zorgen gemaakt dat hij een relatie krijgt voor het huwelijk, terwijl als het gaat om dochters hier men zich wel druk mee bezig houdt. Dit is niet correct. In de islam gelden regels zowel voor de mannen als voor de vrouwen. Een sekse specifieke opvoeding in deze zin is daarom overbodig.”

Zoals Mitchell (2006) het stelt vinden zij dat de islam al verweven zit in de cultuur. Uit de interviews bleek dat de respondenten de culturele gebruiken die anti-islamitisch zijn als uitzondering op dit uitgangspunt zien. Mijn verwachting, dat de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders het onderscheid tussen religie en cultuur alleen van belang acht wanneer een cultureel aspect of gebruik haaks staat op de islam, is uitgekomen. Opmerkelijk is dat bijna alle respondenten het over de Turkse cultuur hadden en helemaal niet over de Nederlandse cultuur. Dit suggereert dat deze moeders zich voornamelijk associëren met de Turkse cultuur dan met de Nederlandse cultuur. Slechts één respondent vroeg bij de vragen over cultuur en religie expliciet om welke cultuur het ging. Hierop heb ik geantwoord

⁶⁸ Paper Zehra Türedi als onderdeel van de cursus Antropologie van de islam. Titel: 'Opvoedingsbeleving door de *eerste* generatie Turkse moslimmoeder(s) in Nederland'. Juli 2015.

dat zij dit zelf mag invullen en dat dit ook meerdere culturen kunnen zijn, zoals de Turkse en de Nederlandse cultuur.

Vormgeving in de praktijk

Ten eerste gaven alle respondenten aan dat ze hun idealen vertalen naar de praktijk door hun kinderen naar de moskee sturen. Alle respondenten gaven aan hierbij geen problemen te ervaren. Tevens gaven alle respondenten aan geen moeite te ervaren bij het overbrengen van de basisbeginselen van de islam, zoals de *salat*⁶⁹ en het leren en lezen van de Koran. Hierbij werd aangegeven dat ze niet van hun kinderen verwachten om bijvoorbeeld vijf keer per dag te bidden. Wanneer zij hun kinderen echter vragen om mee te doen, verwachten zij dat hieraan gehoor wordt gegeven. Geen enkele respondent gaf aan hierbij problemen te ervaren. Met betrekking tot het vasten in de maand Ramadan gaven enkele respondenten aan zich aan te sluiten aan de belevingswereld en leeftijd van het kind. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld in het toestaan van het kind om slechts de laatste twee uren voor het eten mee te vasten, indien het aangeeft mee te willen vasten. Bijna alle respondenten gaven eveneens aan dat ze hun opvoedingsidealen in de praktijk vormgeven door vooral zelf samen met hun echtgenoten een voorbeeld te zijn voor hun kind. Zo verwoordde een respondente het als volgt:

R4

“Ook thuis geef ik ze natuurlijk religieuze opvoeding. Het is immers niet de verantwoordelijkheid van de moskee of de islamitische basisschool om mijn kind religieus op te voeden, hoewel wel gedeeltelijk en ze er naar streven. Maar alleen dat zou gebrekkig zijn. Thuis horen de ouders de religieuze opvoeding te geven, ten eerste door zelf een voorbeeld te zijn en ten tweede door ze expliciet religieuze kennis en daden te leren. Dit houdt in, samen bidden, samen koekjes bakken voor goed doel bijvoorbeeld. Of islamitische boeken voorlezen, zoals de kleine vrienden van de profeet. Daar lees ik nu uit. Dan hebben ze meteen ook rolmodellen van hun eigen leeftijd waarnaar ze kunnen streven om ook zo te zijn. Al is dat alleen imaginair, dus dat ze erover dromen om ook zo te zijn net als hen.”

Het (voor)lezen van islamitische boeken of islamitische kinderverhalen als religieuze opvoedpraktijk, kwam bijna bij alle interviews aan bod. Bij sommige van de respondenten kwam naar voren dat zij dit deden voor het slapen gaan, terwijl hun echtgenoten daarnaast voor het slapen gaan, (kleine) soera's⁷⁰ uit de Koran met hun kinderen reciteren. Op

⁶⁹ Betekenis Salat. Salat is het rituele gebed binnen de islam, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Salat_\(islam\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Salat_(islam)) (geraadpleegd op 3 augustus 2015).

⁷⁰ Definitie soera. Een soera is een hoofdstuk in de Koran, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Soera> (geraadpleegd op 5 augustus 2015).

die manier verdelen ze de taken bij de religieuze opvoeding. Verder gaven de meeste respondenten aan creatief bezig te zijn met islamitische kennis en islamitische onderwerpen. Een respondente gaf bijvoorbeeld aan dat ze tijdens de twee islamitische feestdagen altijd cadeautjes geeft aan haar kind. De respondenten die hun kind naar een islamitische basisschool sturen, gaven tevens deze keuze aan als vertaling van hun ideaal naar de praktijk.

Verder gaven twee van de acht respondenten aan dat ze er daarnaast ook voornamelijk naar streven om hun kind 'halal'⁷¹ voedsel te geven. Hiermee doelen zij niet alleen op de ingrediënten in voedsel, maar tevens op de manier waarop geld wordt verdiend. Dit wil zeggen dat ze het geld op een eerlijke en rechtvaardige manier verdienen, dus bijvoorbeeld door te werken en niet te stelen of door de rente die ze krijgen van de bank niet te spenderen aan zichzelf. De respondenten gaven aan dat dit principe een belangrijk aspect is bij de islamitische opvoeding en dat de profeet ook op deze wijze heeft gehandeld en dat hij de nadruk heeft gelegd op het opvoeden van kinderen met 'halal' inkomen en voedsel. Deze respondenten zijn er tevens van overtuigd dat het karakter van hun kind negatief zal worden beïnvloed als zij hun kind niet op de hierboven beschreven 'halal' manier voeden. Zo luiden de citaten van de twee respondenten als volgt:

R7

"Ehmm we proberen ons kinderen 'halal' voeding te geven. Dit betekent niet alleen letten op de ingrediënten maar ook letten op hoe je het geld verdiend en dat je geen geld van iemand anders onterecht ongevraagd gebruikt bijvoorbeeld. 'halal' voedsel is zoals je waarschijnlijk ook weet een van de meest belangrijke dingen bij de opvoeding. Zo geloven we erin dat als je geen 'halal' voedsel geeft aan je kinderen dit hun gedrag of karakter negatief kan beïnvloeden. En ja daarom is letten op 'halal' voeden een van onze voornaamste taak met me man."

R8

"Ehmm.. er zijn basisbeginselen in de islam waaraan je je moet houden wil je dat je kind een goed karakter krijgt of goede persoon wordt. Zo weten we dat de islam zegt dat we moeten letten op 'halal' voeden van onze kinderen. Zo zijn er hadiths die de gevolgen ervan beschrijven. Ja, dus dat is de eerste hoe we onze idealen willen verwezenlijken met mijn man. Zorgen voor dat het geld die wij spenderen volledig 'halal' is, want je kan ook ander geld uitgeven dat niet per direct je salaris is.. enzovoort."

Religieuze educatie

⁷¹ Betekenis Halal. Halal is een islamitische term waarmee wordt aangegeven wat voor moslims toegestaan is, https://nl.wikipedia.org/wiki/Halal_en_haram (geraadpleegd op 3 augustus 2015).

Religieoverdracht wordt ook wel religieuze socialisatie genoemd.⁷² Socialisatie vindt echter niet enkel thuis plaats, maar ook in institutionele sociale contexten, zoals moskeeën, (islamitische) scholen et cetera.⁷³ Voornamelijk op school worden waarden overgedragen, gepraktiseerd en aangeleerd. In Nederland waren er in 2006 47 islamitische basisscholen en twee middelbare scholen.⁷⁴ Alle respondenten in mijn onderzoek gaven aan dat ze islamitisch onderwijs hebben genoten in de moskee. Verder gaven de meeste respondenten eveneens aan dat ze religieuze educatie vooral van hun ouders kregen door het voorbeeld dat zij gaven. Hierbij moet opgemerkt worden dat de nadrukkelijkheid per respondent verschilde.

Opmerkelijk was dat slecht één respondente expliciet aangaf dat ze vond dat haar ouders geslaagd waren in het geven van religieuze educatie. Overigens gaf het grootste deel van de andere respondenten aan dat ze tevreden zijn met de opvoeding die ze hebben gehad.

Tevens gaf een respondente aan dat ze de religieuze educatie die ze in de moskee kreeg nogal streng vond en dat ze het hierdoor niet leuk vond dat haar ouders haar naar de moskee stuurden voor religieuze educatie. Ze gaf vervolgens wel aan dat ze het achteraf gezien wel goed vindt, omdat het volgens haar nodig is om ook via de moskeeën religieuze educatie te krijgen. Hieronder volgt een verdere toelichting van haar statement:

R6

“Al op vroege leeftijd gingen we naar de moskee, en soms ook zaten we op internaten in het weekend. Vrijdag bracht mijn vader mij en me zusje dan erheen en haalde ons weer zondag op. Ja, toen vonden wij het een beetje niet leuk, vooral omdat ze ook streng waren op internaten. Maar nu achteraf gezien vind ik het dat ze het goed hebben gedaan mijn ouders. Ik vind namelijk dat het krijgen van religieuze kennis in de moskee of op internaten meer gedisciplineerd zijn dan dat je het thuis zou krijgen.”

Uit een onderzoek in 2012 van het Sociaal Cultureel Planbureau (CBS) naar moslims in Nederland blijkt dat het aandeel van de *tweede* generatie moslims die hun kinderen naar de moskee stuurt voor Koranlessen hoger ligt dan de *eerste* generatie moslims die hun kinderen naar de moskee sturen voor Koranlessen. Wel blijkt dat zowel de *eerste* als de *tweede* generatie moslims in Nederland vergeleken met Turken en Marokkanen in de her-

⁷² Mieke Maliepaard en Marcel Lubbers. “Parental Religious Transmission after Migration: The Case of Dutch Muslims.” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39, (2013), p.425.

⁷³ Ibidem, p.430.

⁷⁴ Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO), tijdljn en cijfers, <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/islam-nl/tijdljn-en-cijfers> (geraadpleegd op 23 mei 2015).

komstlanden hun kind vaker naar een moskee sturen voor islamitische kennis.⁷⁵ Wellicht heeft dit te maken met de migratie van een islamitische- naar een niet-islamitisch land en hebben de moslimouders in Nederland meer behoefte om hun kinderen over hun geloof en achtergrond te leren.⁷⁶

Wel lijkt er kritiek te zijn op het opvoedklimaat van lessen met een harde disciplinerings⁷⁷, wat de voorkeur van de *tweede* generatie Marokkaanse moslimmoeders voor het zelf doceren van koranlessen kan verklaren.⁷⁸

Opmerkelijk is dat uit mijn kwalitatief onderzoek blijkt, dat geen enkele respondent aangaf dat zij islamitisch 'thuisonderwijs' (hier bedoeld: onderwijs gegeven door de ouders zelf en thuis), beter vindt dan onderwijs in de moskee. Het merendeel van de respondenten gaven aan dat zij hun kind met het huiswerk van de moskee helpen, maar er is geen respondent geweest die een voorkeur had voor islamitisch thuisonderwijs in plaats van koranlessen in de moskee. Sterker nog, de meeste respondenten gaven aan tevreden te zijn met de inhoud en vorm van de koranlessen en islamitische lessen in de moskee. Zo gaven de meeste respondenten aan dat er tegenwoordig in de moskeeën ook wordt aangesloten op de belevingswereld van de kinderen. Een voorbeeldcitaat dat hierover gaat, is het volgende:

R3

"Ik heb ook onderzoek gedaan naar de curriculum van het onderwijs binnen de moskee en of het aansluit op de belevingswereld van het kind. En ja het sluit aan. Ze krijgen les van een jonge imam die hier is geboren en getogen en die tevens na de HBO naar Turkije is gegaan om daar theologie te studeren en kwam weer terug om hier als imam te fungeren. Dus dat vond ik heel mooi dat ze van hem les zouden krijgen. Daarnaast doet hij met de kinderen mee als ze spelletjes spelen op X-Box enzovoort en dat vind mijn kind erg leuk."

Een ander respondent:

⁷⁵ Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, (Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012), p.78-79.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, (Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012), p.79.

⁷⁸ Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, (Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012), p.78-79.

R5

“Ook in de moskee doen de docenten veel aan spelenderwijs leren. Zo deed ikzelf bijvoorbeeld (als één van de docenten in de moskee) het Arabisch alfabet noteren op kaartjes en hadden we dan samen met mijn collega's verstopt waarna de kinderen ze moesten vinden en oplezen welke letter het was. Dat vonden de kinderen heel leuk.. Vroeger ging het er zo niet aan toe in de moskeeën natuurlijk, heel jammer.”

De Turkse taal

Eén van de standpunten van *Milli Görüş* is het behouden van de band met de eigen taal en cultuur.⁷⁹ Volgens *Milli Görüş* hangt het leren van een tweede taal, of de taal van de meerderheid in een land, af van de beheersing van de moedertaal.⁸⁰ Hierdoor beschouwt *Milli Görüş* het leren van de moedertaal als een voorwaarde voor een succesvolle integratie.⁸¹ “De IGMG erkent dat het beheersen van zowel de moedertaal als die van een taal van de meerderheid van een land een geïntegreerd geheel vormen en dat ze samen de basis van een ‘gezamenlijke cultuur’ vormen.”⁸²

Alle respondenten gaven aan belangrijk te vinden dat hun kinderen de Turkse taal goed beheersen. De meeste respondenten gaven aan de Turkse taal te leren aan hun kinderen, door ze veel naar Turkse tekenfilms te laten kijken en of samen Turkse boeken te lezen of uit Turkse boeken voor te lezen voor het slapengaan.

Eveneens zijn er Turkse internaten in Nederland opgericht door de *eerste* generatie Turkse moslims in Nederland vanuit de behoefte van Turkse ouders om hun kinderen islamitisch onderwijs te kunnen geven (in de eigen taal).⁸³ Het sturen van hun kinderen naar internaten in Turkije vond meestal plaats in de (zomer)vakanties, omdat het regulier onderwijs al standaard het islamitisch godsdienstonderwijs omvatte, namelijk twee uur per week.⁸⁴ De internaten waren dan voornamelijk bedoeld om verdieping in islamitisch on-

⁷⁹ Standpoints of the IGMG, <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (ge raadpleegd op 14 juni 2015).

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ Anita Nanhoe & Janet van Horssen-Sollie, Turkse internaten. Een verkenning van de integratie van oud-leerlingen van Turkse internaten in Rotterdam, (Rotterdam: Rotterdamse Serviceorganisatie, Dienstencentrum Onderzoek & Business Intelligence, 2014), p.42.

<http://www.burovanhorssen.nl/uploads/images/Turkse%20Internaten%20-%20Een%20verkenning%20van%20de%20integratie%20van%20oud-leerlingen%20van%20Turkse%20internaten%20in%20Rotterdam.pdf> (ge raadpleegd op 14 juni 2015).

⁸⁴ Ibidem, p.43.

derwijs te krijgen, om bijvoorbeeld een *hâfiz*⁸⁵ of *hoca*⁸⁶ te worden.

Hoewel religieus onderwijs het enige hoofddoel was, zijn er met de jaren nog andere doelen bijgekomen zoals het bieden van huiswerkbegeleiding en andere ondersteuning ter bevordering van de onderwijs carrière van hun kinderen.⁸⁷

In de Nederlandse context hebben internaten dus een andere wending gekregen, namelijk het garanderen van de islamitische basiskennis op zijn minst en vervolgens de verdieping erin. De Turkse internaten, althans die van *Milli Görüş* hebben niet het hoofddoel om kinderen bijvoorbeeld op te leiden tot *hâfiz*. Dit komt vanwege het feit dat islamitisch onderwijs geen standaard onderdeel vormt in het Nederlandse onderwijsprogramma. Daarom zijn er door moskeeën internaten opgericht om het te 'complementeren'. Sommige internaten zijn zelfs de onderwijs ondersteuning meer gaan benadrukken dan religieus onderwijs.⁸⁸

Wat betreft de Turkse internaten in Nederland en/of Turkije blijkt uit mijn interviews dat de populariteit ervan bij de *tweede* generatie Turkse moeders afgenomen te zijn in vergelijking tot de *eerste* generatie Turkse ouders. Uit de interviews blijkt dat de *tweede* generatie Turkse moeders hun kinderen niet naar een internaat sturen of willen sturen waarbij het kind er het hele schooljaar door moet verblijven. Slechts drie van de acht moeders gaven aan voorstanders te zijn voor het verblijf op internaten enkel in de weekenden of in de (zomer)vakanties. Van deze drie moeders gaf een respondent aan dat ze de boeken die in Turkije op de 'imam hatip'⁸⁹ internaten gebruikt worden te hebben aangeschaft en dat ze samen met haar man bezig was zichzelf ermee islamitisch op te leiden. Een citaat van een moeder die een voorstander is van verblijf op een internaat luidt als volgt:

⁸⁵ *Hâfiz*: iemand die de Koran uit het hoofd kent. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Hafiz_\(Koran\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Hafiz_(Koran)) (geraadpleegd op 14 juni 2015).

⁸⁶ *Hoca*: godsdienstsleraar. Spreek uit: 'hodja' <http://www.encyclo.nl/begrip/HODJA> (geraadpleegd op 14 juni 2015).

⁸⁷ Anita Nanhoe & Janet van Horssen-Sollie, *Turkse internaten. Een verkenning van de integratie van oud-leerlingen van Turkse internaten in Rotterdam*, (Rotterdam: Rotterdamse Serviceorganisatie, Dienstencentrum Onderzoek & Business Intelligence, 2014), p.41.

<http://www.burovanhorssen.nl/uploads/images/Turkse%20Internaten%20-%20Een%20verkenning%20van%20de%20integratie%20van%20oud-leerlingen%20van%20Turkse%20internaten%20in%20Rotterdam.pdf> (geraadpleegd op 14 juni 2015).

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Imam-hatip-scholen zijn islamitische middelbare scholen in Turkije. Oorspronkelijk citaat: "*İmam-Hatip Lisesi (kısaca İHL), Türkiye'de resmi kuruluş amacı hatip ve imam yetişmesini sağlamak olan orta öğretim düzeyinde mesleki okullara verilen isimdir.*" https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0mam_hatip_lisesi (geraadpleegd op 15 juni 2015).

R4

“Ik wil wel mijn kind in de zomervakanties of andere vakanties erheen sturen, ook omdat ik weet ervaren heb dat het bijdraagt aan de sociale ontwikkeling en religieuze kennis. Maar je hebt internaten in Nederland waar kinderen de hele jaar door daar verblijven en dus weinig thuis zijn. Dat wil ik niet. Religieuze kennis en opvoeding kan ik ook zelf geven en kunnen ze eveneens op de islamitische school krijgen.”

Bij de *tweede* generatie Turkse moeders blijkt de Turks-Nederlandse internaten dus niet erg populair te zijn, en al helemaal niet als het een verblijf van een gehele schooljaar betreft.

Verder geldt dat allochtone kinderen van niet-westerse afkomst vanaf 1970 recht kregen op het krijgen van onderwijs in eigen taal en cultuur (OECTC) op school.⁹⁰ Door het toenmalige ministerie van CRM werd hiervoor een subsidie toegekend.⁹¹ Dit had echter het doel om allochtone kinderen hun taal te laten leren, omdat men toen dacht dat veel allochtonen zouden remigreren. Op de niet-islamitische basisscholen werd dit onderwijs extra-curriculair aangeboden, terwijl de islamitische basisscholen deze een plek in de reguliere curriculum gaven. Het onderwijs in de eigen taal is bekend geworden met de Naam Onderwijs in Allochtone Levende Talen (OALT) waarbij vooral de talen Turks en Arabisch populair zijn geworden.⁹² Dit betekent dat vooral de islamitische kinderen hebben genoten van onderwijs in de moedertaal. Dit kwam voor de leden van *Millî Görüş* goed van pas, omdat het leren van de eigen taal tot één van de kerndoelen van de groep behoort. Op 1 augustus 2004 is overigens de bekostiging van OALT door de overheid gestopt.⁹³

Hoewel de respondenten veel belang hechten aan het leren van de Turkse taal vind ik opmerkelijk dat geen enkel kind formeel onderwijs in de Turkse taal krijgt. Om sociaal-wenselijke antwoorden te vermijden heb ik hier niet expliciet naar gevraagd, echter ga ik ervan uit dat indien het aan de orde was in hun leven het waarschijnlijk aan bod zou zijn gekomen.

Man-vrouw relatie

Het behouden van de man-vrouw relaties die voorgeschreven zijn volgens de Koran en

⁹⁰ Onderwijs in moedertaal, OALT, <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00208/> (ge raadpleegd op 15 juni 2015).

⁹¹ Ibidem.

⁹² Monique Turkenburg, *Onderwijs in Allochtone Levende Talen. Een verkenning in zeven gemeenten*, (Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001), p.21. http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2001/Onderwijs_in_allochtone_levende_talen (ge raadpleegd op 14 juni 2015).

⁹³ Onderwijs in moedertaal, OALT, <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00208/> (ge raadpleegd op 15 juni 2015).

sunnah behoort eveneens tot één van de kernwaarden van *Milli Görüş*.⁹⁴ Het doorgeven van deze waarden aan de (komende) generaties behoort tevens tot de taak van *IGMG* in Europa. Onderwijs in de moskee vindt daarom voor meisjes en jongens gescheiden plaats. Een ander voorbeeld is bijvoorbeeld dat de zwemlessen op de basisschool *Al-Ghazali*, die opgericht is door onder andere *Milli Görüş*, eveneens gescheiden plaatsvinden voor jongens en meisjes.⁹⁵ De keuze voor een islamitische basisschool van moslimouders komt tevens voort uit de opvattingen over man-vrouw relaties.

De leden van *Milli Görüş* proberen de traditionele rolpatronen te doorbreken.⁹⁶ Ze organiseren hiervoor discussiebijeenkomsten over de verdeling van werk- en zorgtaken tussen partners. Uiteraard gaat het hierbij om getrouwde stellen, omdat *Milli Görüş* afziet van de relaties buiten de verloving en het huwelijk, omdat andere soorten relaties niet islamitisch zijn. *Milli Görüş* promoot hierdoor tevens het huwelijk en probeert te hulp te schieten bij problemen binnen een huwelijk.⁹⁷ "Volgens *Milli Görüş* verloopt emancipatie binnen een huwelijk immers niet ondanks, maar dankzij de islam: Mohammed was een zorgzame huisvader die zijn vrouwen hielp."

Dit streven komt tevens voor in de antwoorden van de respondenten op de vraag wat de ideale man-vrouw relatie eruit moet zien maar ook op de vragen over de religieuze opvoeding. Uit de antwoorden van de meeste respondenten blijkt bijvoorbeeld dat de religieuze opvoeding door zowel de vaders als de moeders worden gegeven. Alle respondenten gaven aan dat de man-vrouw relatie moet zijn volgens de voorschriften van de islam. Een respondente gaf voorbeelden van de profeet, zoals helpen van de vrouw bij het huishouden enzovoort:

R5

"Enn binnen het huwelijk.. moet de man-vrouw relatie heel goed zijn. Het moet zijn met oog op dat het als voorbeeld dient voor je kinderen. Het moet vol respect zijn tegenover mekaar en tegenover beide families van mekaar. Ook hier geldt dat de man-vrouw relatie geheel volgens de islam moet zijn. Een man moet bijvoorbeeld heel behulpzaam zijn tegenover zijn vrouw. Ik ga dan ook eens uit met mijn vriendinnen en past hij op de kinderen en maakt het huis schoon. Ook als ik in het weekend. lesgeef in de moskee bijvoorbeeld dan maakt hij het huis schoon en kookt hij samen met de kinderen. Dan is het eten dus

⁹⁴ Standpoints of the IGMG, <http://www.igmg.org/gemeinschaft/islamic-community-milli-goerues.html> (geraadpleegd op 14 juni 2015).

⁹⁵ Veelgestelde vragen onderwijs islamitische basisschool *Al-Ghazali*, <http://www.al-ghazali.nl/home/veelgestelde-vragen.html> (geraadpleegd op 15 juni 2015).

⁹⁶ Aya Crébas, *Handboek coaching aanstaande ouders*, (Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2006), p.78

⁹⁷ Ibidem.

ook klaar voordat ik thuis ben. Hierbij is ons profeet ook het grootste voorbeeld en mijn man probeert hem als voorbeeld te nemen altijd.”

De respondente gaf aan dat elke man de profeet Mohammed als voorbeeld moet nemen binnen het huwelijk. Bovendien gaven alle respondenten aan dat de ideale man-vrouw relatie, zowel binnen- als buiten het huwelijk, eruit moet zien volgens de voorschriften van de islam en naar het voorbeeld van de profeet.

Het meest gegeven voorbeeld binnen het onderwerp man-vrouw relatie is de ‘afstandelijkheid’ tussen de man en de vrouw buiten het huwelijk, zoals de islam die voorschrijft. Enkele respondenten benoemden de Turkse benaming ervoor, te weten ‘*haremlik-selamlık*’, wat neerkomt op de afstandelijkheid tussen de man en de vrouw door gescheiden te zitten; vrouwen apart (*haremlık*) en mannen apart (*selamlık*) bijvoorbeeld bij vriendenbezoeken.⁹⁸ De meeste respondenten gaven aan te streven naar mannen-vrouwen gescheiden te zitten, terwijl enkelen ook vinden dat het op die manier hoort maar dat ze er niet altijd bij stilstaan of ernaar streven. Wel gaven alle moeders aan dat ze buitenshuis tegenover onbekende mannen altijd afstandelijk doen. Een respondente leidt de dogma ‘*haremlık-selamlık*’ als volgt in:

R2

“Het moet dus zijn volgens de islam. In de islam is er bijvoorbeeld een dogma die ook wel ‘*haremlık selamlık*’ wordt genoemd in het Turks. Dit houdt in dat mannen en vrouwen die niet ‘halal’ zijn voor mekaar, afstandelijk moeten zijn tegenover mekaar. Dan kan je denken aan gescheiden zitten binnen een ruimte, mannen met mannen en vrouwen met vrouwen. Of dat je niet zolang het niet noodzakelijk is of hoeft voor een (islamitisch) doel tijd samenbrengt met het ander geslacht. Dit geldt dus ook voor de neven en nichten, hiermee bedoel ik de zoons en dochters van je ooms en tantes. De zoons en nichten van je eigen broers en zussen zijn ‘halal’ voor je. Met hun kan je tijd brengen zolang je wilt en ook intiem zijn.”

De respondente geeft aan dat een man of vrouw geen tijd hoort door te brengen met het ander geslacht, zolang het niet ‘hoeft’ of niet noodzakelijk is. Dit was eveneens het meest gegeven voorbeeld binnen dit onderwerp.

Overigens vinden alle respondenten een relatie buiten het huwelijk om, een verkeer, niet kunnen, omdat het verboden is in de islam. Ze gaven aan dit aan hun kinderen over te willen dragen rond ongeveer de transitie naar de middelbare school. Bovendien

⁹⁸ Definitie en uitleg van het Turkse gezegde “*Haremlık-Selamlık*”, <http://darulerkam.de/?p=419> (geraadpleegd op 10 augustus 2015).

werd er door de meeste respondenten concreet gezegd dat er niet een vrijwillige dialoog of kennismaking moet plaatsvinden tussen een man en vrouw zolang er geen noodzakelijke aanleiding voor is.

Op de vraag hoe ze hun opvattingen over man-vrouw relatie aan hun kinderen overgeven waren de antwoorden nogal eenduidig. Bijna alle respondenten gaven aan dat ze niet expliciet hun woord deden erover, omdat ze vonden dat het nog niet de tijd ervoor was. Ze vinden dat hun kinderen nog te jong zijn om dit soort onderwerpen aan te snijden. De respondenten gaven aan dat ze er met hun kinderen pas expliciet over dit onderwerp zouden hebben wanneer ze wat ouder zijn en bewuster zijn van de relatie met en tot het ander geslacht. Slechts een enkele respondente gaf aan, aan haar kind gezegd te hebben dat ze wil dat ze geen verkering neemt, noch nu noch later. Haar citaat luidt als volgt:

R1

“Ik vind dat zij zich moeten gedragen volgens de regels van de islam. Ik vertel aan hen dan ook dat ik wil dat ze geen verkering moeten hebben. Maar ik doe het inductief, dus met uitleg. Ik zeg bijvoorbeeld dat ze op een jonge leeftijd, als het financieel of door andere redenen nog niet in staat zijn om te trouwen, het niet nodig is om verkering te hebben. En ook dat het Gods wil is dat dat wij geen verkering hebben voor het huwelijk. Ook zeg ik altijd dat houden van iemand mag van mij maar ook van God. En dat het menselijk is. Maar zoals ik al zei als ze niet in staat zijn om te trouwen en als ze er niet klaar voor zijn, dan is het afgeraden om een verkering te hebben. En dit probeer ik aan hen over te dragen.”

De respondente geeft aan dat een relatie volgens de islam moet zijn. Tevens gaven enkele respondenten aan dat ze met betrekking tot dit onderwerp ook rekening hebben gehouden met de keus voor een basisschool. Zo gaf een respondent aan (R2) dat ze niet wil dat haar kind naar een (basis)school gaat waarbij de kinderen tijdens de gymlessen, jongens en meisjes gezamenlijk, gaan aan- en uitkleden. De meeste moeders gaven tevens aan over het onderwerp man-vrouw relatie te zullen vertellen met veel uitleg en openheid. Een citaat dat hierover als voorbeeld kan dienen is het volgende:

R2

“Na de basisschool wordt het de tijd om meer over dit onderwerp te praten vind ik. Dan worden ze ook ongesteld, in het geval van mijn dochter, en dus komen ze in een vervolgfase terecht waarbij het ander geslacht belangrijker wordt. En dit erken en accepteren wij ook als moslims, en zal mijn erkenning ook uiteten aan mijn kind. Dus dat zij gevoelens mag hebben voor het ander geslacht en dat die heel normaal zijn. Dat God ons die gevoelens heeft gegeven. Eén van de redenen om mijn kind naar een islamitische basisschool te sturen is ook door dit onderwerp, man-vrouw relatie. Op een islamitische basisschool krijgen ze namelijk gescheiden zwemles bijvoorbeeld of hebben ze aparte kamers om zich uit te kleden voordat ze gymmen en douchen ze ook niet samen de twee geslachten. Verder vind ik dat er altijd alter-

natieven moet worden aangeboden in plaats voor de dingen die je niet wilt dat je kind erin betrokken wordt. Zoals in plaats van uitgaan met het ander geslacht wordt er door *Milli Görüş* tegenwoordig nu vele activiteiten onderling georganiseerd, dus onderling met jongens en meisjes onderling. Er worden bijvoorbeeld kampen georganiseerd waarin ze survivals en nog meer andere verschillende leuke dingen, waarbij mijn kind zich kan ontplooiën, socialiseren en ontwikkelen op verschillende gebieden. Hierin moet je als ouder natuurlijk de voortouw nemen en zoeken naar zulke activiteiten en je kind erheen sturen.”

Verder gaven de respondenten geen specifieke eisen te hebben over hoe ze willen dat hun kinderen zich gedragen ten opzichte van het ander geslacht, omdat ze vinden dat hun kinderen nog jong zijn en dat ze vinden dat ze niet nu al zich ‘bewust’ of op een bepaalde manier moeten gedragen tegenover het ander geslacht.

Problemen in de opvoeding

Bij de vraag waar de moeders tegen aan lopen in de (religieuze/culturele) opvoeding antwoordden slechts twee respondenten dat ze problemen ervaren bij de opvoeding. Bij één van deze respondenten gaat het om het zich houden aan de kledingvoorschriften volgens de islam door hun kind. De andere respondente gaf aan dat ze aanloopt tegen het probleem dat ze de omgeving, de vriendenkring van haar kind niet kent en zodoende geen controle hierover heeft. Ook gaf dezelfde respondente aan dat ze hetzelfde heeft met de social media, omdat ze vindt geen controle meer te kunnen hebben over met wie haar kind via de social media contact heeft. De respondenten verduidelijkten de problemen waar ze tegenaan lopen als volgt:

R1

“Ja.. en waar ik tegenaan loop.. is vooral de omgeving waarin mijn kinderen bevinden. Bij mijn twee oudste kinderen had ik geen problemen ervaren, omdat ik de omgeving van de omgeving van mijn kind goed kende. Hiermee bedoel ik de ouders van de vriendenkring van mijn kind. Welke opvattingen hun ouders delen en wat voor leven ze leiden et cetera. Ze waren bovendien allemaal moslims. Maar bij mijn derde kind, omdat ze naar een openbare school ging, had ik geen controle meer over met wie zij allemaal omging, wat voor personen. Dat baarde mijn zorgen.. Ik bedoel niet dat omgaan met niet-moslims mij zorgen baart, helemaal niet. Maar dat ik niet per direct te weten kan komen met wat voor leeftijdsgenoten mijn kind omgaat. Bij mijn andere kinderen kon ik dat snel weten of erachter komen omdat ik de ouders kende. Ook nu met whatsapp en social media, je kan dat moeilijk controleren met wie ze allemaal contact heeft, met wat voor mensen. Ik vind het bijvoorbeeld belangrijk dat mijn kind een hoofddoek mag dragen op school en niet op alle scholen mag dit. Ook vind ik dat jongens en meisjes gescheiden gymles moeten krijgen.”

R2

“Waar ik tegenaan loop als het gaat om religieuze opvoeding is dus het houden aan de kledingoverdracht. Kinderen zien anderen en andere kinderen hoe ze zich kleden en willen soms ook als hen kleden maar die dan niet altijd gepast is volgens de islam. Bij mijn oudste dochter kan ik zeggen dat we er recent erin zijn geslaagd dat zij zich op de juiste manier kleedt. Ook bij het vinden van de juiste of geschikte kleding in Nederland ervoeren wij er moeite mee. Recent pas wordt het gefaciliteerd voor de moslimconsumenten. Er komen steeds meer Turkse winkels waarbij kleding voor moslima’s met hoofddoek worden verkocht of laatst hoorde ik dat de Hemawinkel ook hoofddoek begon te verkopen.”

De respondente die problemen ervaart met de islamitische klederdracht gaf aan dat er in Nederland steeds meer rekening wordt gehouden met de moslimconsument en heeft hoop dat de problemen die zij ervaart in de toekomst sneller verholpen kunnen worden. Concluderend kan ik zeggen dat de meeste moeders geen problemen ervaren in de (religieuze-culturele) opvoeding van hun kinderen. Wel uitte een respondente dat ze verwacht in de puberteit/toekomst problemen te zullen ervaren. De afwezigheid van de problemen in de religieuze/culturele opvoeding schrijft zij toe aan de leeftijd en de karaktereigenschappen van haar kind.

Conclusie

Als antwoord op mijn onderzoeksvraag *welke idealen rond de religieuze en culturele opvoeding formuleren Turkse moslimmoeders die in Nederland zijn geboren en die zich rekenen tot de groep Milli Görüş en hoe krijgen zij vorm in de praktijk?* kan ik concluderen dat voor de *tweede* generatie Turkse moeders geldt dat hun voornaamste ideaal is dat ze hun kind opvoeden tot een vrome moslim.

In de praktijk krijgt dit vorm onder andere in de vorm van het sturen van kinderen naar islamitische scholen. Uit mijn interviews blijkt dat precies de helft van de respondenten (50%) hun kind naar een islamitische basisschool stuurt, waarbij de rest van de respondenten eveneens een islamitische school prefereren, echter door persoonlijke redenen, buiten het kwaliteit van de school om, hun kind er niet heen sturen. Persoonlijke redenen die ze noemden zijn lange afstand en tijd en energie bij het brengen van het kind naar school. De meeste moeders gaven aan dat als ze niet verhinderd waren door persoonlijke redenen ze hun kind naar een islamitische basisschool te hebben gestuurd. Bovendien weerlegt mijn bevindingen uit mijn interviews de resultaten van de CBS die concludeerde dat moslims die hoogopgeleid zijn minder sterke voorkeur blijken te hebben voor een islamitische school dan laagopgeleiden, omdat 50% van de moeders die hun kind naar een islamitische school stuurt uit mijn onderzoek hoogopgeleid is en 50% laag-

opgeleid. De overige respondenten die verder laagopgeleid zijn hadden bovendien eveneens de voorkeur voor een islamitische school, hoewel ze hun kind naar een niet-islamitische school sturen.

Tevens krijgt volgens alle respondenten het ideaal om kinderen op te voeden tot vrome moslims vorm in de vorm van het aanleren van de basisbeginselen van de islam, zoals de *salat* en het leren van de Koran. Verder trachten de moeders hun kinderen islamitisch op te voeden door hun kinderen naar de moskee te sturen waar ze islamitische lessen krijgen. Tevens gaven de moeders aan zich thuis ook in te zetten voor de islamitische opvoeding van hun kind, door creatief bezig te zijn met islamitische onderwerpen en dagen, zoals het versieren van het huis tijdens feestdagen en de voorbeelden die ik eerder heb benoemd. Tevens gaven de meeste moeders aan belang te hechten aan alternatieven voor de niet-islamitische 'zaken' waarvan ze willen dat hun kind daar niet mee opgroeit. In plaats van de verjaardag van haar kind te vieren bijvoorbeeld, gaf een moeder aan andere feesten te organiseren voor haar kind, zoals het geven van een feestje wanneer het kind in de moskee overgaat van het leren van het Arabisch alfabet naar het lezen van de koran.

De creativiteit van de *tweede* generatie moeders betreft tevens het lezen van islamitische kinderboekjes, waarin verhalen over moslimkinderen wordt verteld die leefden in de tijd van de profeet. Hiermee trachten ze hun kinderen op jonge leeftijd rolmodellen te laten eigenen zodat ze ernaar streven om net zo vroom te zijn als hun rolmodellen.

Bovendien gaven de meeste moeders aan hun kind tot vrome moslim op te voeden door zelf samen met hun echtgenoten een voorbeeld te zijn voor hun kinderen. De moeders gaven aan alert te zijn op al hun handelen en op het praktiseren van het geloof. Opmerkelijk was dat slechts twee moeders blijken op te letten op het voeden van hun kinderen op een 'halal'-manier. Hiermee gaven ze aan dat ze niet alleen de ingrediënten bedoelen van alles wat de kinderen eten, maar tevens de manier waarop ze geld verdienen, op een eerlijke welverdiende manier. Dit achten ze van zeer belang bij de religieuze opvoeding en geloven erin dat als ze niet op deze manier opvoeden dit de karakter van hun kind slecht zal beïnvloeden. Het feit dat slechts twee moeders aangaven op te letten op 'halal'-voedsel betekent overigens niet dat de andere moeders het niet doen. Om conclusies te trekken over dit specifiek onderwerp moet er verdere onderzoek gedaan worden. Tijdens de interviews heb ik immers niet expliciet gevraagd of de moeders letten op 'halal'-voedsel.

Volgens Mitchell (2006) is het moeilijk aan te geven waar de culturele- en religieuze identiteit stopt. Voor de *tweede* generatie Turkse moslimmoeders lijkt te gelden dat de culturele identiteit stopt wanneer het haaks staat op de religieuze identiteit. De religieuze identiteit lijkt tevens niet te stoppen, integendeel het blijkt veel belang te krijgen om zich daarin te ontwikkelen. De moeders gaven immers aan dat religie hun leven is en de belangrijkste is in het leven. Tevens stelt Mitchell (2006) dat beide identiteiten, culturele en religieuze identiteit, in de meeste contexten een tweewegenverkeer is. Dit kwam in mijn onderzoek ook naar voren. De respondenten vonden dat culturele aspecten die niet islamitisch zijn, maar wel mooi en liefdevol, uiteindelijk toch als islamitisch gerekend kunnen worden, omdat religie liefdevolle en mooie daden altijd zou prijzen volgens hen. Tevens werd aangegeven dat heel veel culturele gebruiken islamitisch zijn. In die zin zijn culturele- en religieuze identiteit een tweewegenverkeer.

Wat betreft de harde disciplinerende in de moskeeën gaf enkel één respondente aan dat ze het streng vond in haar tijd, echter blijkt uit de interviews niet dat de moeders een voorkeur hebben voor het onderwijzen van de koran thuis in plaats van de moskee, hoewel ze thuis ook koran lezen met hun kinderen. Sterker nog de meeste respondenten gaven aan tevreden te zijn met de inhoud en de vorm van de koranlessen en islamitische lessen in de moskee, omdat er tegenwoordig in de moskeeën ook wordt aangesloten op de belevingswereld van de kinderen volgens hen.

Het leren van de Turkse taal wat één van de standpunten is van *Milli Görüş* wordt door alle respondenten van belang geacht. Voor het aanleren van deze taal passen de moeders verschillende manieren toe, zoals het lezen of voorlezen van islamitische boeken en kijken naar Turkse tekenfilms. Opmerkelijk is dat geen enkel moeder haar kind onderwijs in de eigen taal biedt, hoewel het niet de norm is. Wat betreft de cultuur hebben alle moeders het enkel gehad over de Turkse cultuur en gaven ze allemaal aan deze ook belangrijk te vinden om aan hun kinderen over te dragen, zolang deze niet haaks staat op de islam. De meeste moeders vinden dat ze de cultuur automatisch meekrijgen door erin op te groeien. Er was echter ook een moeder die zich expliciet inzette om haar kind de Turkse cultuur te leren zoals het gaan naar Turkse evenementen die in Nederland wordt georganiseerd waarbij verschillende onderdelen uit de Turkse cultuur of culturen wordt geëxposeerd, zoals de *Mehteran*, de Osmaanse militaire band, en de verschillende gerechten uit de verschillende Turkse streken en landen.

Wat betreft de Turkse internaten in Nederland en/of Turkije blijkt de populariteit bij de *tweede* generatie Turkse moeders afgenomen te zijn in vergelijking tot de *eerste* generatie

Turkse ouders. Uit de interviews blijkt dat de *tweede* generatie Turkse moeders hun kinderen niet naar een internaat sturen of willen sturen waarbij het kind zich het hele schooljaar door moet verblijven. Slechts drie van de acht moeders gaven aan voorstanders te zijn voor het verblijf op internaten enkel in de weekenden of in de (zomer)vakanties.

De man-vrouw relaties volgens de voorschriften van de islam behoort eveneens tot één van de kernwaarden van *Milli Görüş*. Uit mijn onderzoek is gebleken dat alle moeders vinden dat de man-vrouw relaties volgens de islam en naar het voorbeeld van het profeet moet zijn. Ze vinden dat de man net als de profeet bij het huishouden moet helpen. Verder vinden ze dat er geen relaties/verkering voor het huwelijk mag plaatsvinden en dat er een bepaalde afstand tussen de man en de vrouw gewaarborgd moet worden. Dit houdt voor alle respondenten in dat een man of een vrouw geen tijd mag doorbrengen met het ander geslacht die niet 'halal' is voor hem/haar zolang het niet behoeft of noodzakelijk is en dat ze omwille dit principe gescheiden moeten zitten tijdens bijvoorbeeld vriendenbezoek. In het Turks wordt dit '*haremlik-selamlık*' genoemd. Verder vinden op één na alle moeders hun kind nog te jong om hun kind de regels over de man-vrouw relaties te vertellen. Wel gaven ze allemaal aan dit later op een inductieve manier te doen.

Wat betreft de vraag waar de moeders tegenaan lopen antwoordden slechts twee moeders dat ze problemen ervaren. Hierbij gaat het om problemen rondom het islamitisch kledingdracht en controle hebben over de vriendenkring/netwerk van het kind. Hieruit kan ik concluderen dat grotendeels van de *tweede* generatie moeders geen problemen ervaren bij de religieuze/culturele opvoeding van hun kind. Een enkele respondente (R8) uitte dat ze verwacht in de puberteit/toekomst problemen te zullen ervaren. De afwezigheid van de problemen schrijft zij toe aan de leeftijd en de karaktereigenschappen van haar kind.

Tot slot zijn de moeders tevreden over de opvoeding die ze zelf gehad hebben en gaven als enige kritiek dat hun ouders soms meer inductief zouden kunnen geweest zijn bij de opvoeding, echter gezien de omstandigheden en mogelijkheden van toentertijd hebben ze er uiteindelijk begrip voor en beschouwen dit punt meer als een minpunt eerder dan een kritiek. Op dit punt maken ze zelf wel een verschil met de *eerste* generatie door zelf een open communicatie te handhaven met hun kinderen en veel inductie te geven bij de opvoeding van hun kinderen. Eerder onderzoek van Trees Pels, Marjolijn Distelbrink en Lise-lotte Postma (2009) waarin werd geconcludeerd dat de *tweede* generatie een opener communicatie handhaven ten opzichte van hun kinderen vergeleken met de *eerste* generatie is in mijn onderzoek eveneens bevestigd.

Referentielijst

Arends, Toth Judit & Van de Vijver, Fons J.R. 'Multiculturalism and acculturation: Views of Dutch and Turkish–Dutch.' *European Journal of Social Psychology*, 33 (2003), 249–266.

Bandura, Albert, *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1986.

CBS. *Jaarrapport integratie 2008*. Den Haag: Centraal bureau voor de statistiek, 2008.

Crébas Aya. *Handboek coaching aanstaande ouders*. Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2006.

Beekers, Daan T. (149-156) "Verwante vreemden: jonge moslims in een ontkerkelijkte samenleving." In *Zo zijn onze manieren: visies op multiculturaliteit in Nederland*. Red. Francio Guadeloupe & Vincent de Rooij (Eds.), Amsterdam: Rozenburg Publishers, 2007.

De Koning, Martijn. *Zoeken naar een zuivere islam: geloofsbeleving en identiteitsvorming van jonge Marokkaans-Nederlandse moslims*. Amsterdam: Bakker, 2008.

Dirk, Korf & Yeşilgöz, Berfin. *Van vasten tot feesten: Leefstijl, acceptatie en participatie van jonge moslims*. Rotterdam: Uitgeverij Ger Guijs, 2007.

Eldering, Lotty. *Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat, 2006.

Kok, Frans & van der Maas, Tom. *Zuiver op de graad. Hoe integer is Nederland?* Uitgeverij Van Gorcum, 2006.

Kanmaz, Meryem. 2008. "Religie en Identiteit bij moslims in de diaspora". In *Christendom en Islam. Bijbel en Koran. Wanneer alteriteit realiteit wordt*. Red. Marianne Moyaert & Paul Kevers. Leuven: Acco, 2009.

Kösebalaban, Hasan. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism, and Globalization*. Palgrave Macmillan, 2011.

Maliepaard, Mieke & Gijsberts, Mérove. *Moslim in Nederland 2012*. Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2012.

Maliepaard, Mieke en Lubbers, Marcel. 'Parental Religious Transmission after Migration: The Case of Dutch Muslims.' *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (2013), 425-442.

Mitchell, Claire. 'The religious content of ethnic identities.' *Sociology*, 40 (2006), 1135-1152.

Nanhoe, Anita & Horssen-Sollie van, Janet. *Turkse internaten. Een verkenning van de integratie van oud-leerlingen van Turkse internaten in Rotterdam*. Rotterdam: Rotterdamse Serviceorganisatie, Dienstencentrum Onderzoek & Business Intelligence, 2014.
<http://www.burovanhorssen.nl/uploads/images/Turkse%20Internaten%20-%20Een%20verkenning%20van%20de%20integratie%20van%20oud-leerlingen%20van%20Turkse%20internaten%20in%20Rotterdam.pdf> (geraadpleegd op 14 juni 2015).

Phalet, Karen & Swyngedouw Marc. 'National identities and representations of citizenship. A comparison of Turks, Moroccans and working-class Belgians in Brussels.' *Ethnicities*, 1 (2002), 5-30.

Pels, Trees. *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland. De creatie van een nieuw bestaan*. Assen: Van Gorcum, 1998.

Pels, Trees, Gruijter, Marjan de & Doğan, Gülşen. *Emancipatie van de generatie: keuzen en kansen in de levensloop van jonge moeders van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Utrecht: Uitgeverij Nur, 2006.

Pels, Trees, Distelbrink, Marjolijn & Postma, Liselotte. *Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders*. Utrecht, Verwey-Jonker Instituut, 2009.

Turkenburg, Monique. *Onderwijs in allochtone levende talen. Een verkenning in zeven gemeenten*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001.
http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2001/Onderwijs_in_allochtone_levende_talen (geraadpleegd op 14 juni 2015).

Bijlagen

Vragenlijst diepte-interviews

Intro

Opzet van het onderzoek:

- Opname: akkoord/niet akkoord
- Rechten: toelichting dat ze het interview mogen inzien nadat ik het heb uitgewerkt en dat ze ook mijn eindresultaat (scriptie) mogen inzien indien ze dat wensen.
- Anonimiteit
- Stopzetten van medewerking
- Vrij om al dan niet te antwoorden op de vragen
- Geen juiste/foute antwoorden

Persoonlijke gegevens

- Naam: R1, R2, R3 enzovoort.
- Geslacht: v
- Leeftijd:
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding:
- Aantal kinderen:
- Burgerlijke staat:

Geloofsbelevenis (inleidende vragen)

- Wat betekent religie voor u?
- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Hoofdvragen:

1. Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?
2. Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?
3. Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat goed?

Vragen deelonderwerpen:

- 1. Religieuze opvoeding/identiteit** (toegespitst op religieuze educatie)

- Hoe tracht u religieuze opvoeding mee te geven aan je kinderen? Ervaart u restricties of belemmeringen hieraan?
- Hoe tracht u religieuze educatie mee te geven aan uw kinderen?
- Is het noodzakelijk voor u dat uw kind via islamitische basisscholen islamitische kennis krijgt?
- Is het noodzakelijk voor u dat uw kind via islamitische middelbare school islamitische kennis krijgt?
- Geeft u islamitisch onderwijs thuis? Zo ja, hoe?

2. Culturele opvoeding/identiteit

- Wat betekent cultuur voor u?
- Ziet u cultuur en religie los van elkaar?
- Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?
- Op welke manier heeft u culturele opvoeding meegekregen? Was u daar tevreden mee?
- Heeft u een gevoel van verbondenheid met de Turkse cultuur? Zo ja, in hoeverre?
- Op welke manier wilt u culturele opvoeding meegeven aan uw kinderen?
- In welke mate vindt u het belangrijk om culturele tradities te volgen?
- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?
- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?
- Op welke manier heeft de opvoeding die u heeft meegekregen invloed op de opvoeding die u zelf geeft aan uw kinderen?

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de ideale man-vrouw relatie eruit?
- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?
- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?

Translitteratiesysteem

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 1

Persoonlijke gegevens

- Naam: R1
- Geslacht: v
- Leeftijd: 43
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: basisschool in Nederland, islamitische internaat Turkije
- Aantal kinderen: 4
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?
Ehm.. Religie betekent leven voor mij. Islam betekent alles voor mij, zoals respect, familiebanden, broederschap, liefde et cetera.
- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?
Moslim zijn in Nederland betekent soms extra moeite, omdat men toch wel soms problemen ervaart.
- Zoals wat voor problemen?
Ehmm.. vooroordelen bijvoorbeeld. Op school bijvoorbeeld. Van me kinderen. Je merkt dat docenten soms bijvoorbeeld denken dat moslimkinderen minder goed Nederlands spreken, en dat ze denken dat deze kinderen thuis ook geen Nederlands spreken. Terwijl dit alleen op vooroordelen is gebaseerd.
- Wat zijn de belangrijkste punten/regels in islam die in acht genomen moeten worden volgens jou?
Het leven volgens een vrome moslims en alles wat erbij hoort. Voor mij is de belangrijkste dat ik en mijn dochters altijd respectvol zijn tegenover ons medemens en de mensheid dienen omwille van Allah.
- Wat heeft u aangezet tot het zich verdiepen in islam? en op welke manier heeft dit plaatsgevonden?
Ehmm.. Omdat mijn ouders natuurlijk ook moslims zijn ging het een beetje vanzelf.. Mijn

ouders waren gastarbeiders en wilden na een paar jaar werken en kapitaal sparen terug naar Turkije. Hierdoor maakten ze hun opvoedplan ook volgens deze plan. Na de basisschool werd ik daarom naar Turkije gestuurd om daar verder te sturen. Ik verbleef daar op een islamitische internaat voor meisjes, waar ik islamitische kennis onderwezen kreeg.

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Ehmm.. Mijn religieuze opvoeding gebeurde op een onbewuste manier. Waarom ik bijvoorbeeld hoofddoek diende te dragen, werd mij niet verteld? Het ging voor mijn gevoel meer op deze manier: ik stuur mijn kind naar de moskee, daar leert ze hoe ze moet bidden en de koran lezen, hoofddoek dragen etc. Hierdoor wilde ik altijd mijn hoofddoek afdoen. Als ik buiten was droeg ik mijn hoofddoek dan ook niet op de correcte manier, niet zoals ik het droeg in de moskee, zoals het hoorde zegmaar. Wanneer ik onze straat naderde deed ik dan snel weer volgens hoe mijn ouders het wilden zien. Ik was toen 10 a 11 jaar, wel jong natuurlijk. We hebben de islam niet op een bewuste manier geleerd. Maar volgens mij omdat zij zo waren en deden doen wij nu juist niet wat zij deden.. volgens mij. En het heeft ook met de tijd te maken natuurlijk waarin je leeft. In mijn tijd had je geen telefoon en internet waardoor je afhankelijk was van boeken om onderzoek te doen. Nu heb je verschillende manieren om achter de waarheid te komen.. mijn dochters doen bijvoorbeeld snel onderzoek op internet als ze iets horen over de islam.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Mijn idealen in de opvoeding van mijn kinderen zijn het overdragen van alles wat zou leiden tot bewuste een vrome moslim. En zelfvertrouwen, dat vind ik heel belangrijk. Een moslim(a) met zelfvertrouwen. Iemand die zichzelf goed kent en tevreden is met zichzelf. Ook vind ik dat ze zich op de beste manier moeten ontwikkelen, qua onderwijs. Zo veel mogelijk studeren. Dit is natuurlijk ook verplicht voor iedere moslim. De eerste vers is immers Lees!

- Hoe geef je dat vorm in de praktijk? Waar loop je tegen aan? Wat gaat juist goed?

Ik probeer zoveel mogelijk een openhouding aan te nemen en open communicatie te voeren met mijn kinderen. Tevens wil ik ze opvoeden tot een bewuste moslim die alles wat ze doen het bewust doen. Daarom stuur ik mijn kinderen naar de moskee om daar

islamitische kennis op te doen. Echter wanneer ik merk dat de kwaliteit van het onderwijs binnen een moskee daalt, dan stuur ik mijn kind niet langer meer zomaar. Ook houdt het voor mij bijvoorbeeld in dat ik ze naar een islamitische basisschool stuur. Dit heb ik ook gedaan bij al mijn kinderen. Ook heb ik mijn twee oudste kinderen vervolgens naar een islamitische middelbare school gestuurd. Dit hebben zowel ik en mijn echtgenote als mijn kinderen erg prettig ervaren. De sfeer maar ook het (islamitisch) onderwijs vonden wij heel goed en fijn. Echter, omdat de kwaliteit van een islamitische middelbare school mij niet meer beviel heb ik mijn derde kind na de islamitische basisschool niet meer naar een islamitische middelbare school gestuurd maar naar een openbare middelbare school. Ik heb liever dat mijn kinderen naar een islamitische school gaat, maar alleen als de kwaliteit ook goed is. Anders heeft het geen zin vind ik. Maar over de islamitische basisschool ben ik nog steeds tevreden en mijn laatste kind zit er nog steeds op. Ik ben er erg tevreden over..

Ja.. en waar ik tegenaan loop.. is vooral de omgeving waarin mijn kinderen bevinden. Bij mijn twee oudste kinderen had ik geen problemen ervaren, omdat ik de omgeving van de omgeving van mijn kind goed kende. Hiermee bedoel ik de ouders van de vriendenkring van mijn kind. Welke opvattingen hun ouders delen en wat voor leven ze leiden et cetera. Ze waren bovendien allemaal moslims. Maar bij mijn derde kind, omdat ze naar een openbare school gaat, had ik geen controle meer over met wie zij allemaal omging, wat voor personen. Dat baarde mijn zorgen.. Ik bedoel niet dat omgaan met niet-moslims mij zorgen baart, helemaal niet. Maar dat ik niet per direct te weten kan komen met wat voor leeftijdsgenoten mijn kind omgaat. Bij mijn andere kinderen kon ik dat snel weten of erachter komen omdat ik de ouders kende. Ook nu met whatsapp en social media, je kan dat moeilijk controleren met wie ze allemaal contact heeft, met wat voor mensen. Ik vind het bijvoorbeeld belangrijk dat mijn kind een hoofddoek mag dragen op school en niet op alle scholen mag dit. Ook vind ik dat jongens en meisjes gescheiden gymles moeten krijgen.

Wat goed gaat.. is dat ik opencommunicatie kan voeren met hun. En dat de moskeeën ook drastisch zijn veranderd in het onderwijzen. De moskee was eerst alleen het onderwijzen van lezen van de koran en memoriseren van delen ervan en verdere algemene kennis. Terwijl nu de moskeeën nu ook aansluiten op de belevingswereld van kinderen. Ze leren tegenwoordig niet meer alleen uit boeken maar ze leren nu ook spelenderwijs. Met visuele en kinderlijke materialen of spelletjes.

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar?/Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Nee dat kan niet.. Religie is iets wat meer vaststaat. De regels en voorschriften staan vast. Maar bij cultuur komen er steeds nieuwe dingen die vaak ook niet zijn gebaseerd op de islam. Om zonen worden bijvoorbeeld minder zorgen gemaakt dat hij een relatie krijgt voor het huwelijk, terwijl als het gaat om dochters hier men zich wel druk mee bezig houdt. Dit is niet correct. In de islam gelden regels zowel voor de mannen als voor de vrouwen. Een seksespecifieke opvoeding in deze zin is daarom overbodig.

- Op welke manier heeft u culturele opvoeding meegekregen? Was u daar tevreden mee?

Ik heb er niet veel meegekregen, zoals ik al zei. De kennis over religie en cultuur kreeg ik onbewust mee. Of via moskee en islamitische instanties of onbewust thuis.

- Op welke manier wilt u culturele opvoeding meegeven aan uw kinderen?

Ik wil natuurlijk dat mijn kind de taal en geschiedenis goed kent van mijn land van herkomst. Dit is ook niet wat tegen de islam ingaat. Maar het heeft meer met cultuur te maken dan islam. Maar ik zie er het probleem niet van in omdat het niet haaks staat op islam, zoals ik al zei.. En ik vind het belangrijk dat mijn kinderen de taal en geschiedenis goed kennen van Turkije.

- Heeft u een gevoel van verbondenheid met de Turkse cultuur? Zo ja, in hoeverre?

Ik voel me nogal verbonden met de Turkse cultuur. Eigenlijk helemaal, zolang het niet haaks staat op de islam, zoals ik al zei. In zo'n geval gaat mijn religie dan voor.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm ik heb niet echt een kritiek.. helemaal niet zelfs.

- Op welke manier heeft de opvoeding die u heeft meegekregen invloed op de opvoeding die u zelf geeft aan uw kinderen?

De invloed is vooral dat ik heel veel reflecteer. Mijn moeder had geen diepgaande gesprekken met mij bijvoorbeeld. Toen ik naar Turkije zou gaan om te studeren wilde ik uiteraard ook gaan maar het was geen bewuste beslissing. Mijn moeder zegt achteraf dat ik het heb gewild. Maar ze had niet op een inductieve manier mij overgehaald om daar verder te studeren. Ik wilde vooral gaan, omdat de sfeer in Turkije voor mij warmer was

en verheugde meer om deel te nemen in die sfeer. Mij moeder bood mij ook geen toekomstperspectief wat ik na de studie in Turkije zou kunnen worden of kunnen doen. Maar vroeger waren ze allemaal zo.. Een ander voorbeeld is dat de *eerste* generatie vooral mensen waren die hun emoties niet uitten. Daarom had ik ook niet een hechte band met me moeder. Verder hechtte ik waarde aan mijn geloof maar niet op een bewuste manier. Dit is wat ik vooral wil veranderen in de opvoeding die ik geef. Een ander voorbeeld is bijvoorbeeld dat er niet werd gelet op kledingdracht volgens de kuran en de sunnah. Ik trok rokken aan waarbij mijn benend te zien waren en er werd niks gezegd tegen mij door mijn ouders. En ik was niet de enige die zich zo kleed, heel veel vrouwen kleedden zich zo.. Nu vind ik dat opmerkelijk, omdat ik me nu wel bewuster kleed als het gaat om kleden volgens de islam..

Ook heeft de opvoeding die ik heb gekregen ervoor gezorgd dat ik kritischer ben geworden. Vroeger was het zo dat als een persoon een beetje islamitische kennis had, hij werd gezien als bijna een expert in islamitische kennis en geloofde men meteen in alles wat hij zei. Nu geloof ik niet per direct in alles wat ik van iemand hoor maar doe ik onderzoek.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Oef..Nou vraag je me wat.. Daarover is veel te zeggen en te praten.. Ik vind dat de man-vrouw relatie ook cultureel wordt nageleefd. Terwijl het veel mooier zou zijn als we het islamitisch zouden naleven. Heel veel mannen die ik ken bijvoorbeeld nemen een beslissing thuis zonder aan zijn vrouw te vrouwen. Dit kent niet zijn basis in de islam. Onze profeet toonde het beste voorbeeld ook als het gaat om man-vrouw relatie. Hij vroeg veel naar de meningen van zijn vrouwen en hield daar rekening mee.

Wat verder vooral verwacht wordt door Turkse mannen is dat hun vrouwen zich altijd moeten aanpassen. Terwijl dit niet zo is in de islam. In de islam hoort de man zich aan de vrouw aan te passen en andersom. Ehhh ook dat mannen niet voldoende hun liefde voor hun vrouw laten blijken..haha.. Maar als ze onze profeet als voorbeeld zouden nemen zou het niet zo zijn.. Hij was heel charmant en lief altijd tegen vrouwen.. Hij toonde zijn liefde altijd en vaak aan zijn vrouw.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Ik vind dat zij zich moeten gedragen volgens de regels van de islam. Ik vertel aan hen dan ook dat ik wil dat ze geen verkering moeten hebben. Maar ik doe het inductief, dus met uitleg. Ik zeg bijvoorbeeld dat ze op een jonge leeftijd, als het financieel of door andere redenen nog niet in staat zijn om te trouwen, het niet nodig is om verkering te hebben. En ook dat het Gods wil is dat dat wij geen verkering hebben voor het huwelijk. Ook zeg ik altijd dat houden van iemand mag van mij maar ook van God. En dat het menselijk is. Maar zoals ik al zei als ze niet in staat zijn om te trouwen en als ze er niet klaar voor zijn, dan is het afgeraden om een verkering te hebben. En dit probeer ik aan hen over te dragen.

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?
Allereerst moeten wij als volwassen moslims en ouders alternatieve omgevingen creëren voor de manier waarop we willen dat onze kinderen zich gedragen tegenover het ander geslacht. Dit zijn bijvoorbeeld islamitische basisscholen oprichten en naar deze scholen sturen waarin zwemlessen en/of gymlessen gescheiden worden aangeboden voor jongens en meisjes. Tevens houden jongens en meisjes de handen van hun vrienden van hetzelfde geslacht vast als ze in de rij moeten staan. Het gaat niet om de werkelijke daad, maar om het principe en overdracht van islamitische waarden en normen.. Ik bedoel ik zou het niet erg vinden, als mijn zoon of dochter in de basisschool leeftijd de hand van een klasgenoot van het ander geslacht zou vasthouden.. Maar door het gezamenlijk niet te doen op school, krijgen zij mee hoe het later wel en niet moet. En dat is wat telt.
Ook zeg ik niet tegen ze dat ze niet met het ander geslacht mogen praten ofzo, maar zeg ik dat ze bewust niet moeten kiezen voor een verkering. Ik wil dat ze intrinsiek gemotiveerd worden om zich te gedragen tegenover het ander geslacht volgens de regels van de islam.
Hierbij geldt uiteraard ook dat ze niet uitgaan met het ander geslacht. Ik bedoel gezelligheid en uitgaan kan prima met hetzelfde geslacht. Ik vind niet dat het een gemis is als zij niet uitgaan met het ander geslacht of verkering hebben.

Vragenlijst diepte-interviews
Respondent 2

Persoonlijke gegevens

- Naam: R2
- Geslacht: v
- Leeftijd: 35
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: MBO + islamitische internaat in Turkije
- Aantal kinderen: 3
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?

Religie is mijn leven, mijn adem, mijn redder in nood. Het is de belangrijkste in het leven. Ja.. wat kan ik er meer over zeggen. Islam is alles en allesomvattend. Ik geloof in God en dat we met een doel zijn geschapen namelijk om hem te dienen. Daarom is religie het belangrijkste in het leven.

- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Moslim zijn in Nederland kan moeilijk zijn, soms moeilijk en soms makkelijk. Ehmm de moeilijkheden zijn bijvoorbeeld in het onderwijs. Verder is het niet heel moeilijk om in Nederland als moslim te leven. Vooral in de laatste jaren kijken de Nederlanders anders en positiever naar de islam. Om een voorbeeld te geven van moeilijkheden in het onderwijs is bijvoorbeeld dat ze tijdens de gymlessen per se hun hoofddoek af moeten doen op sommige scholen.

Hoofdvragen interview:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Ehh..Ik vind dat mijn ouders geslaagd zijn in het geven van religieuze opvoeding aan mij. Ik heb namelijk heel veel dingen die ik van hun heb gekregen meegenomen in de opvoeding die ik nu geef aan mijn kinderen. In eerste instantie hebben zij mij religieus opgevoed en daar ben ik ze heel dankbaar voor. Daarom geef ik de islamitische opvoeding ook automatisch door aan mijn kinderen. Dat ze de regels van de islam aan mij op een mooie manier hebben duidelijk gemaakt, zoals het zich kleding naar de kledingvoorschriften van de islam. Ik herinner me heel goed dat we thuis een echte islamitische

leven leidden, vooral als het ging om de *salat* gezamenlijk bijvoorbeeld. Ik heb absoluut geen nare of negatieve ervaringen. Ik vraag dan ook veel raad bij sommige opvoedkundige aspecten aan mijn ouders. En ik houd me dan ook daadwerkelijk aan de raad die ze mij geven, want ik geef ze dan ook gelijk.

Ik heb mijn religieuze opvoeding vooral gekregen doordat zij de islam zelf leidden. Door vooral zelf voorbeeld te zijn. Door te vertellen kan je geen voorbeeld zijn vind ik en daarom ben ik blij dat ze vooral streefden om een goede voorbeeld te zijn dan alleen de islam te vertellen aan mij. Ik vind dat mijn ouders in hun religieuze opvoeding ook consistent waren en zowel mij als mijn oudere zussen op een islamitische manier hebben opgevoed. En dat heeft veel impact gehad op mijn religieuze opvoeding. Want doordat mijn zus ook hoofddoek droeg was zij voor mij een voorbeeld. Maar als mijn ouders er niet veel waarde gehecht zouden hebben dat mijn zussen hoofddoek droegen en later bij mij wel veel waarde hechten, dan zouden ze misschien alsnog niet slagen erin, dat ik dus hoofddoek zou dragen.

Verder gaven ze mij religieuze opvoeding door mij duidelijk te maken wat wel en niet hoort. Door mij niet naar de omgevingen te brengen die islamitische gezien geen gepaste omgeving is bijvoorbeeld. Dan ging ik vanzelf ook niet. Verder ging ik natuurlijk ook naar de moskee. Op jonge leeftijd heb ik de koran leren lezen enzovoort. Ze hebben mij ook naar de islamitische basisschool gestuurd in Rotterdam, en daarna ging ik naar Turkije om verdiepende islamitische kennis op te doen. Je hebt in Turkije twee soorten internaten, een waarbij zowel regulier als religieus onderwijs wordt gegeven en een waarbij enkel islamitisch onderwijs wordt gegeven, wat dus verdiepender is. Daar heb ik vier jaar op gezeten.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Dat ze volgens de islam worden opgevoed. Dat is mijn eerste en voornaamste ideaal. Als er naar mijn kind wordt gekeken wil ik dat men opmerkt dat hij/zij een moslim is. Bij alles wat ze doen. Ten eerste aan de kledingoverdracht. Bij een man is dit niet snel of direct zichtbaar, vooral voor een niet-moslim. Maar aan een moslima kan je het per direct meten, of haar kledingdracht voldoet aan de islamitische eisen. En verder wil ik ze opvoeden tot aankomende islamitische ouders. Daarnaast wil ik uiteraard dat ze zich hoog opleiden, maar dat komt voor mij op de tweede plaats. Althans als ik het vergelijk met voorbeelden van mensen die hoogopgeleid zijn en/of een hoge positie bezitten in de arbeidsmarkt, maar verder geen praktiserende moslim zijn. Zo een voorbeeld zou mij

pijn doen. Daarom wil ik dat ze in eerste instantie praktiserende moslims zijn en daar hoort kennis vergaren - niet alleen islamitische kennis- er automatisch bij. En ik geloof dat als dat goed zit, dus religieus zijn of religieus bezig zijn, dat alle andere positieve daden en eigenschappen er vanzelf bijkomen, want moslim staat gelijk aan bidden tot God. Bij elke tegenslag of vervelende situatie bid je tot God.

Ten tweede is dat zij hoog opgeleid worden en op goede en hoge posities komen, daarnaast wil ik dat ze de kennis die ze bezitten altijd met anderen delen en ermee dienen, omdat beide aspecten ook wordt aangeraden en zelfs een verplichting zijn voor alle moslims. Dit houdt in dat ze dus ook heel sociaal moeten zijn. Dat wil ik ook heel graag. Dat ze veel met mensen omgaan, open staan voor kennismaking met nieuwe mensen, de informatie die ze bezitten delen met hen en nieuwe informatie leren van hen.

- Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat juist goed? Wat goed gaat is het overbrengen van de *salat*, het leren van de Koran, vasten et cetera. Die gaan allemaal prima. Natuurlijk hoeft mijn kind op de basisschool nog niet alles in zijn geheel te doen maar meedoen doen ze wel met vasten bijvoorbeeld. En ze ervaren er geen moeite mee omdat ik en mijn man natuurlijk ook het goede voorbeeld laten zien. Hoewel ik mij houd aan de kledingvoorschriften echter kunnen ze daar wel moeite hebben. Dat heb ik vooral bij mijn dochter die nu wat ouder is ervaren. Waar ik tegenaan loop als het gaat om religieuze opvoeding is dus het houden aan de kledingoverdracht. Kinderen zien anderen en andere kinderen hoe ze zich kleden en willen soms ook als hen kleden maar die dan niet altijd gepast is volgens de islam. Bij mijn oudste dochter kan ik zeggen dat we er recent erin zijn geslaagd dat zij zich op de juiste manier kleed. Ook bij het vinden van de juiste of geschikte kleding in Nederland ervoeren wij er moeite mee. Recent pas wordt het gefaciliteerd voor de moslimconsumenten. Er komen steeds meer Turkse winkels waarbij kleding voor moslima's met hoofddoek worden verkocht of laatst hoorde ik dat de Hemawinkel ook hoofddoek begon te verkopen. Verder ervaar ik geen problemen in de praktijk. Als het gaat om het leren van de Koran bijvoorbeeld. Aanvankelijk heb ik zelf Koranles gegeven aan mijn kinderen. En bij andere islamitische lessen waarbij ook socialisatie bij komt kijken hebben we geen moeilijkheden ervaren. Er zijn in Nederland gelukkig wel voldoende mogelijkheden in die zin, zoals moskeeën, instellingen et cetera waar kinderen islamitische bijeenkomsten houden waarbij de islamitische normen en waarden worden overgedragen en islamitische lessen worden gegeven. Verder gaat mijn kind naar een islamitische basisschool. Ook mijn eerste kind heb ik naar een islamitische basisschool gestuurd. En elhamdoelillah ben ik

zeer tevreden over de islamitische basisscholen waar mijn kinderen naar (zijn) gaan. Verder hecht ik wel veel waarde aan kwaliteit van een school. Zo heb ik voordat mijn kind begon aan de basisschool, verschillende soorten basisscholen onderzocht. Zo heb ik gekeken naar de Jenaplan, Deltaplan, Montessori ik heb ze allemaal onderzocht en had mijn kind aanvankelijk ingeschreven bij een Jenaplan school. Echter dat duurde enkel 10 dagen, omdat op die school er gemengd gedoucht werden na de gymlessen. Ik vind dat niet kunnen al is het op een jonge leeftijd. Zo vind ik dat een kind weinig of minder schaamtegevoelens kan ontwikkelen. Dit vind ik belangrijk, want in bepaalde situaties en bepaalde momenten vind ik dat een persoon zich ook zou moeten schamen. En dit geldt niet alleen bij daden wat door universeel verkeerd wordt gezien door mensen, maar ook door daden dat volgens de islam verkeerd wordt beschouwd. Hierdoor dacht ik bij mezelf, welke afweging moet ik maken. En toen dacht ik ons plek als moslims zijn islamitische scholen en heb ik besloten om mijn kind naar een islamitische basisschool te sturen, zodat mijn kind de normen en waarden op school leert, die ik wil wat zij leert. En dat zijn de normen en waarden van de islam. Vooral de basisschool vind ik belangrijk dat het islamitisch is, althans waar mijn kind naartoe gaat. Omdat het de basisjaren zijn van een kind waarbij normen en waarden worden overgedragen. Ik baseer verder mijn islamitische opvoeding alleen op de Koran en de sunnah. Dit is ook wat ik mijn kinderen meegeef. Dat ze deze twee bronnen moeten raadplegen om verduidelijking of richtlijn te krijgen die ze willen over een onderwerp. Verder raadpleeg ik natuurlijk ook geleerden maar die doe ik ook niet heel snel, althans voordat ik duidelijk heb voor mezelf dat ze betrouwbaar zijn.

- Naar welke middelbare school zou u uw kind na de basisschool willen sturen?

Nu.. zijn er weinig islamitische middelbare scholen in Nederland. En de laatste tijd hoorde ik geen goede dingen erover. Maar ik hoorde ook dat de kwaliteit nu is veranderd en dus kan het zijn dat de kwaliteit hoger is geworden. Tot die tijd als mijn kind naar de middelbare school moet, zal ik onderzoek doen naar de kwaliteit van de islamitische middelbare scholen en als het me dan bevalt zal ik mijn kind erheen sturen. Mijn voorkeur gaat dus in eerste instantie wel uit naar een islamitische middelbare school ook. Echter, als de kwaliteit niet goed is, zal ik mijn kind er alsnog niet heen sturen, want kwaliteit is belangrijk. En vooral op een middelbare school omdat het bepalend is voor het vervolgonderwijs van mijn kind.

2. Culturele opvoeding

- Wat betekent culturele opvoeding voor u?

Soms is opvoeden volgens de Turkse cultuur ook belangrijk. Ik zelf vind het persoonlijk belangrijk. Bijvoorbeeld het hechten van belang aan visite die op bezoek komt. In de Turkse cultuur wordt daar veel belang aan hecht. Ook bijvoorbeeld het bieden van reukwater aan de gasten die op bezoek komen, de eau de cologne, is niet iets wat alle moslims van verschillende etnische achtergronden het doen. Maar in de Turkse cultuur wordt er veel belang aan gehecht. Hygiënisch zijn is iets wat de islam ons verplicht, echter de manier hoe je er aan vorm geeft en in welke regelmaat, hierbij verschillen dus culturen. De Turkse cultuur heeft het gebruik van eau de cologne dus zich eigen gemaakt. En ook het bieden van Turksfruit naast eau de cologne is iets cultureels. Hierbij is de achterliggende gedachte dat de gast die op bezoek is, een lange dag achter de rug kan hebben gehad of hoe dan ook moe is geworden, zodat een stuk Turksfruit weer hem energie geeft. Dit is niet een voorgeschreven regel in de islam, maar het is een mooie gebruik, waarbij je zegeningen kan ontvangen omdat je met een altruïstische en/of goede intentie doet, namelijk mensen bedienen. Zo heb je ook andere mooie gebruiken in de Turkse cultuur.. Ook als het gaat om respect tonen hebben we verschillende gebruiken die niet per direct islamitisch zijn. Zoals het kussen van de handen van ouderen. Dit is een respectvolle en liefdevolle gebaar, maar niet direct islamitisch. Wel indirect natuurlijk omdat de islam liefde en respect altijd benadrukt. Maar het kussen van handen tref je niet bij alle moslims van verschillende etniciteiten aan. De Marokkaanse moslims bijvoorbeeld kussen de ouderen op hun hoofd en niet hun handen. Dit is ook iets cultureels. Maar omdat het niet tot mijn cultuur behoort hecht ik wel waarde aan het kussen van de handen en niet aan het kussen van hoofden van de ouderen.

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar?

Ja, ik zie het wel gescheiden. Althans zolang culturele aspecten haaks staan op de islam vind ik ze gescheiden. Echter er zijn heel veel culturele gebruiken die tevens islamitisch zijn.

- Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Ze kunnen samengaan, zolang cultuur niet haaks staat op religie, vind ik. Ik vind cultuur ook wel belangrijk als het gaat om bijvoorbeeld de Turkse geschiedenis en sommige Turkse mooie gebruiken die ik eerder heb benoemd. Ik geef daarbij dan ook uitleg, van deze gebruiken zijn niet per direct islamitische, maar het is iets van onze cultuur maar het zijn mooie gebruiken en uiteindelijk kunnen we ook hiermee zegeningen krijgen omdat ze mooie gebruiken zijn. Om een voorbeeld te geven, nu we ons in de Ramadan

bevinden, het uitnodigen van mensen, vrienden familie en kennissen voor de iftar, het avondeten in de Ramadan, is een culturele gebruik. Het kent zijn oorsprong in de islam, dus het is eigenlijk wel islamitisch, maar het is een culturele gebruik geworden in die zin, dat mensen die weinig praktiserend zijn als het gaat om het nakomen van verplichtingen in de islam, wel heel veel belang hechten aan het uitnodigen van mensen voor de iftar, terwijl dit geen verplichting is, maar een aangeraden daad is in de islam.

Ook de Turkse geschiedenis bijvoorbeeld, tot nu toe ben ik er niet zeer in geslaagd om dit over te brengen aan mijn kinderen, maar ik hecht er wel veel waarde aan en ook om het te leren, vroeg of laat. Bijvoorbeeld ook algemene kennis over Turkije, de verschillende gebruiken in verschillende streken vind ik belangrijk. Waar ik ook veel belang aan hecht is de Turkse taal. Hier heb ik veel op gelet, dat ze het goed spreken en goed leren spreken. Zo heb ik bijvoorbeeld altijd gelet op als ze praatten ze of geheel in het Turks dat deden of geheel in het Nederlands. Ik wees er dan ook altijd op als ze het door elkaar deden, dus als ze zowel in het Turks praatten met Nederlandse woordjes erbij of vice versa. Ik wil niet een zin, die begint met Turks en eindigt op Nederlands. Absoluut niet. Ik zei dan ook praat of Turks tegen mij of Nederlands, want anders geef ik geen antwoord. En hamdoelillah zie ik dat het succes heeft. Mijn kinderen spreken of in het Nederlands als ze praten of in het Turks, zelden halen ze het door elkaar. Thuis spreken we voornamelijk wel Turks. Maar buitenshuis spreken we Nederlands met elkaar. Mijn man steunt mij ook hierin gelukkig en doet hetzelfde. Ik vind ook dat in hoeverre zij een Nederlands boek lezen ook Turkse boeken moeten lezen, evenveel.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm.. geen kritiek, maar misschien kan het deze zijn. Misschien dat zij meer betrokken zouden moeten zijn met mijn school toen ik kind was. Maar zij hadden beide natuurlijk ook een taalbelemmering. Ze beheersten de Nederlandse taal niet goed. En verder werkte mijn vader. Dus daarom kan ik het ze ook niet kwalijk nemen. Ik kan me niks herinneren wat ze niet deden of wat ze verkeerd deden hoewel ze er wel grip op hadden en/of in de hand hadden, om het anders te doen.

- Op welke manier heeft de opvoeding die u heeft meegekregen invloed op de opvoeding die u zelf geeft aan uw kinderen?

Positieve invloed.. ik neem mijn ouders als voorbeeld als het gaat om religieuze opvoeding. Ik probeer te zijn zoals hen, die probeerden om voorbeeld voor mij te zijn.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Hmm dan gaan we weer terug op de islam en de islamitische regels, hoe het is voorgescreven. Het moet dus zijn volgens de islam. In de islam is er bijvoorbeeld een dogma die ook wel '*haremlik selamlık*' wordt genoemd in het Turks. Dit houdt in dat mannen en vrouwen die niet 'halal' zijn voor mekaar, afstandelijk moeten zijn tegenover mekaar.

Dan kan je denken aan gescheiden zitten binnen een ruimte, mannen met mannen en vrouwen met vrouwen. Of dat je niet zolang het niet noodzakelijk is of hoeft voor een (islamitisch) doel tijd samenbrengt met het ander geslacht. Dit geldt dus ook voor de neven en nichten, hiermee bedoel ik de zoons en dochters van je ooms en tantes. De zoons en nichten van je eigen broers en zussen zijn 'halal' voor je. Met hun kan je tijd brengen zolang je wilt en ook intiem zijn.

En als het gaat om de man-vrouw relatie binnen het huwelijk, dat moet ook geheel volgens de islam zijn. In de islam bijvoorbeeld heeft een vrouw een hele hoge positie, echter doen de moslimmannen hier weinig recht aan. Een vrouw heeft vele recht binnen de islam. Zo hoeft een moslimvrouw bijvoorbeeld haar salaris aan haar man niet te verantwoorden, en ook niet wat ze ermee doet. Terwijl andersom een vrouw altijd recht heeft op de verantwoording van de salaris van de man en recht heeft op het gebruik van zijn salaris. Als hieraan bijvoorbeeld recht zou worden gedaan, zou een huwelijk veel meer in harmonie zijn.

En ik vind als een man de Koran oprecht probeert op te vatten, dan zou hij de vrouw ook begrijpen. Bij alles, alle verwachtingen en behoeften komen we altijd terug op wat de islam aan ons zegt. Want God is Alwetend en weet precies hoe de man-vrouw relatie eruit moet zien willen wij er rust en vrede in vinden en gelukkig zijn.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Ik en mijn man vertellen wat ik bij de vorige vraag heb al verteld aan onze kinderen. Dus dat zij bijvoorbeeld ook een afstand moeten bewaren met het kind van hun tantes en ooms van het ander geslacht. En natuurlijk ook met het ander geslacht die geen familie zijn maar een vreemde. Dit betekent niet dat zij op hele jonge leeftijd al een afstand moeten bewaren. Maar op een wat oudere leeftijd waarbij ze bewust beginnen te worden van het liefhebben van het ander geslacht dan vertel ik dat er een afstand bewaard moet blijven. Hierbij geef ik uitleg dat het niet mijn regels zijn die ik heb bedacht, maar dat het Gods wil is. Daarbij doe ik het tevens opbouwend. Dus ik begin dan ook met het positieve. Ik leg uit dat wij vrij zijn in het tonen van liefde en aandacht aan degenen van

het ander geslacht die 'halal' zijn voor ons, dus voor ons ooms bijvoorbeeld in het geval van mijn dochter. Of vader en broers. Dat we ze altijd mogen omhelzen bijvoorbeeld en kussen en knuffelen wanneer we dat willen.

Hierna, na de basisschool, wil ik bijvoorbeeld ook niet dat mijn dochter met het ander geslacht uitgaat. Nu is het te vroeg om dit aan mijn kind te vertellen, maar ik zal dit zeker doen met veel inductie, door ook te vertellen waarom het niet mag volgens ons geloof, wat de voordelen zijn en dat er altijd voordelen eraan verbonden zijn aan de woorden en voorschriften van God, al vatten we ze niet op of kunnen we het niet (nog niet) opvatten. Na de basisschool wordt het de tijd om meer over dit onderwerp te praten vind ik. Dan worden ze ook ongesteld, in het geval van mijn dochter, en dus komen ze in een vervolgfase terecht waarbij het ander geslacht belangrijker wordt. En dit erken en accepteren wij ook als moslims, en zal mijn erkenning ook uiten aan mijn kind. Dus dat zij gevoelens mag hebben voor het ander geslacht en dat die heel normaal zijn. Dat God ons die gevoelens heeft gegeven.

Een van de redenen om mijn kind naar een islamitische basisschool te sturen is ook door dit onderwerp, man-vrouw relatie. Op een islamitische basisschool krijgen ze namelijk gescheiden zwembaden bijvoorbeeld of hebben ze aparte kamers om zich uit te kleden voordat ze gymmen en douchen ze ook niet samen de twee geslachten.

Verder vind ik dat er altijd alternatieven moet worden aangeboden in plaats voor de dingen die je niet wilt dat je kind erin betrokken wordt. Zoals in plaats van uitgaan met het ander geslacht wordt er door Milli Görüş tegenwoordig nu vele activiteiten onderling georganiseerd, dus onderling met jongens en meisjes onderling. Er worden bijvoorbeeld kampen georganiseerd waarin ze survivalen en nog meer andere verschillende leuke dingen, waarbij mijn kind zich kan ontplooiën, socialiseren en ontwikkelen op verschillende gebieden. Hierin moet je als ouder natuurlijk de voortouw nemen en zoeken naar zulke activiteiten en je kind erheen sturen.

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 3

Persoonlijke gegevens

- Naam: R3

- Geslacht: v
- Leeftijd: 31
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: MBO
- Aantal kinderen: 2
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?

Religie betekent het leven voor me. En het goede voorbeeld. Mijn religie, de islam, betekent alles voor me. En het betekent voorbeeld zijn voor je kinderen en je medemens. Mijn ouders zijn ook een voorbeeld voor mij geweest en dat betekent ook islam voor mij. Islam betekent perfect voor mij, een perfectie die wij niet kunnen bereiken maar wel ernaar kunnen streven. In de islam betekent het daarom ook dat de mens met zijn daden lager kan zijn dan een dier maar ook hoger dan een engel. Met lager wordt natuurlijk minder waardig bedoeld. En het is goed te vatten vind ik, althans voor mij. Want het leven van ieder individu, gelovig of niet, bestaat uit daden. Iemand wordt berecht voor zijn daden of beloond voor zijn daden. Dan waarom zou het niet door God gebeuren en in het hiernamaals? De islam betekent dus voor mij ook streven in daden, in het goede. Zoals ons profeet ons ook heeft verteld en geleerd.

- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Het is iets moois. Ik vind dat de moslims in Nederland oprechter of bewuster hun geloof lijden dan moslims in Turkije bijvoorbeeld. Natuurlijk verschilt dit per streek en wijk in Turkije. Maar zo'n beeld heb ik dan. In het wijk waarin ik woon in Nederland, misschien ligt het daaraan, ervaar ik geen moeilijkheden als moslimzijnde. En in de stad waarin ik woon ook niet. Maar ik weet dat andere moslims in Nederland soms wel slachtoffer worden van bijvoorbeeld geweld of belediging omdat ze alleen maar moslim zijn. Dus in die zin kan ik niet op basis van mijn eigen ervaringen alleen zeggen dat moslim zijn in Nederland zonder problemen is of makkelijk is.

Ook betekent moslim zijn in Nederland voor mij dat voor ons moslims veel te doen valt. Namelijk het vertellen aan mensen over de islam, want islam is het beste wat iemand kan overkomen en dat mogen wij en horen wij van niemand te onthouden. Dit betekent

dat wij door ons gedrag maar ook expliciete gesprekken met de niet-moslims hen over de islam moeten vertellen. De rest is aan God, Hij leid wie hij wil leiden, ja..

- Wat doet u als u meer wilt te weten komen over de islam?

Ja.. dan lees ik de vertaling van de Koran vooral. Tegenwoordig kan je niet alle geleerden of mensen die zich geleerden noemen of zich zo voordragen vertrouwen. En als moslimzijnde hoor je sowieso altijd alert te zijn op wat jou wordt verteld waarop de kennis is gebaseerd etc. Verder lees ik de tafsir van de Koran, dus de gehele uitleg van de context en niet alleen de vertaling.. en ik verdiep me in de hadiths van de profeet. Ik heb ook vaak tafsirlessen gehad voordat ik ben getrouwd.

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Ik heb religieuze opvoeding voornamelijk door mijn vader gehad. Hij heeft veel kennis over de islam namelijk. Hij heeft in Turkije in islamitische internaten gestudeerd, de bekende 'imam hatip' scholen in Turkije. En hij was een betrokken vader, dus leerde hij mij van vroeg af aan soera's uit de Koran en het Arabisch alfabet. Daarnaast ging ik ook naar de moskee en leerde ik daar het lezen van de Koran en andere islamitische basis-kennis. Ik heb mijn religieuze opvoeding zeer positief ervaren. Mijn ouders zijn altijd een voorbeeld voor mij geweest als het gaat om de regels van de islam. Mijn vader fungeerde thuis altijd als imam als we zouden bidden, en toen ging ik met mijn moeder achter hem staan en de *salat* bidden.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Mijn voornaamste doel in de opvoeding is het opbrengen van vrome moslims die behulpzame, vredelievende en hoogopgeleide burgers zijn en die de gemeenschap en de samenleving waarin ze wonen dienen.

- Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat juist goed?

Ik probeer het op dezelfde manier te doen als mijn ouders. Ik probeer met ze te bidden thuis en de soera's aan hen te leren. Ze gaan natuurlijk ook naar de moskee en leren daar islamitische kennis. Verder.. ja.. verder dacht ik eraan om ze naar een islamitische basisschool te sturen, maar omdat er geen islamitische basisschool is in de buurt waar ik woon heb ik dat niet gedaan. Er is wel een in Schiedam maar ja daar moet ik anders elke keer heen en terugreizen. Oke.. nu reis ik ook met de auto om mijn kind naar

school te brengen, maar de weg naar deze school is praktischer of makkelijker voor mij dan de weg naar de islamitische basisschool in Schiedam. En ja.. verder ben ik tevreden met de school waar mijn kind op zit. Het is dan weliswaar niet islamitisch, maar ze vieren wel de Ramadanfeest maar ook de kerstmis en de andere feestdagen van verschillende geloven. Verder probeer ik tijdens het geven van islamitische normen en waarden of kennis zo veel mogelijk aan te sluiten aan de belevingswereld van mijn kind. Zo doet mijn zoon nu gedeeltelijk mee met het vasten nu we in de Ramadan zijn. Dan eet hij bijvoorbeeld de laatste twee uur voor het verbreken van vasten mee en dan gaan we samen eten. Ik vind dit belangrijk dat hij meedoet aan deze sfeer en bewust wordt van het honger en de gunsten die wij krijgen van God. Want wij hebben wel veel maar er zijn vele mensen die weinig tot niks hebben op de wereld.

Verder doe ik op feestdagen of belangrijke islamitische dagen het huis versieren met teksten erop. Bijvoorbeeld een slingertje ophangen waarop Welkom Ramadan staat. Zulke dingen vinden ze ook leuk he.. En ook doen we dan cadeautjes uitpakken in de Ramadan in plaats van de kerst. Dat is ook een hele leuke ervaring voor ze. Verder krijg ik veel steun van mijn vader. Hij houdt zich bezig met het leren van islamitische kennis aan mijn kind. Dat is wat heel goed gaat. Dankzij hem kent mijn zoon nu 20 soera's en dat is nogal wat he.. Dus ik hoefde in die zin minder te doen.. Wat ikzelf vooral doe is vertellen over de islam, de verhalen van de profeten en de kinder sahaba, dus de kinderen die in de tijd van de profeet hebben geleefd. Dit is ook wat heel goed gaat, daar vroeg je naar he.

Ook heb ik bijvoorbeeld bewust gekozen voor de Mevlana moskee in Rotterdam, omdat het ook in uiterlijke kenmerken de vorm van een moskee heeft. Ikzelf ging bijvoorbeeld naar de moskee Ayasofya in Rotterdam maar aan de buitenkant had het helemaal geen vorm van een moskee. Nu nog steeds niet. Het is een de begane grond van rijtjes huizen die van binnen is omgebouwd tot een moskee. We spreken dan wel in termen van moskee maar voor het gevoel van een kind moet het ook eruit zien als een moskee vind ik. En dat is niet de enige waar ik op heb gelet. Ik heb ook onderzoek gedaan naar de curriculum van het onderwijs binnen de moskee en of het aansluit op de belevingswereld van het kind. En ja het sluit aan. Ze krijgen les van een jonge imam die hier is geboren en getogen en die tevens na de HBO naar Turkije is gegaan om daar theologie te studeren en kwam weer terug om hier als imam te fungeren. Dus dat vond ik heel mooi dat ze van hem les zouden krijgen. Daarnaast doet hij met de kinderen mee als ze spelletjes spelen op X-Box enzovoort en dat vind mijn kind erg leuk.

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar? / Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Ehmm.. ja we hebben natuurlijk hele mooie gebruiken. En die hoeven we niet eens expliciet te leren aan onze kinderen vind ik, want dat leren ze automatisch. Zoals dat we niet beginnen met eten alvorens zijn vader begint met eten. Dit krijgt hij vanzelf mee. En ook het opstaan van je plek als een oudere binnenkomt en hem/haar een plek geven. Dit is wat in de Turkse cultuur vaak wordt gezien en waaraan veel belang wordt gehecht. En dit krijgt mijn kind vanzelfsprekend mee. Ook het kussen van de handen van ouderen tijdens het welkom heten thuis. dat ziet hij gewoon.. enn.. Maar nu ik er bij stilsta.. er zijn natuurlijk ook dingen die niet samengaan met religie. Bijvoorbeeld intieme contact met mannen die niet 'halal' zijn voor een vrouw of andersom.. Ja, dan moet je echt je houden aan de religie al is het moeilijk omdat je het van cultuur gewend bent. Dingen die niet correct zijn volgens de islam zijn fout en hoor je niet met de islam te verwarren. Dus in die zin zie ik ze los van elkaar, maar niet altijd, wanneer het islamitisch correct is, dan vind ik ze niet los van elkaar. In de Turkse cultuur, hoewel niet overal en bij alle streken of steden, is het contact met neven en nichten onderling heel normaal geworden en dan bedoel ik intiem contact.. Dus ook samen uitgaan etc. Dit terwijl het islamitisch gezien niet mag omdat neven nichten, de zoons dochters van je ooms tantes, niet 'halal' is voor iemand. Ja.. dan kan het ook moeilijk zijn om dit aan je kind over te brengen als in de omgeving waarin je je bevindt of waarin je kind zich bevindt het heel gewoonlijk en normaal wordt gezien. Maar ja ook het leren van de Turkse geschiedenis vind ik belangrijk.. En we kijken nu samen met mijn kind ook naar een Turkse serie die over het Osmaanse rijk gaat bijvoorbeeld. Het is ook een familieserie, waar je gerust met je kind naar kan kijken, zonder ongepaste scenes.

- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?

Ja zeker. daarom spreek ik ook thuis altijd Turks tegen hem, ook wel Nederlands maar ik probeer voornamelijk Turks tegen hem te praten. En tegenwoordig heb je op de Turkse zenders vele tekenfilms waardoor ze goed Turks leren. Dat merk ik aan hem hoe hij Turkse zinnen vormt bijvoorbeeld. En hierdoor laat ik ze voornamelijk Turkse tekenfilms kijken dan Nederlandse tekenfilms. Enn.. ehh.. In het weekend lees ik ze ook voor uit Turkse boeken.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm ik heb niet echt een kritiek.. Misschien alleen dat ze wat creatiever moesten zijn.

Maar verder vond ik het goed genoeg hoe het was.. Ik was ook een gehoorzaam kind dus heb geen nare ervaringen gehad bij de opvoeding door mijn ouders.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Het moet vredig en liefdevol zijn als het gaat om man-vrouw relatie in het huwelijk. Want alleen dan kan je je kinderen goed en gelukkig opvoeden vind ik. Enn..Ja dat kan niet heel goed zonder de islam te praktiseren vind ik. Omdat je dan je echtgenoot of echtgenote toch ergens waarschijnlijk tekort zal doen.. wat betreft zijn haar rechten in het huwelijk. En daarnaast los van alles vind ik natuurlijk dat een man-vrouw relatie hoe dan ook volgens de islam moet zijn, want dan hebben ze respect voor mekaar. Ook de man-vrouw relatie waarbij de twee niet 'halal' zijn voormekaar moet zijn volgens de richtlijnen van de islam. Allereerst betekent dat dat ze geen contact hebben zolang het niet hoeft. Dus het ander geslacht zomaar leren kennen is geen optie. Alleen als je de intentie hebt om met diegene te trouwen, of een zakelijk intentie hebt om bijvoorbeeld handel te drijven met elkaar is het mogelijk en toegestaan in de islam. Ik vind dit zo een juiste balans als het gaat om relaties.. Zo voorkom je ook vreemdgaan vind ik en andere soorten emotionele of sociale ellende. Ook handgeven bijvoorbeeld.. dat mag niet. Daaraan moet de man en vrouw zich dan ook houden vind ik, ongeacht in welke land je woont. Helaas moet ik zeggen dat ik dat soms wel doe.. soms vind ik het moeilijk om te weigeren. En je houding zegt ook heel veel.. Ik heb bijvoorbeeld een serieuze houding als ik met mannen ben die niet 'halal' zijn voor mij. En dat merken ze ook gewoon.. en ja dan zie je ook aan ze dat zij dan een andere houding ten opzichte van mij aannemen. Ze maken dan geen grappen met mij met hun handen bijvoorbeeld, met aanraken bedoel ik dan, terwijl ze dat wel bij andere vrouwen doen. Ja, dit heb ik echt gemerkt aan je houding merkt het ander geslacht ook wat ze ongeveer wel of niet kunnen bij jou. Aan alles van je, hoe je praat, wat je zegt, je houding enzovoort vind ik dus dat je afstand moet hebben tegenover het ander geslacht, die niet 'halal' is voor je.

Verderr.. Ja thuis als er bezoek komt, probeer ik en mijn man ook te letten op dat we vrouwen apart en mannen apart zitten, maar we doen het niet altijd op die manier moet ik zeggen. Maar het zou wel altijd op die manier moeten eigenlijk. Want ja wat buiten geldt geldt natuurlijk ook binnen als het gaat om contact met het ander geslacht.

Maar met familieleden, mannen die wel 'halal' voor mij zijn en vrouwen die 'halal' voor mijn man zijn, doen we wel samen zitten altijd. Daar is geen enkele restrictie aan verbonden. Ook kan ik naast hen zonder hoofddoek zitten enz.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Eghmm.. ja nu is mijn kind heel jong natuurlijk. Daarom heb ik geen behoefte gehad om er het expliciet over te hebben. Impliciet krijgt hij het natuurlijk wel mee.. doordat hij ziet hoe het eraan toegaat. Hij wil dan bijvoorbeeld niet dat ik buiten zonder hoofddoek loop als ik het hem vraag..haha. Dat niet willen is natuurlijk niet bewust denk ik, maar omdat hij het niet gewend is wilt hij het ook niet, dan zegt ie nee, doe je hoofddoek om. Dus hij krijgt het wel mee maar onbewust. Op een wat oudere leeftijd zal ik het hem wel expliciet uitleggen. Wanneer hij bewust is van het houden van en het leuk vinden van het ander geslacht bijvoorbeeld. Dan zal ik hem bijvoorbeeld meegeven dat verkering niet is toegestaan in ons geloof en natuurlijk ook door te vertellen waarom niet. Bijvoorbeeld omdat het vele emotionele ellende met zich meebrengt als je uit elkaar gaat.. en ja op een jonge leeftijd waarbij je jezelf nog niet eens kent, niet weet wat je wilt, is de kans groot dat je uitklaar gaat. Maar op een leeftijd waarbij je jezelf goed kent, weet wat je wilt klaar bent om te trouwen en de mogelijkheden hebt om te trouwen is dat natuurlijk anders. En op zo'n leeftijd zegt de islam juist dat het beter is voor je om te trouwen dan alleen te zijn. Dus onze religie is niet anti-relatie maar wel anti-relaties-die-je-leed-zullen-opleveren. Ik lees hierover ook een boek over opvoeding en de verschillende fasen of kenmerken van elke leeftijd van een Turks islamitische pedagoog. En ik probeer me eraan te houden. Hij neemt in zijn boek ook de islamitische waarden en normen mee, dus ik heb veel aan zijn boek. En ja dat is het zo een beetje.. Ik heb zelf wel verkering genomen maar ben ik meteen met hem getrouwd. Dat is natuurlijk geen excuus, het blijft fout. En ik zou het ook anders gewild hebben achteraf, dus zonder verkering. Maarja..

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?

Ehmm.. als eerste waar we op dit moment op letten met me man is.. We sturen ons zoontje weg als we de luiert van zijn zusje gaan verschonen. Dat ten eerste. Ook laten we ze apart douchen en niet samen tegelijkertijd. Ja zulke dingen.. In zijn gedrag zie je het dan ook terug. Mijn zoon stuurt zijn zusje weg als hij zich moet omkleden. En zelfde geldt voor mijn dochter haha, hoewel hij jong is. Ja en verder is het nu nog niet van toepassing vind ik, omdat hij te jong is.

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 4

Persoonlijke gegevens

- Naam: R4
- Geslacht: v
- Leeftijd: 30
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: Islamitische Universiteit Europa
- Aantal kinderen: 2
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?

Islam is voor mij het leven zelf en mijn leven zelf. Islam is de mens zelf, hoe hij hoort te zijn. Islam een levensdoel voor mij die nooit ophoudt. Ook niet in het hiernamaals omdat we daar gaan ervaren wat de islam daadwerkelijk is. Ook is islam voor mij een gids. Bij alles wat ik doe en wil. En bij alles wat God wil dat het zo is, heb ik altijd positiviteit ervaren. Of het nou tegen mij wil en wens was of niet. Het was uiteindelijk de beste oplossing in die bepaalde context.

- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Het is een trots om een moslim te zijn in Nederland. Vooral dat we in een niet-moslim land ons als moslim kunnen identificeren en uiten en tonen, is een trots voor mij. Verder heb ik tot nu toe geen negativiteit ervaren op dit gebied, althans niet op heel persoonlijk. Wel hoor je natuurlijk op de media negatieve dingen, zoals met Wilders en zijn uitlatingen. Maar daar trek ik me weinig van aan. Oh.. nu komt het in me op. In Nederland ervaar je soms wel moeilijkheden. Als je bijvoorbeeld de hele dag buiten bent, kan het moeilijk zijn om de *salat* te verrichten. Zo doe ik regelmatig als ik in een winkelcentrum ben en ik moet bidden. Dan ga ik naar een paskamer met een kledingstuk in een kledingwinkel en verricht ik mijn gebed. Je hebt natuurlijk net zoals in Turkije geen moskee bij elke hoek buiten als het ware. Dat maakt t soms moeilijker om een vrome moslim te zijn in Nederland, althans een praktiserende. Want vrome moslim kan je zijn in je intentie, dat je bijvoorbeeld wilt bidden maar op dat moment niet kan. God weet natuurlijk dan ook jouw vrome intentie. Maar persoonlijk vind je het toch niet leuk dat je op dat

moment de *salat*, het gesprek met God of de toewijding aan God, moet missen. Het kan soms frustrerend zijn. Ook wanneer je wel in een paskamer de *salat* kan verrichten, omdat er dan vaak of veel geluid is (muziek) of omdat de ruimte in de paskamer te smal is om de bijbehorende rituelen bij de *salat* te verrichten.”

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Ehmm ja dan kan ik beginnen met de basisschool. Mijn ouders hebben er toen bewust gekozen om hun kinderen en ook mij dus naar een islamitische basisschool te sturen. Toen bestond de islamitische basisschool in Rotterdam enkele jaren en was toen de eerste islamitische basisschool in Nederland. Mijn vader heeft toen ook bijgedragen aan de oprichting ervan kreeg ik later te weten. Hij verzamelde toentertijd samen met andere moslimvaders handtekeningen van andere moslims in Rotterdam om de oprichting van een islamitische basisschool te verwezenlijken. Daarnaast ging ik naar de moskee om islamitisch onderwijs te krijgen. Na de basisschool ging ik naar Turkije naar een internaat die enkel gericht was op islamitisch onderwijs. Daar heb ik een jaar onderwijs gevolgd en vervolgens ging ik naar België, waar ook een soortgelijke internaat bestond. Daar heb ik twee jaar onderwijs gehad die eigenlijk drie jaar duurde, maar omdat ik een jaar in Turkije had gestudeerd kreeg ik een jaar vrijstelling door mijn voorsprong. Vervolgens kwam ik terug naar Nederland en ging ik naar de islamitische universiteit in Rotterdam. Daar heb ik vijf jaar gestudeerd en mijn bachelor afgemaakt. Ik was ook begonnen met de masteropleiding islamitisch geestelijk verzorger en met mijn masterthesis maar toen kwam ik mijn huidige man tegen en gingen we trouwen. Nadat ik getrouwd was ging ik stoppen met mijn masteropleiding. Het was tevens een masteropleiding die in samenwerkingsverband met de vrije universiteit in Amsterdam werd aangeboden. Vanaf de basisschool werd ik door mijn ouders dus gestimuleerd om deze weg van onderwijs te volgen en ik ben ze er zeer dankbaar voor. Ik heb me dankzij hun steun, ook materiële steun, goed kunnen verdiepen in de islam.

Ik vind dat ze echt hun best hebben gedaan om mij de beste religieuze opvoeding te geven. Als kindszijnde begreep ik het soms niet. Bijvoorbeeld toen ik in Turkije moest studeren, had ik aanvankelijk mijn vraagtekens en ook wist ik niet zeker of ik het wilde. Maar achteraf vond ik het zowel leuk om daar te studeren en ook leerzaam, en vooral nu vind ik dat. Ze hebben veel gedaan vind ik.

- Zoals wat?

Ja, zoals naar een islamitische basisschool te sturen, ten eerste. Mijn vader moest mij

en mijn broer dagelijks met de auto heen en terugbrengen naar school omdat de islamitische basisschool een beetje ver was van ons huis en wij niet zelf konden of lopend met een van mijn ouders. Dit terwijl er in de buurt van ons huis al scholen bestonden waar we heen konden gaan, maar die niet islamitisch georiënteerd waren. Dus ja.. het is een bewuste keuze geweest die nogal veel energie vergde van me ouders. Dagelijks en die jarenlang geduurd heeft.. Ik breng nu mijn kind zelf naar school en word nu en dan zat om het dagelijks te doen en verlang ernaar dat het zo snel voorbij is. En daarna ging ik naar de internaat in Turkije.. toen wilde ik niet gaan maar ik moest gaan, ja daar kwam het op neer. Hoewel ze wel aanvankelijk wel met uitleg en affectie mij probeerden duidelijk te maken dat het leuk en leerzaam is om naar een islamitische internaat te gaan, wilde ik niet gaan en zeiden ze toen dat ik moest gaan. En hebben ze me erheen gestuurd. Maar achteraf gezien, los van de manier hoe ze het hebben gedaan en daarmee bedoel ik dat ze uiteindelijk tegen mij zeiden dat ik moest gaan, vind ik het heel heel goed dat ze me erheen hebben gestuurd, voor mijn religieuze opvoeding. En ik denk dat het ook te maken had met vooroordelen dat ik niet wilde. Turkije was een onbekend terrein voor mij, hoewel ik wel in de zomervakanties erheen ging. En naar een internaat was ik nooit eerder gegaan, dus dat ook. Je wordt zeker bang van zulke dingen, onbekende. Hetzelfde geldt ook voor het dragen van hoofddoek, ik moest het dragen van mijn vader, ik wist dat ik geen keus had. Maar nu denk ik al geven ze mij de hele wereld in ruil voor het afdoen van mijn hoofddoek zou ik het niet accepteren. Dus alles wat ze hebben gedaan vind ik goed, maar soms niet de manier waarop. Aan de andere kant denk ik als ze mij niet hadden gedwongen dan zou ik het misschien nooit doen. Maar ik neem ze ook niet kwalijk dat ze mij hebben gedwongen, want me ouders weten het ook niet beter. Ze hebben het ook niet anders geleerd. Ik doe het nu wel anders, ik geef altijd uitleg erbij als ik wil dat ze doen wat in de islam is voorgeschreven. Zo zal ik het ook doen als mijn dochter bijvoorbeeld later hoofddoek hoort te dragen, nu hoort dat niet, dan zal ik dat op een mooie motiverende manier uitleggen waarom dat zo hoort. Uiteindelijk als ik ze het alsnog niet zou willen zal ik haar niet dwingen.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Als eerst moeten wij als ouders aan ons kinderen alles vertellen vind ik op een goede manier. En daarna van elke ding een uitleg geven. Waarom ze moeten vasten, waarom ze geen varkensvlees moeten eten. Hierbij moet je als ouder natuurlijk rekening houden met hun leeftijd en in hoeverre ze in staat zijn om het te begrijpen. En ja.. het sturen

naar een islamitische basisschool is ook heel belangrijk vind ik. Daar leren ze de normen en waarden in de islam. Want ik wil mijn kind ten eerste als en tot een vrome moslim opvoeden. Daarnaast en betergezegd daarbij komen alle andere belangrijke doelen vanzelf erbij. Zoals hoog studeren, een goede positie werven op de arbeidsmarkt, goed zijn voor de medemens en alle mensen gelijkwaardig zien en behandelen. Dus ja, als je je kind als een vrome moslim kan opvoeden dan heb je alle andere beste doelen ook behaald vind ik. Dit is ook de reden dat ik mijn kind naar een islamitische basisschool stuur, want op school leren ze heel veel dingen, net als thuis. En op school brengen ze de meeste tijd door. Andere idealen in de opvoeding zijn onder andere, om het uit te werken, dat mijn kind hoog wordt opgeleid, het liefst een universitaire opleiding. Hiermee bedoel ik dan zowel een universitaire opleiding in de islamitische wetenschap, als de non-islamitische wetenschap. Als je kind een vrome moslim wordt later, dan zullen zowel de huidige als de toekomstige generaties hier veel baat bij hebben. Een vrome moslim zal immers altijd het goede voorbeeld laten zien of vertellen, omdat de islam alle negatieve en slechte dingen afwijst. Ook heeft een moslim zelf baat bij aan het moslim zijn. Zo blijkt uit onderzoek dat de *salat* en de wassing die ervoor plaatsvindt, de wudu, goed is voor zowel de fysiologie als de psychologie van de mens. De laatste toestand van de *salat* bijvoorbeeld, de sujood, blijkt een toestand te zijn waarbij alle negatieve energie van de lichaam weggaat uit de lichaam. Hetzelfde geldt voor vasten, het blijkt dat het de kans op kanker minimaliseert en blijkt ook vele andere gezonde effecten te hebben. En niet te vergeten, een vrome moslim zal het meest ook compassie en genade hebben tegen alle levende wezens. Zo ook voor dieren. Dus al met al een vrome moslim zou een activist zijn zowel voor de mensheid als voor de flora en fauna. De islam spreekt er immers ook expliciet over. En er zijn voorbeelden in de geschiedenis, ook recente verleden en heden dat mensen of moslims die wreed zijn tegen de dieren bijvoorbeeld zelf ook op een wrede manier komen te overlijden bijvoorbeeld. En zo niet, dan zullen zij er in het hiernamaals voor moeten boeten. Een vrome moslim staat voor mij dus gelijk aan een echte humanist tussenhaakjes, als het ware, met alleen nog maar extraatjes. Ik voel me zelf ook per direct een humanist als ik zeg dat ik een moslim ben. Verder kan ik mijn idealen verwoorden als het opvoeden tot een mens die open en transparant voor iedereen is en voor alle culturen. Die een hoge mate van empathievermogens heeft en veel kan waardering van de mensen en de gunsten van God.

- Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat juist goed?

Zoals ik al heb aangegeven, ik stuur mijn kind naar de islamitische basisschool. Daarnaast in het weekend stuur ik mijn kind naar de moskee om Koranlessen te krijgen. Dit

vind ik de basisbeginselen van de religieuze opvoeding die ik geef. Ook thuis geef ik ze natuurlijk religieuze opvoeding. Het is immers niet de verantwoordelijkheid van de moskee of de islamitische basisschool om mijn kind religieus op te voeden, hoewel wel gedeeltelijk en ze er naar streven. Maar alleen dat zou gebrekkig zijn. Thuis horen de ouders de religieuze opvoeding te geven, ten eerste door zelf een voorbeeld te zijn en ten tweede door ze expliciet religieuze kennis en daden te leren. Dit houdt in, samen bidden, samen koekjes bakken voor goed doel bijvoorbeeld. Of islamitische boeken voorlezen, zoals de kleine vrienden van de profeet. Daar lees ik nu uit. Dan hebben ze meteen ook rolmodellen van hun eigen leeftijd waarnaar ze kunnen streven om ook zo te zijn. Al is dat alleen imaginair, dus dat ze erover dromen om ook zo te zijn net als hen. Verder steun en help ik ze met huiswerk die ze van zowel school als de moskee krijgen. Ook op de heenweg naar school en terugweg naar huis doen we soera's uit de koran overhoren of hardop lezen zodat hij het beter en sneller leert. En ja.. alle kleinste dingen eigenlijk. Voor het eten beginne we met bismillah ik en mijn man en zij horen dat en zeggen ons na. Ook voor het slapengaan doen we een gebed (oplezen) samen.

Dit gaat dus allemaal goed. Ook kom ik met alternatieven, zoals het geven van cadeautjes op de twee islamitische feesten in plaats van op het kerstfeest.

En of ik ergens tegenaan loop. Ehmm nee niet echt. Ik stuur mijn kind naar een islamitische basisschool en dat vind ik een gunst. En daarbuiten ervaar ik ook geen narigheden. Misschien komt het omdat mijn kinderen nog jong zijn, want ik hoor van pubers en jongeren wel dat ze nare dingen meemaken buiten of in hun ontwikkeling op school bijvoorbeeld omdat ze moslim zijn. Maar tot nu toe ben ik nergens tegenaan gelopen. Verder wil ik mijn kind na de islamitische basisschool ook naar een islamitische middelbare school sturen en vervolgens ook naar de islamitische universiteit, maar alleen als hij dat ook wilt natuurlijk dat laatste. De islamitische middelbare school moet natuurlijk ook van goede kwaliteit zijn. Hiermee heb ik ook rekening gehouden bij de keuze voor een basisschool. Mijn eerste voorkeur is wel altijd naar een islamitische school. Maar dit is op voorwaarde nogmaals, dat het een school van goede kwaliteit is. Tevens wil ik net als mijn ouders, dat mijn kind in verschillende landen onderwijs geniet, omdat dat een verrijking is voor jezelf en persoonlijke ontwikkeling. Je leert verschillende landen kennen en de mensen daar, de cultuur en je proeft verschillende sferen. Dit wil ik mijn kind later ook schenken, deze mogelijkheden.

- U zei dat u naar internaten bent gegaan om islamitische kennis op te doen. Bent u van plan om uw kind ook naar een dergelijke internaat te sturen?

Ehmm.. ja ik heb erover nagedacht. Ik wil wel mijn kind in de zomervakanties of andere

vakanties erheen sturen, ook omdat ik weet ervaren heb dat het bijdraagt aan de sociale ontwikkeling en religieuze kennis. Maar je hebt internaten in Nederland waar kinderen de hele jaar door daar verblijven en dus weinig thuis zijn. Dat wil ik niet. Religieuze kennis en opvoeding kan ik ook zelf en op de islamitische school geven.

- Hoe tracht u religieuze opvoeding mee te geven aan je kinderen? Ervaart u restricties of belemmeringen hieraan?

Restricties.. ehm.. ik kan dan alleen spreken over het controleren van de omgeving van mijn kind. Mijn kind speelt ook buiten natuurlijk en hij gaat naar school en moskee. Ik heb niet de mogelijkheid om al zijn vrienden en hun ouders te kennen. Dus ik weet altijd met wat voor kinderen hij omgaat en dingen deelt. Soms denk ik misschien hoort hij wel gekke dingen van een kind die uit een probleemgezin komt of iets dergelijks, wat hem negatief kan beïnvloeden. Ook als het gaat om religie. Daar maak ik me een beetje zorgen om, maar verder ervaar ik geen restricties of belemmeringen gelukkig.

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar?

Ja zeker. Vroeger mengden de moslims vaak door elkaar. Dit komt wel vaak voor bij moslims die weinig islamitische kennis hebben of die laagopgeleid zijn. Mijn man haalt cultuur en religie bijvoorbeeld ook door elkaar. Een opvatting of gebruik van zijn cultuur beschouwt hij als een onderdeel van de islam, terwijl dit niet zo is. Maar ja, mijn man is ook laagopgeleid. Hij heeft alleen de basisschool afgemaakt in Turkije. Toen moest hij werken om bij te dragen aan het gezinsinkomen. Ook als het gaat om religieuze opvoeding keek men ernaar met een culturele visie. Dus men lette er wel op dat hun eigen kinderen naar de moskee gaan enzovoort maar dat was meer zodat de anderen het niet zouden bekritisieren etc. Zo lette men erg op anderen en wat anderen van vinden en zouden kunnen zeggen. Men lette daarom op, op welke leeftijd de kinderen naar de moskee gingen en de meisjes bijvoorbeeld een hoofddoek begonnen te dragen. En de kinderen werden met elkaar vergeleken bij zulke religieuze onderwerpen. Hoofddoek dragen bijvoorbeeld werd gezien meer als de norm van de cultuur en gemeenschap dan de norm van de islam. Het was dus vroeger meer dat mensen onbewust hun religie leefden vind ik. Gelukkig zijn de moslims nu bewuster. Mensen vergelijken elkaars kinderen niet meer met elkaar. Ze hebben het niet over wanneer je dochter een hoofddoek gaan dragen maar uiten hun wensen erover en geven expliciet aan dat ze willen dat God hen de liefde in hun hart zet om zich te bedekken en te leven volgens de islam. En dat is zo mooi.

In de Turkse cultuur bijvoorbeeld zijn de zoons ook vrijer opgevoed en maakt men zich bijvoorbeeld minder zorgen dat hun zoons in contact komt met het ander geslacht, terwijl ze bij hun dochters dit juist vrezen. Dit is zeer tegenstrijdig met de islam. Ik snap dan ook niet waar dit vandaan komt. Volgens de islam horen zowel meisjes als jongens, dus de vrouw en de man, zich op dezelfde manier te gedragen tegenover mekaar. Dit culturele aspect is dus totaal niet te accepteren als een vrome moslima. En dat doe ik ook niet.

Eigenlijk.. ik zei aanvankelijk wel ja zeker. maar nu ik erover nadenk, zijn er heel veel culturele gebruiken die tevens in de islam hetzelfde zijn. Zoals het gastvrij zijn. Turken zijn er gastvrij maar dat is wat de islam ons ook sterk aanraadt. En zo heb je nog vele andere dingen.

- Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Ehm, ja zeker. Zolang de culturele aspecten niet haaks staan op de islam, kunnen ze zeker samengaan. Ik bedoel islam keurt alle positieve en mooie daden goed. Het zou absurd zijn als de islam zulke dingen van de cultuur zou afwijzen. Zo ken ik de islam niet. Maar ik vind het belangrijk dat mijn kind ook zijn haar cultuur kent. Elke cultuur heeft immers zijn schoonheden en leuke erfenissen en gebruiken. De islam promoot ons ook vind ik om de culturen te accepteren en te waarderen. In de koran staat namelijk dat Allah zegt dat hij ons in verschillende etniciteiten heeft geschapen opdat wij elkaar zouden leren kennen. En dat vind ik zo mooi. Maar hieraan kunnen we dus opmerken dat de islam niet wilt dat wij onze cultuur wegschuiven maar dat we de cultuur moeten accepteren, tenzij het natuurlijk tegen de islam indruist. Ik vind het daarom ook belangrijk dat mijn kind zijn haar cultuur leert kennen. De verschillende gebruiken in de verschillende Turkse streken, maar ook de geschiedenis van Turkije en vooral dat is belangrijk.

- In welke mate vindt u het belangrijk om culturele tradities te volgen?

Ja, want daar ligt onze verleden. En ook in de toekomst. Zoals ik al zei zolang het niet tegengaat tegen de islamitische normen en waarden vind ik het altijd kunnen en belangrijk ook. Zoals het kussen van de handen van ouderen, is een respectvolle handeling die liefde of affectie teweegbrengt bij ouderen maar ook bij de gemeenschap. Het is mooi om dat te zien, zo iets warmes. Dit is echter niet iets van de islam. Er is geen voorgescreven regel hierover ofzo. Maar het is mooi. En de definitie van de islam staat voor mij gelijk aan mooi.

- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?

Ja zeker. Ik wil dat mijn kinderen als eerste de Turkse taal goed beheersen. Ik spreek daarom bewust Turks met ze tot hun driejarige leeftijd. Daarna doe ik zowel Turks als Nederlands spreken met ze. Ook lees ik Turkse boeken voor voordat ze slapen. En nu kan mijn zoon lezen en ga ik beginnen met Turkse boeken te lezen samen met hem. Zodat zijn Turks ook parallel ontwikkeld met de Nederlandse taal. Ik vind het jammer ook dat er nu op de basisscholen geen Turkse les krijgen, want dat had je wel in mijn tijd toen ik naar de islamitische basisschool ging. Uit onderzoek blijkt ook dat kinderen die tweetalig worden opgevoed, op voorwaarde dat ze de talen goed beheersen, beter presteren op school dan kinderen die enkel een taal beheersen. Ook vanwege deze gegevens streef ik ernaar dat ze het Turks ook goed leren.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm.. ik denk toch met meer uitleg opvoeden. Inductie.. dat is zeer belangrijk, maar ook vooral islamitisch. Ik bedoel de islam leert ons hoe de mens in elkaar zit. En de mens is gevoelig voor positiviteit en positieve woorden. Als de uitleg ontbreekt wordt dat door de mens en door een kind als negatief ervaren, ja en dat is dus niet wat de islam wilt. Dus ik denk je kind vooral veel uitleg geven over iets voordat je wilt dat hij zij iets doet. En de rest zal vanzelf wel goed gaan denk ik.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Ja.. ik vind dat de man-vrouw relatie er volgens de islamitische voorschriften eruit moet zien. Dit houdt in dat een vrouw of een man zich afstandelijk houdt en gedraagt tegenover het ander geslacht. En ook dat ze niet alleen blijven in een ruimte samen. Dit geldt natuurlijk alleen voor het ander geslacht die niet 'halal' is voor de man en vrouw. Met het ander geslacht die wel 'halal' voor je zijn kan je alleen blijven en is afstandelijk doen niet aangeraden natuurlijk. Maar dus twee voor elkaar vreemde man-vrouw mogen elkaar geen hand geven en elkaar ook niet aankijken zolang het niet hoeft of noodzakelijk is. In gesprekken, zakelijke gesprekken dan dus als de gesprekken uitgevoerd moeten worden of er geen ontkomen aan is kan je natuurlijk best kijken naar mekaar. Maar oogcontact opzoeken is ten strengste verboden in de islam. Dit is een verplichting die veel moslims het niet altijd even serieus nemen als de andere verplichtingen in de islam. Dit houdt tevens ook in dat je niet naar een vreemde van het ander geslacht kijkt op tv of

folders, op beelden dus. Dit houdt ook in zoals je al kan bedenken dat een man en een vrouw geen verkering mogen hebben en geen relatie mogen hebben voor het huwelijk. De verlofingsperiode is natuurlijk een ander verhaal, omdat je dan contact hebt met elkaar met de intentie om met elkaar zo snel mogelijk te trouwen. Maar er zijn mensen die bijvoorbeeld een lage periode lang relatie hebben en die zeggen dan dat ze de intentie hebben om te trouwen. Maar als je al weet dat je voor een lange periode nog niet kan trouwen dan wacht je ermee denk ik dan en pas tegen het einde van de periode waarvan je denkt dat je wel kan trouwen, kan je in contact gaan met de persoon.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Ehm allereerst komen er voorbeelden in me op die ik thuis doe. Ik zeg tegen mijn zoon bijvoorbeeld dat als hij naar de wc gaat dat hij de deur altijd dicht moet zodat zijn zusje hem niet bloot ziet. Want als je zulke dingen niet tegen je kind zegt, ja dan weet hij het ook niet. Hetzelfde geldt voor mijn dochter. Ik laat ze bijvoorbeeld ook niet samen douchen. Dan geef ik daar uitleg bij, namelijk dat dat niet hoort. Bij mijn zoon had ik bijvoorbeeld ook iets meegemaakt op school. Een moeder van een dochter die in de klas zit van mijn zoon kwam tegen mij zeggen een beetje boos ook dat mijn zoon haar dochter had gekust. En ik vroeg dit na bij mijn kind maar hij zei dat hij het niet had gedaan. En ik denk ook niet dat hij het heeft gedaan, omdat mijn kind nooit een vrouw of man heeft zien kussen. Althans ik en mijn man doen het nooit voor hun, elkaar kussen. Daar letten we op. En ik ken ook mijn zoon, ik weet wanneer hij liegt en wanneer hij de waarheid spreekt. Maar goed, het punt dat ik wil duidelijk maken is dat ik en mijn man letten op de man-vrouw relatie of meisjes-jongens relatie bij mijn kinderen. Natuurlijk mag mijn kinderen met vrienden van het ander geslacht spelen, maar dat is iets anders dan elkaar kussen. Na die gebeurtenis op school met de moeder van de vriendin van mijn zoon, heb ik mijn zoon dan ook op een goede, niet angstaanjagende manier duidelijk gemaakt hoe en wat hoort. Op een latere leeftijd, wanneer hij bewuster wordt van het ander geslacht, wanneer hij weet bijvoorbeeld wat verkering is, zal ik hem verder en meer duidelijk maken wat hoort en waarom en wat niet hoort en waarom. Ik wil niet dat hij verkering krijgt namelijk. Ik zie dit niet als een verbod van God maar juist een gunst. Hoeveel mensen, kinderen of betergezegd pubers zijn er wel niet met vele hartbreken? Het is nergens voor nodig, zolang een relatie geen zicht/plek heeft in de toekomst. Het zorgt voor tijdelijke genot en affectie misschien, maar dat zijn vergankelijke dingen, waarvan de leed veel groter zijn dan de affectie en de leuk die er vooraf ging. Een van de redenen dat ik voor een islamitische basisschool heb gekozen is tevens door dit onderwerp.

Zwemlessen worden namelijk gescheiden gegeven en dat vind ik fijn. Omdat het islamitisch is namelijk. Ook douchen ze niet samen na de gymlessen en kleden ze zich niet uit en om in het bijzijn van het ander geslacht, meisjes jongens door elkaar dus. Ik vertel ook aan mijn zoon dat hij van niemand de geslachtsorganen mag aanraken of kijken dat dat niet hoort. En dat niemand het bij hem mag doen. En dat hij het altijd tegen mij moet komen zeggen als iemand dat bij hem doet.

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?
Respectvol, zeer respectvol. En zoals ik eerder heb beschreven. Voor nu heb ik geen bepaalde richtlijnen in mijn hoofd dat ik wil dat zij zich gedragen tegenover het ander geslacht zoals die richtlijnen.

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 5

Persoonlijke gegevens

- Naam: R5
- Geslacht: v
- Leeftijd: 31
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: MHBO
- Aantal kinderen: 2
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?
Ehm.. mijn religie.. het is mijn verleden, mijn toekomst, mijn heden, eigenlijk mijn alles. En het is mijn levenswijze. Mijn leven. En ook de toekomst van mijn kinderen, en de vorming van hun.
Ik zou niet in vrede kunnen ademen zonder de islam.
- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Ehm het heeft zijn moeilijkheden. Vroeger en nu nog steeds. Vroeger toen ik had gesolliciteerd voor werk werd ik niet aangenomen door mijn hoofddoek. Dat hebben we ook expliciet tegen mij gezegd. En ik was samen met een moslim vriendin uitgenodigd die dezelfde opleiding had afgemaakt als mij, en naast haar werd tegen mij gezegd jij bent aangenomen tegen haar en tegen mij jij bent niet aangenomen. En toen ik vroeg waarom werd tegen mij gezegd ja, door je hoofddoek, dat vinden we niet kunnen. Dat wel best heel hard en bot. Maar verder dan dat of meer dan dat heb ik niet negatiefs meegemaakt. Maar je ziet en hoort het wel in je omgeving of van andere moslims dat ze negatieve ervaringen meemaken. En natuurlijk weet ik dat ze niet goed aankijken tegen vrouwen met een boerka of hoofddoek, en dat vind ik niet leuk.

- Wat doet u als u meer wilt te weten komen over de islam?

Nou.. ik zit op moskee voor lessen. Ik geef zelf lessen aan kleine kinderen maar ik krijg door ook zelf daar les. Voor volwassenen aangeboden door Milli Görüş. Tafsirlessen krijg ik dan en andere islamitische kennissen. En ja verder doe ik zelfstudie thuis met de Koran, de vertaling ervan en de hadiths. We hebben uit Turkije de lesboeken gekocht die in de 'imam hatip' scholen worden gegeven, dus de islamitische middelbare scholen in Turkije. Ze worden ook wel in het Nederlands internaten genoemd denk ik. Maar het is niet echt een internaat omdat je op die scholen ook gewoon regulier onderwijs krijgt naast het islamitisch onderwijs. En ja daaruit doen we ook leren en lezen ik en mijn man.

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Heel goed. we moesten meestal boekjes lezen van me moeder, dat vergeet ik nooit. Het waren wel boeken met moeilijke woorden erin, althans wij begrepen het niet. En dat vond ik niet leuk omdat het moeilijk was. Maar wij moesten het gewoon lezen. Toen vroeg ze, nadat we een stukje hadden gelezen, en als we het niet konden begrijpen dan gaf ze wel uitleg, dat was weer leuk natuurlijk. Als we gingen slapen ging ze dan samen met ons soera's uit de koran lezen uit ons hoofd. Of alleen zij als we de soera die ze las niet kenden, zodat wij het ook zouden leren door naar haar te luisteren. Voordat we naar de moskee gingen hadden we het Arabisch alfabet al geleerd van ons moeder, dus in die zin hadden we een voorsprong in de moskee. De moskee was dan niet echt een moskee waar we naar toe gingen, ten minste het had niet de vorm van een moskee. Het was oude bibliotheek die de moslims hadden gekocht. Tot mijn negende leeftijd ging ik

ook niet naar de moskee omdat er in ons buurt simpelweg geen moskee was. En mijn ouders hadden voldoende kennis om de basisingen aan mij te leren. Enn ja.. daar heb ik dus les gevolgd. Op de middelbare school ging naar een Milli Görüş moskee. Het was dan in de zomer, een soort internaat, omdat we daar ook verbleven. We kregen les van docenten die uit Turkije waren gekomen om les te geven aan ons. End at heb ik heel positief en leerzaam ervaren. Ik ben mijn ouders dankbaar voor dat ze mij 's zomers naar dergelijke internaten hebben gestuurd. En toen, na een bepaalde tijd.. Op ongeveer mijn zestiende leeftijd werd ik door mijn ouders gestimuleerd om naar islamitische bijeenkomsten en/of lezingen te gaan. Ik ging dan ook naar de studentenhuizen van Nurcu's waar ze islamitische bijeenkomsten hielden. Daar heb ik veel van geleerd ook. Verder met de start van mijn MHBO-opleiding heb ik weinig van islamitisch onderwijs kunnen genieten, omdat ik het druk had met me opleiding. Het is namelijk een versnelde opleiding, die je binnen 3 jaar moet afronden. Maar nadat ik ermee klaar was pakte ik het weer op en kreeg en gaf ik les in de moskee.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Ehmm.. Mijn ideaal is ten eerste om ze als moslims op te voeden. Dat ze iedereen, moslim of niet-moslim kan opvatten dat ze moslims zijn door hun handelen en uiterlijk. Enn ehh..dat ze een echte goede voorbeeld zijn. Verder wil ik dat ze hoger opkomen met de studie, want een moslim hoort veel kennis te vergaren en hoog te studeren vind ik. En mensen denken soms ook denk ik van oh dat is een moslim die studeert niet hoog waarschijnlijk. Ik wil juist laten zien dat moslims juist hoog studeren en dat ze ook zelfvertrouwen hebben in zich. Dat wil ik heel graag ja, zelfvertrouwen, over studie over alles. Maar ze gaan natuurlijk zelf beslissen wat ze gaan studeren.

- Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat juist goed?

Om ten eerste zelf voorbeeld te zijn. En ehm zowel ik als mijn man verdelen de taken als het gaat om het overbrengen van religieuze kennis bijvoorbeeld. Ik lees dan islamitische verhalen voor, meestal zijn dat ook voorbeeldfiguren van kinderen die tijdens de tijd van de profeet hebben geleefd. Dit doe ik voor het slapengaan, en vervolgens gaat mijn man naar hun toe en leest soera's samen met ze. Dit doen we elke avond. Daarnaast oefenen we overdag met het lezen van de Koran, meestal moeten ze dan bijvoorbeeld een half bladzijde lezen van de docent in de moskee, en dan oefenen we samen ermee. Ik verbeter waar nodig is. En als het gaat om het leren van de soera's uit de Ko-

ran doe ik meestal ook de youtube-filmpjes aan waarin dezelfde soera's worden gereciteerd, zodat ze de uitspraken goed onder de knie krijgen en ook sneller leren. Ik merk dat ze dat ook heel leuk vinden om het met een videofilmje te doen. Dus ja.. met zulke dingen probeer ik ze te stimuleren om islamitische kennis eigen te maken en ervan te houden, ook van de islam. Soms kijken we bijvoorbeeld naar islamitische tekenfilm of films met het hele gezin dus met papa erbij. En dan hebben we het erover. Dat vinden ze ook geweldig. Ik vind dat je met vooral ook videofilmjes dus met visueel, de kennis beter blijft hangen bij je kinderen. Alle ouders zouden gebruik moeten maken met al de mogelijkheden en nieuwe technologie om religieuze kennis aan hun kinderen bij te brengen en liefde voor het geloof te laten ontwikkelen dus. Ook hebben we bewust gekozen om onze kinderen naar een islamitische basisschool te sturen. En ik merk het verschil bij kinderen die er niet heen gaan. Want in de moskee geef ik aan jonge kinderen les, dan komen alle kinderen dus, kinderen die naar islamitische basisschool gaan maar ook kinderen die er niet heen gaan. En dan weten zij of snappen zij niet waarom we bijvoorbeeld met bepaalde smeebedes en soera's beginnen, waarom we een smeebede doen voordat we bijvoorbeeld de wc binnentreden. en ja bij kinderen die wel naar een islamitische basisschool gaan zie je dat ze dat vanzelf doen en er geen moeite mee hebben. En dat is mooi om te zien. Dan weet ik ook dat mijn kinderen ook bepaalde dingen geautomatiseerd hebben. Ikzelf zat niet op een islamitische basisschool, omdat er toen geen islamitische basisschool bestond in mijn stad, ik ben namelijk opgegroeid in Utrecht. Maar ik merk bij mijn kinderen dat moslimkinderen meer baat hebben bij een islamitische basisschool. Verder wil ik er wel bij zeggen dat ik op de basisschool geen negatieve dingen heb ervaren. Ik begon vanuit mijzelf bijvoorbeeld in groep5 hoofddoek te dragen en dat was helemaal geen probleem. Mijn juf liet mij zelfs even in de gang wachten en zei tegen de klas; we hebben een nieuwe leerling in de klas! en toen kwam ik binnen, haha. Dat was wel leuk. Maar nu er wel de mogelijkheid is om je kind naar een islamitische school te sturen, vooral basisschool, vind ik dat moslims hun kinderen daarheen moeten sturen. Omdat ze simpelweg de islamitische normen en waarden meekrijgen en hiermee de sfeer binnen de school ook anders, islamitisch is.

En ook na de basisschool wil ik mijn kinderen naar een islamitische middelbare school sturen. Natuurlijk ga ik letten op de kwaliteit ervan en dit onderzoeken. Maar mijn voorkeur gaat er zeker naar uit. En als de kwaliteit slecht blijkt te zijn.. ja.. Dan weet ik het niet. Dan moet ik er wel over nadenken..

Verder doen we bij islamitische feestdagen of de islamitische maand Ramadan, het huis

versieren met slingers en ballonnen etc. om ze een feestelijk gevoel te geven en de sfeer van Ramadan(feest) thuis te voelen. Ook als je langs onze deur gaat, zoals je hebt gezien, zie je een slinger met Welcome Ramadan erop staan. Hiervoor deden we het in het Turks maar dit jaar hebben we besloten om in het Engels te schrijven haha. Het is ook goed voor de creativiteit van de kinderen. Ze komen er dan zelf mee met ideeën. Ook in de moskee doen de docenten veel aan spelenderwijs leren. Zo deed ik bijvoorbeeld (als één van de docenten in de moskee) het Arabisch alfabet noteren op kaartjes en hadden we dan samen met mijn collega's verstoppt waarna de kinderen ze moesten vinden en oplezen welke letter het was. Dat vonden de kinderen heel leuk.. Vroeger ging het er zo niet aan toe in de moskeeën natuurlijk, heel jammer. Verder praat ik veel met me kinderen zodat ze niks verborgen houden en in zichzelf dingen groter maken of piekeren.. Dat is slecht voor hun persoonlijke ontwikkeling. Oh ja, ook bij de religieuze opvoeding, doe ik bijvoorbeeld via mijn mobiel soera open van de koran terwijl zij aan het spelen zijn in plaats van muziek bijvoorbeeld, zodat ze sneller opnemen en leren en ook een binding krijgen met de keramische teksten. verder biedt Milli Görüş moskee nu een nieuw onderwijs aan. Het is een voorbereiding op het onderwijs om hafız te worden. Dus een schakeljaar, althans twee jaar duurt het. En dan hebben ze doordeweeks dagelijks les in plaats van weekend. Want moskee onderwijs is bijna altijd in het weekend geweest, ook in mijn tijd. Maar ik wil graag ook dat ze hafız worden dus ga ik mijn kind erheen sturen.. Het is wel intensief natuurlijk om dagelijks naar school naar de moskee te gaan. maar ik ga het laten gebeuren en dan zie ik wel hoe zij het vindt en of het teveel wordt voor haar. Als ik merk dat het een beetje te veel wordt zal ik weer overgaan op het weekend onderwijs in de moskee. Het heeft geen zin om je kind tegen haar wil in gedwongen iets te leren.. Verder doen we altijd samen naar de moskee fietsen en bij de heen en terug weg doen we een voor een soera oplezen, dan overhoor ik mijn dochter of ze het goed beheerst en mijn kleinere dochter die nog niet naar de moskee gaat leert dan ook automatisch mee. Ik kies er ook bewust voor om met de fiets naar de moskee te gaan, want met de auto is het zo saai voor de kinderen en dan is het minder leuk om de soera's in de auto samen op te lezen denk ik, maar op de fiets is het anders en leuker.

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar? - Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Ehmm ze zijn wel apart, maar je kan ze wel samen gebruiken vind ik. Het hangt ervan

af om welk aspect of onderdeel het gaat van de cultuur. Net als het bieden van turksfruit en cologne aan de gasten dat is typisch Turks en hoort het niet bij de islam. Maar het is iets moois en aan de ene kant hoort het er toch bij omdat het iets moois is en wij volgens de islam goed en op een mooie manier moeten omgaan met mensen.

- Op welke manier wilt u culturele opvoeding meegeven aan uw kinderen?

Ehmm.. ik probeer om naar verschillende activiteiten te gaan die te maken hebben met onze cultuur. Zo worden er in Nederland, elk jaar op verschillende plekken, steden, nationale evenementen georganiseerd zoals CultiFest, Multifestijn en dergelijke, waarbij bijvoorbeeld de Mehteran optreedt, dat is iets van de cultuur namelijk is een Osmaanse militaire band. De kinderen zien dat nergens anders meer in Nederland behalve bij zulke evenementen. Dan probeer ik zulke evenementen ook niet te missen. Ook worden er op deze evenementen gerechten verkocht uit de verschillende streken van Turkije of zelfs van andere Turkse volkeren buiten Turkije. Dat vind ik zeer belangrijk en leuk dat ze kennis daarvan meekrijgen en meemaken dus uit hun keuken proeven. En natuurlijk ook door zelf een voorbeeld te zijn als het gaat om culturele opvoeding.

- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?

Ja.. ik vind het zeker belangrijk. Ik corrigeer ze ook vaak als ze Turks verkeerd praten. Ik lees ook Turkse boeken zoals ik al zei.. Dat doe ik bewust om hen ook de Turkse taal te leren. En ze lezen zelf ook Turkse boekjes en dan vraag ik ze wat ze hebben gelezen. En op deze leeftijden van ze wil ik dat ze met geloof te maken hebben en boeken over de islam bestaat voornamelijk in het Turks, dus daarom laat ik ze ook Turkse boeken lezen. Maar daarnaast lezen ze ook Nederlandse boeken natuurlijk.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm ik denk vooral gebrek aan creativiteit, leren van kennis door creatief bezig te zijn zowel zelf als moederszijde als samen met je kind. Maarja dat kan ik ze ook niet kwalijk nemen want zij hebben ook niets anders gezien. En zoveel mogelijkheden had je vroeger niet. Nu heb je tal van mogelijkheden om zo creatief mogelijk te zijn. Verder heb ik geen kritiek of minpunten over de opvoeding die ik van me ouders heb gekregen. Verder ben ik vrij opgevoed.. Dus ja.. Bijvoorbeeld toen ik begon met hoofddoek dragen wilde mijn vader zelfs niet dat ik hoofddoek zou dragen op die leeftijd. Hij vond me nog te jong en het hoefde natuurlijk nog niet islamitisch gezien. En verder ging alles automatisch, omdat mijn ouders de islam echt beleefden en thuis ging dan alles vanzelf, zonder tegen ons wil in zegmaar. We gingen gezamenlijk als gezin bidden koran lezen enzo-

voort. En juist door deze opvoeding die ik heb gehad zet ik mij nu ook in om mijn kinderen opdezelfde manier op te voeden. Anders zou ik er niet eens bij hebben stilgestaan denk ik.. dat ik ze religieus moet opvoeden.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Ehmm, ik vind dat ze afstandelijk moeten zijn. Volgens de islam hoort het te zijn namelijk vind ik. Hierdoor zitten we thuis met onze gasten meestal apart, dus mannen apart en vrouwen apart. Haremliek selamliek, zoals je weet. En ik vind dat alleen maar een gunst. Want ja de duivel is bezig en die kan mensen op het verkeerde spoor en gedachten zetten. Als je lacht, dan kan een man misschien in zich denken van wat lacht ze mooi. En ja zulke dingen willen we niet hebben. Hetzelfde kan ook voor mij gelden, je weet maar nooit, je kan nooit zeker praten vind ik. Dat je dan iets aan een man die op bezoek bij je is leuk vindt. Allah wilt niet voor niets dat het zo gaat, want ja.. De mens is nou eenmaal zo.

Enn binnen het huwelijk.. moet de man-vrouw relatie heel goed zijn. Het moet zijn met oog op dat het als voorbeeld dient voor je kinderen. Het moet vol respect zijn tegenover mekaar en tegenover beide families van mekaar. Ook hier geldt dat de man-vrouw relatie geheel volgens de islam moet zijn. Een man moet bijvoorbeeld heel behulpzaam zijn tegenover zijn vrouw. Ik ga dan ook eens uit met mijn vriendinnen en past hij op de kinderen en maakt het huis schoon. Ook als ik in het weekend lesgeef in de moskee bijvoorbeeld dan maakt hij het huis schoon en kookt hij samen met de kinderen. Dan is het eten dus ook klaar voordat ik thuis ben. Hierbij is ons profeet ook het grootste voorbeeld en mijn man probeert hem als voorbeeld te nemen altijd.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Ehmm.. ja door zelf voorbeeld te zijn. Ze zien dat ik bijvoorbeeld altijd hoofddoek draag naast andere mannen. En verder zeg ik het niet expliciet, omdat ze nog te jong is.

Ehmm, ohja wel vorige keer zei mijn dochter bijvoorbeeld dat iemand in haar klas verliefd zijn op haar. Dan leg ik uit dat kinderen niet verliefd worden maar dat hij haar alleen heel lief vindt. Ik wil namelijk niet dat ze op deze leeftijd denken aan verliefdheid, maar aan aardig en lief vinden. En ze zei ook dat hij kusjes gaf op afstand, en ik zei toen ook dat ze dat aan haar juf mag zeggen als ze dat niet leuk vindt. Dus ja,, zulke dingen. Ik denk dat ik later als ze een beetje ouder zijn expliciet zal vertellen en uitleggen hoe en waarom de man-vrouw relatie zo hoort zoals ik zeg. Ik wil dan ook niet dat ze verkering nemen later, maar wel natuurlijk dat ze mogen leuk vinden en houden van

iemand en dat het normaal is. Maar dat het meer gaat om wat ze ermee doen, hoe ze ermee omgaan. Ook zien ze mij bijvoorbeeld dat ik niet dans bij feesten waarbij mannen aanwezig zijn, en ik merk nu bij haar dat ze ook niet wil dansen omdat ze mij niet ziet dansen doordat er mannen aanwezig zijn op dat moment.

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?
Ehm zoals ik al net zei, respectvol omgaan met het ander geslacht en afstandelijk op de manier hoe de islam het voorschrijft.. maar voor nu is het niet nodig omdat ze nog jong zijn. en verder andere algemene dingen zoals respect en behulpzaam enzovoort.

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 6

Persoonlijke gegevens

- Naam: R6
- Geslacht: v
- Leeftijd: 31
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: MBO
- Aantal kinderen: 2
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?
Ehmm. Opvoedkunde. Het voed je op tot een goed mens, opvoedkunde gaat niet enkel over kinderen vind ik, omdat je als mens continu in ontwikkeling bent. Islam betekent het hele leven. Jouw hele leven, dat je vast dat je bid tot God dat je goed bent voor je medemens enz. Het belang van islam is dat je de voorgeschreven middelen hebt om je tot het best te ontwikkelen als mens.
- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?
Hmm.. Het is mooi om moslim te zijn in Nederland. We leven notabene in een democratisch land en vrij land. En ik vind dat de moslims vromer leven dan mensen in Turkije, althans dat is wat ik zie zo van buiten als ik op vakantie ben in Turkije, maar misschien

komt het omdat ik de mensen die ik dan zie niet persoonlijk ken. Ik vind dat er geen moeilijkheden zijn bij het moslim zijn in Nederland.

- Wat doet u als u meer wilt te weten komen over de islam?

Er zijn boeken, moskeeën, imams waar je met je vragen kan en of antwoord op kan vinden. En met boeken bedoel ik islamitische boeken die betrouwbaar zijn, die zich dus baseren op de Koran en sunnah oftewel hadiths.

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Al op vroege leeftijd gingen we naar de moskee, en soms ook zaten we op internaten in het weekend. Vrijdag bracht mijn vader mij en me zusje dan erheen en haalde ons weer zondag op. Ja toen vonden wij het een beetje niet leuk, vooral omdat ze ook streng waren op internaten. Maar nu achteraf gezien vind ik het dat ze het goed hebben gedaan mijn ouders. Ik vind namelijk dat het krijgen van religieuze kennis in de moskee of op internaten meer gedisciplineerd zijn dan dat je het thuis zou krijgen. Verder zijn zijzelf vooral een voorbeeld geweest voor mij bij al hun doen en laten..Door thuis te bidden ook samen met ons, door te vasten maar ook door eerlijk te zijn, niet te liegen en vriendelijk en gastvrij te zijn voor de gasten die op bezoek kwamen. Zo leerden wij dat delen met anderen, in dit geval gasten die kwamen, van groot belang was en iets goeds was. Bij de Turken is het zo dat als er bezoek komt, en dat was ook bij ons zo, dat er alles wat er in huis is, alle lekkernijen gerechten enzovoort op tafel wordt gebracht voor de gasten. Mooi gedrag, mooie karakter hebben dat zag ik bij mijn beide ouders en nam ik het automatisch over. En ze hebben mij nooit gedwongen om iets te doen, iets religieus te verrichten bijvoorbeeld. Ik heb bijvoorbeeld zelf besloten wanneer ik hoofddoek zou dragen. Ik zei zelf tegen mijn ouders dat ik vanaf de brugklas een hoofddoek zou dragen en dat heb ik ook gedaan.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Mijn idealen.. dat ze een goede zoon worden voor zijn ouders en een goede moslim. Een goede moslim voor zichzelf en voor de gemeenschap en samenleving. En dat ze de mensheid dienen, want dat is ook wat de islam van ons wilt. En dat hij de islam overdraagt aan zijn omgeving aan iedereen op een vriendelijke manier. Ten eerste wil ik dat ze mensen tot de islam uitnodigen door hun gedrag. Daarnaast wil ik dat ze het ook expliciet doen, want de islam is het beste wat iemand kan overkomen. Het mooiste.

Verder wil ik dat ze rustige, goede burgers zijn die verantwoordelijkheid hebben en voorzichzelf kunnen zorgen en zichzelf goed kunnen uitdrukken. Ik wil dat ze hoger op komen, hoogopgeleid zijn en goede posities krijgen op de arbeidsmarkt.

- Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat juist goed?

Ehmm we proberen ons kinderen 'halal' voeding te geven. Dit betekent niet alleen letten op de ingrediënten maar ook letten op hoe je het geld verdiend en dat je geen geld van iemand anders onterecht ongevraagd gebruikt bijvoorbeeld. 'halal' voedsel is zoals je waarschijnlijk ook weet een van de meest belangrijke dingen bij de opvoeding. Zo geloven we erin dat als je geen 'halal' voedsel geeft aan je kinderen dit hun gedrag of karakter negatief kan beïnvloeden. En ja daarom is letten op 'halal' voeden een van onze voornaamste taak met me man. Verder stuur ik ze naar de moskee en ben van plan om ze later naar een internaat te sturen in de weekenden, niet doordeweeks. En voor het slapen gaan doet mijn man soera's voorlezen met ze en ik doe islamitische boek voorlezen. En verder ja.. ik heb mijn kind niet naar een islamitische basisschool ingeschreven omdat het niet praktisch voor mij was.. Ja ik ben een werkende moeder en voor mij is het handiger als ik samen met een vriendin van mij afspraken maak wie de kinderen ophaalt en brengt, zo hebben we afgesproken dat ik de kinderen naar school breng en zij onze kinderen naar huis brengt. En dan heb ik minder zorgen en lasten op me. Ja, dat is de reden geweest dat ik mijn kind naar die school heb gestuurd, een openbare, maar ik ben er tevreden mee. Het is een school van goede kwaliteit dat merk ik ook. Ik ben echt moe van reizen en afstand.. dus daarom heb ik mijn kind niet naar een islamitische basisschool gestuurd, hoewel ik wel een paar ken die van goede kwaliteit is. Maar als afstand geen probleem was voor mij en ik niet zou werken dus dan zou ik mijn kind wel echt naar een islamitische basisschool sturen. Ik hoor ook van vrienden wiens kinderen erop zitten en die zijn zeer tevreden. Verder wil ik mijn kind wel liever naar een islamitische middelbare school sturen. Dan kan hij namelijk zelf naar school reizen en is hij niet afhankelijk van ons. Ja, dan wil juist graag dat ie naar een islamitische middelbare school gaat. Tenzij het een school van slechte kwaliteit is. Dan wil ik natuurlijk niet dat hij erheen gaat. Maar zolang het een goede kwaliteit heeft wil ik wel dat mijn kind de sfeer en de educatie krijgt van een islamitische middelbare school, ook omdat hij dan in een kwetsbare en onzekere fase zit. Dan wil ik dat hij ook van de docenten de islamitische normen en waarden te horen krijgt, want dat heeft wel effect denk ik, hoe meer je de islamitische waarden en normen te horen krijgt van verschillende mensen, hoe minder je geneigd zal zijn naar het slechte of kwade.

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar? / Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Cultuur en religie.. Cultuur en religie.. Ik vind wel dat ze samen kunnen gaan.. we leven ze beiden. En zolang het niet haaks staat op religie vind ik het geen probleem. Maar ik vind religie wel belangrijker en dat moet voorop staan. De cultuur krijgt mijn zoon vanzelf mee, als we in de zomervakanties naar Turkije gaan. Dan zien ze ook dan maken ze het ook mee. Maar religie krijgen ze niet altijd mee door alleen naar mensen te kijken, ze moeten expliciet leren hoe dingen horen in de religie.

- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?

Ja zeker, daarom praat ik altijd Turks tegen hem. Maar we lezen geen Turkse boeken, omdat hij zijn AV niveau moet verbeteren, daarom heeft Nederlands nu voorrang op dat gebied. Maar belangrijk vind ik het zeker, het is mijn en zijn moedertaal.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm kritiek.. nee heb geen kritiek op hun opvoeding. Ook geen minpunten. Ik herinner me niets waarvan ik vind dat het beter of op een andere manier kan. Ze waren wel voorbeeld op alle gebieden. Wel kreeg ik meer uitleg van me moeder als het ging om religieuze opvoeding dan mijn vader. Maar verder had ik geen behoefte om ook van hem meer religieuze opvoeding te krijgen. Dat hij voorbeeld was, was al genoeg voor mij.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Alles moet op een 'halal' manier gaan. Dat betekent dus dat je geen verkering moet hebben voor het huwelijk. Als je wilt kennismaken, moet dat alleen met de intentie gebeuren om te trouwen. En je ouders moeten dan op de hoogte zijn met een mahram, een man die 'halal' is voor je, erbij. Of je het nou fijn vindt of niet, dit is wat de islam ons toeschrijft. En anders moet een vrouw en man tegenover het ander geslacht, die dan niet 'halal' is voor je, zich afstandelijk gedragen. En ook thuis moeten mannen en vrouwen gescheiden zitten en niet lachen en tijd doorbrengen met elkaar. Natuurlijk mag je ze wel verwelkomen en even vragen hoe het gaat. Maar meer dan dat moet het niet gebeuren.

En verder binnenshuis.. Vindt ik dat beide partijen gehoorzaam moet zijn en eigen ver-

antwoordelijkheden kennen. Verdelen van taken en elkaar helpen. Ik ben bijvoorbeeld een werkende moeder en mijn man is eerder dan mij klaar van werk. Dan haalt hij de kinderen op en gaat naar huis. Ook kookt ie dan soms voor ons en wacht niet op mij. Dit lijkt op het gedrag van ons profeet, die altijd zijn vrouwen hielp thuis. Ook moet hij nooit beslissingen nemen wanneer het zowel de man als de vrouw betreft. Een man hoort altijd dan aan zijn vrouw te vragen naar haar mening. Hetzelfde geldt ook andersom natuurlijk.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Nu is het natuurlijk te vroeg. Er heeft zich geen situaties voorgedaan waarvan ik dacht dat ik mijn zoon iets duidelijk moet maken. Als er bijvoorbeeld iets zou gebeuren, zoals dat hij een meisje zou kussen op de mond, dan zou ik hem uitleg geven. Maar vooraf wil ik dat nu niet doen, omdat ik geen slapen honden wakker wil maken haha. Ik bedoel hij staat er niet eens bij stil en hij weet er ook niks van. Dus daarom wacht ik hiermee. Maar op wat oudere leeftijd waarbij het ander geslacht steeds een belangrijke rol gaat spelen of waarbij er meer interesse zal zijn voor het ander geslacht dan zal ik hem het een en ander uitleggen. Zoals dat hij geen verkering moet nemen omdat God dat niet wil en er vele voordelen eraan zijn verbonden. En als het op de basisschool nog gebeurt zal ik hem vertellen dat kinderen elkaar alleen lief hebben en dat het geen leuk vinden is of verliefdheid ofzo.

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?

Zoals het hoort in de islam. Dus alles wat ik hiervoor heb benoemd eigenlijk. Maar waarin ik geloof is dat als je de basiskennis en basisopvoeding goed geeft, dan gaat hij zich automatisch gedragen zoals het hoort. En verder wil ik niet dat hij uitgaat met het ander geslacht, maar dat zijn dingen die erbij gaan komen op een oudere leeftijd.

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 7

Persoonlijke gegevens

- Naam: R7
- Geslacht: v
- Leeftijd: 35

- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: HBO
- Aantal kinderen: 3
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?

Mijn hele leven. Ehm..Ik ben zelf een moslima, dus ik geloof in islam. Maar ik zie islam niet als een religie maar als een levenswijze. Dus alle regels, normen en waarden, hoe ik moet omgaan met mensen, de opvoeding van mijn kinderen. Islam is alles voor mij.

- En wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Onder moslim zijn in Nederland? Ja.. Hoe moet ik eigenlijk begrijpen?

- Wat het bij u oproept om moslim te zijn in Nederland. Wat het voor u betekent.

Oh wat het voor mij betekent om moslim te zijn in Nederland. Het wordt steeds moeilijker, om een moslim te zijn in Nederland. En als je een bewuste moslim bent dan is het extra moeilijk. Dus het is al moeilijk dat je een allochtoon bent. Dat je een andere tint hebt. En als je daarnaast ook qua uiterlijk je religie uit dan is het extra moeilijk soms voor een moslim in Nederland.

- En waaraan merk je dat? kan je een voorbeeld geven?

Ehmm kijk, ik ben eigenlijk een hele optimistische persoon. Dus in principe vroeger merkte ik dat niet. Ehmm.. maar met die 11 september, zelfs toen kon ik veel grappen over maken, als ze zeiden Ja Bin Ladin. Dan zei ik soms Ja dat is mijn oom! weet je. Ik voelde me niet aangesproken. Nu nog steeds niet heel snel maar ze bedoelen ons, alle moslims. En het is nu heel openlijk wat men doet. Eerst was het gewoon echt binnenhouden en ze gingen het niet uiten, maar nu uiten ze het ook. Als je nu op straat loopt hebben ze heel makkelijk over je hoofddoek bijvoorbeeld.

- Dat heeft u ook ervaren zelf?

Ja, ja..

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Ik ben heel vrij opgevoed. En.. mijn vader was wel gelovig en vergeleken met zijn tijd kan je ook zeggen dat hij zeer gelovig was.. Maar hij was niet zo van het opleggen ofzo. Hij zei niet steeds van je moet bidden bidden. Er was geen dwang maar hij was mijn voorbeeld juist. Door te doen zag ik hoe en wat alles hoorde. Ik heb mijn religieuze opvoeding heel positief ervaren. Ik ben een.. toen ik vier was ben ik naar een moskee gegaan, bij Milli Görüş, waar ik ook religieuze opvoeding kreeg. Dat heb ik wel een beetje negatief ervaren. Ik was dus vier toen begon ik, toen kreeg ik zelf lessen. Toen konden ze in de moskee heel streng zijn bij het leren van het Arabisch alfabet bijvoorbeeld of bij het leren van de Koran. Nu is dat niet meer zo natuurlijk. Nu zijn de mensen die lesgeven bewuster ook. En tot mijn zestiende leeftijd heb ik daar verschillende islamitische lessen gehad. En daarna heb ik daar zelf les gegeven.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding van uw kinderen?

Mijn idealen.. Ik wil mijn kinderen volgens de islam opvoeden. En dat is dan niet alleen dat ze gaan vasten, de koran leren of bidden. Nee, de islam is heel breed. Wat ik al zei, het is een levenswijze voor mij en geen reeks van regels die ik moet nakomen. Dus ook niet stelen, niet liegen, eerlijk blijven zijn, opletten met 'halal' en haram op alle gebieden en ga zo maar door. En daarnaast..ik ben een voorstander van positief opvoeden.. Ehmm..nu heb ik drie kinderen en de ene is nog twee maanden. En soms is het niet even makkelijk om altijd positief op te voeden, want dan ben je soms zo gestrest dat er geen ruimte meer is voor een nuance bijvoorbeeld. Dat soort dingen wil ik eigenlijk niet, maar het gebeurt soms eenmaal, laten we eerlijk zijn. Daarom is het soms extra moeilijk voor mij, maar hamdoelillah het gaat goed. Ik krijg ook steun van me moeder en zus bij de opvoeding. Verder kan ik als conclusie zeggen dat mijn ideaal is om mijn kind mee te geven dat de islam perfect is en niet de mensen of moslims. Ja.. dit is echt mijn ideaal. Hierover praat ik dan ook vaak met hem. Ik zeg dan bijvoorbeeld als hij ziet dat een andere moslimvader iets doet wat niet-islamitisch is dan zeg ik tegen hem, het kan zijn dat hij dat verkeerd doet maar misschien doet hij iets anders wat heel goed is en wat de islam wilt dat wij doen en dat jouw papa dat bijvoorbeeld niet doet. Dus fouten van mensen zeggen nooit in hoeverre ze goed zijn of islamitisch zijn zeg ik dan. Ik geef ook vaak aan dat mensen fouten maken en dat het niet altijd heel erg is.

- Hoe geeft u dat vorm in de praktijk? Waar loopt u tegen aan? Wat gaat juist goed?
Mijn zoon zit op een islamitische school. Daarnaast gaat hij twee keer in de week naar de moskee van Milli Görüş. En daar leert hij de Koran, het lezen ervan, de normen en waarden van de islam. Ze gaan met thema's te werk, ook op school. En dit probeer ik thuis ook te doen.. Tijdens het offerfeest bijvoorbeeld hadden we thuis met me man de thema offerfeest en hajj 'gespeeld' en uitgevoerd met onze kinderen, omdat offerfeest natuurlijk een onderdeel is van de hajj. En net als de pelgrims in Mekka deden zij aan de ihraam en kwamen ze in hun witte kledij naar beneden waarna we zeven keer tawaf deden rond een maquette van de Kaaba. Ik vind dat je op deze manier moet aansluiten aan de belevingswereld van het kind en leren op deze manier ook leuk moet maken. Kijk met dat dat je daar ziet wil ik dus een kalender maken voor deze maand, de Ramadan, maar met drie kinderen is het moeilijk om het een twee te doen, vandaar dat het nog niet is afgerond. Ik ben er wel mee bezig haha. Ook al ben ik er twintig dagen bezig, uiteindelijk wil ik het wel doen. En met feesten, de Ramadan en de offerfeest probeer ik altijd het huis van mijn moeder te versieren, en we gaan die dag dan ook uiteten met de kinderen en met een aantal vriendinnen van mij organiseren wij ook feestjes voor hun. Dat doen wij zowel binnens- als buitenshuis. Soms gaan we naar Delft of Vlaardingen voor weet je de Jungle of thuis soms met spelletjes. En ik zeg bijvoorbeeld tegen mijn zoon van als je over gaat op het reciteren van de koran dan ga ik een groot feestje voor je houden. Want wij vieren geen verjaardagen en daarom hecht ik veel waarde aan alternatieve feesten die islamitisch zijn. Ze moeten gewoon weten dat wij als moslimzijnde ook kunnen feesten en dat het niet alleen bij verjaardagen hoort. Met andere dingen kunnen we ook feesten. En ja dat is eigenlijk wat ik doe.

Als het gaat om islamitisch opvoeden, dan lees ik islamitische verhalen voor. En kijken we naar islamitische animatiefilms thuis. En toen hij met de moskee begon.. had ik een puzzel gemaakt bijvoorbeeld waarop Arabische alfabet stond en op deze manier, door aan te sluiten op de belevingswereld van mijn kind probeer ik deze ideaal te verwezenlijken. Verder wil ik dat mijn kinderen hafiz worden, dus dat ze de hele koran gememoriiseerd hebben, en hiervoor wil ik mijn kind in de toekomst naar een moskee sturen of instelling waarbij ze kinderen opleiden tot hafiz. Milli Görüş moskeeën zijn bijvoorbeeld al begonnen. Als we niet gaan emigreren dan wil ik ze naar die moskee sturen. Maar als we gaan emigreren dan zal ik alsnog er naar streven. Maar ik wil het zeker niet opleggen aan me kinderen, het moet niet tegen hun zin of wil gaan gebeuren. Soms moet je namelijk niet te veel eisen van je kind. Maar ik zal wel proberen om mijn kind te motive-

ren om hafiz te worden. Verder probeer ik consequent te zijn in mijn handelen. Dus om een voorbeeld te geven. Ik zeg tegen mijn kind dat hij niet moet liegen. Als ik dan vervolgens in het bijzijn van hem tegen mijn buurvrouw lieg, dan ziet hij dat ik niet consequent bent. Dan zal hij mij ook niet serieus nemen en zal ik geen islamitische opvoeding kunnen geven. Dus hier let ik wel erg op. Wat ik zeg wat ik doe moet overeenkomen met de islam. Ik probeer altijd bewust hiervan te zijn. Dit heb ik ook bij mijn eigen opvoeding ervaren. Ik zag altijd wat mijn vader deed en hoe mijn vader deed en dat kwam overeen met de islam. Dat heeft meer impact op mij gehad, dat hij het voorbeeld liet zien, dan dat hij praatte over het voorbeeld. En zoals ik al eerder zei..islam is een levenswijze voor mij. Ik hoor alles wat ik doe op de islamitische manier te doen, althans zoveel mogelijk. Want als mijn kind ziet mama liegt niet en mama handelt zo, dan heb ik al heel veel gegeven.

- En u zei dat uw kind naar een islamitische basisschool gaat. Wat zijn de redenen voor u geweest?

Ehmm ik wilde in eerste instantie mijn kind naar een openbare basisschool sturen, maar heb toen veel overwogen en ik wilde dat mijn kind ook op school de islamitische normen en waarden kreeg waardoor ik uiteindelijk voor een islamitische basisschool heb gekozen.

- Heeft u zelf ook op een islamitische basisschool gezeten?

Ja, aanvankelijk niet, aanvankelijk zat ik op een openbare basisschool omdat mijn ouders mij eerst niet naar een islamitische basisschool wilden sturen. Maar daarna ging ik naar een islamitische basisschool overstappen omdat ik dat graag wilde, omdat ik vergeleken met mijn leeftijdgenoten als kind meer islamitischer. En mijn omgeving ging allemaal naar een islamitische school en ik was de enige die naar een openbare school ging in mijn omgeving. Ze wilden niet naar ene islamitische school sturen, omdat het pas geopend was en zij bang waren over de kwaliteit omdat het zo nieuw was. Dus in die zin was het een bewuste keuze van hen geweest. maar uiteindelijk ben ik zeer tevreden over de islamitische basisschool.

- Vindt u dat uw kind hierna ook, na de basisschool naar een islamitische middelbare school gaat?

Ehmm liever wel.. Maar ik weet niet of er een goede islamitische middelbare school is, een van goede kwaliteit. Maar wij zijn ook van plan om binnenkort te emigreren naar een Arabisch land en daar zijn er geen islamitische scholen, alleen universiteiten. Ik vind het wel belangrijk dat mijn kind naar een islamitische middelbare school gaat, maar ik vind

kwaliteit belangrijk. Natuurlijk zijn er mindere kanten, op alle scholen, maar dat is dan de overweging die je gaat maken. Nu weet ik het niet zeker wat ik dan zal doen.

- Op welke manier heeft u religieuze opvoeding meegekregen?

Ehmm.. die heb ik vooral gekregen door te zien. Mijn ouders waren altijd een voorbeeld voor me als het gaat om islamitische daden bijvoorbeeld. Ik zag mijn ouders altijd bidden. En ik zag mijn vader altijd boek lezen. Altijd voordat hij ging slapen en altijd met het ochtendgebed, ging hij altijd na zijn gebed Koran lezen. En dat zegt dan heel veel. En.. je doet het misschien niet als kind. Maar het trekt wel je aandacht. En mij vader zei het ook expliciet natuurlijk. Hij zei bijvoorbeeld je moet nooit anderen iets aandoen wat je niet wil dat ze het bij jou doen. En hij zei altijd; als je kennis over islam wilt weten moet je altijd naar bronnen en bewijzen vragen, ook al is het een imam van een moskee. Dat was een hele hele grote..iets wat voor mij heel belangrijk was. Dus mijn vader was altijd voorbeeld voor mij.. en mijn omgeving.. Ik heb verschillende omgevingen gehad. En ik heb ook Milli Görüş omgeving gehad. En daar zag je ook mensen die veel met religie omgaan en dat ging mij ook beïnvloeden en ook de mensen in mijn familie die ook islamitisch bezig waren.

Mijn moeder.. was meer cultureel. Maar mijn vader was meer islamitisch. Maar mijn moeder heeft mij ook veel gegeven, als het gaat om normen en waarden enzo. Maar mijn vader was meer met islamitische dingen bezig. Maar gewoon altijd met uitleg natuurlijk. Heel veel boeken lezen. Als ik vragen had werd het bijvoorbeeld ook onderbouwd met kijk in dit boek staat het (ook). Dat soort dingen.

- Hoe tracht u religieuze educatie mee te geven aan uw kinderen?

Zeker, door de positieve kanten van religie te benadrukken, althans op een positieve manier laten houden van geloof en niet door bang te laten maken van God bijvoorbeeld.

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar?

Ik vind ze zeker samen, maar het moet niet door elkaar gehaald worden. Ik ben bijvoorbeeld Turks en als je naar de Turkse cultuur kijkt.. dan zeggen ze heel veel over de islam, alsof islam zo is. Maar dat klopt helemaal niet. Enn.. elhamdoelillah gelukkig weet ik dat, want ik ben niet een persoon die zomaar dingen aanneemt of accepteert. Dus ik doe er zeker onderzoek naar.. En ehh.. maar daarnaast zijn er ook hele goede mooie en positieve normen en waarden in de Turkse cultuur dat eigenlijk heel goed samengaat

met de islam. En in de islam is ook de cultuur belangrijk, want ieder cultuur heeft positieve dingen waar wij lering uit kunnen trekken, waar wij van kunnen leren en iets kunnen oppikken zeg maar. En ja, het gaat dus zeker samen maar we moeten wel weten dat dat islam is en dat van Turkse cultuur. En ik zie het zo. Maar heel veel mensen uit de *eerste* generatie accepteren de cultuur als islam, hoewel het soms geen plek kent of past binnen de islam. Maar ikzelf, als iets binnen de islam past, dan accepteer ik dat. En als iets binnen de Turkse cultuur is bijvoorbeeld die niet past binnen de islam, dan kan ik het zo wegzetten. En ik kan heel makkelijk zeggen: nee. En in mijn omgeving doe ik dat soms niet. Want soms moet dat, want bij de *eerste* generatie dan hebben ze al een mening voer bepaalde dingen. En meeste dingen hebben ze zonder bewijs en kennis. En dan moet je niet elke keer er tegen in druisen vind ik, je moet ze gewoon zo accepteren. Maar bij de *tweede* generatie discussieer ik er vaak over. Maar bij de *eerste* generatie ook uit respect doe ik dat niet zo snel.

- Heeft u een gevoel van verbondenheid met de Turkse cultuur? Zo ja, in hoeverre?
Ik ben helemaal niet Turks opgevoed, maar ik heb wel een gevoel van verbondenheid met de Turkse cultuur. Oke.. Later later hoe ouder ik werd, en hoe meer verbonden ik werd met me cultuur. Ik ben echter islamitisch opgevoed. Maar nu voel ik me nogal verbonden met de Turkse cultuur en vind ik dat je sommige dingen ook op de culturele manier moet doen.. Als een vriendin van mij vraagt over iets, dan zeg ik ook hoe het in ons cultuur aan toegaat en dat zij er rekening mee moet houden. En als het niet tegen de islam is, een cultureel aspect, dan is het iets leuks vind ik. En hele leuke, positieve dingen heb je in ons cultuur.. De gebondenheid, respect tegenover de ouder bijvoorbeeld waar ik onze cultuur veel aandacht wordt geschonken. Ehh, en hechte familiebanden..
- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?
Ehm, zeker. Dat is de moedertaal van mijn kinderen.. Dus ik vind of van mijn mening is als iemand maak niet uit wie het ook is, als kindzijnde de moedertaal goed beheerst dan kan hij alle andere talen ook goed en sneller beheersen. Dus daarom vind ik heel belangrijk en het is een bewuste keuze voor mij dat ik bij mijn kinderen tot hun tweejarige leeftijd alleen maar Turks praat. Laatste paar maanden begin ik ook met Nederlands te praten tegen ze. Maar daarvoor sprak ik zowel binnens als buitenshuis Turks met hem. Mijn man zei ook praat Nederlands tegen hem. Maar hij begrijpt het niet. Tot twee jaar wilde ik hem bewust gewoon Turks leren. Maar nu mijn zoon wat ouder is, hij is zes, nu praat ik ook Nederlands tegen en met hem, dat is ook een bewuste keuze. Tijdens bepaalde momenten, zoals speelmomenten spreek ik dan ook Nederlands. Als hij het

Turks niet goed zou beheersen zou ik dat ook met Turks gedaan hebben tijdens speelmomenten.

- Ervaart u moeilijkheden bij het meegeven van culturele opvoeding aan uw kind?

Eigenlijk niet.. Het gaat automatisch zo een beetje. Maar op bepaalde gebieden ervaar ik soms wel moeilijkheden. Hij speelt dus heel vaak buiten en dan hoort ie bepaalde na-re woorden en soms vloekt hij. Maar ik weet zeker dat hij van sommige lelijke woorden die hij gebruikt niet weet wat het betekent, maar hij zegt het weet je. En dan weet ik even niet hoe ik ermee om moet gaan, dan vraag ik aan mensen aan pedagogen of psychologen van hoe moet ik omgaan? En dan zeggen ze dan soms moet je het laten. En dan doe ik dat.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm.. wat ik begin al zei ik ben vrij opgevoed. En ik kreeg bijna alles wat ik wilde en ik heb zoiets van dat moest niet gebeuren. Maar misschien daardoor heb ik heel veel zelfvertrouwen.. en qua karakter ben ik niet een persoon die veel kijkt of oplet wat anderen allemaal hebben of in bezit hebben. En ook ben ik niet een persoon die zegt alleen ikke, ikke, ikke de rest mag stikken. Maar dat komt denk ik juist door de goede islamitische opvoeding die ik heb gehad. Enn.. maar ik kreeg, me zusje vooral kreeg alles wat ze wilde. Maar ik ben van mening dat kinderen moeten weten dat ze niet alles kunnen krijgen. Dus daarom probeer ik mijn kinderen dan ook op te voeden. Dit is dan wel heel anders dan hoe mijn ouders het deden. Maar ik probeer wel gewoon bepaalde beperkingen te brengen aan wat ze willen. Ik gebruik dingen die ze willen wel als beloning. Bijvoorbeeld als het gaat om religieuze opvoeding, dan zeg ik als je deze soera leert dan koop ik het voor je. En soms geef ik het niet bewust, als ik vind dat het niet hoeft, dan geef ik er uitleg bij. Dan zeg ik bijvoorbeeld, kijk jij hebt zoveel speelgoed terwijl sommige kinderen op de wereld er geen hebben. Ik vind dit ook islamitisch opvoeden natuurlijk. Verder heb ik geen kritiek of kanttekeningen als het gaat om mijn eigen religieuze opvoeding. Ze hebben nooit druk uitgeoefend of mij gedwongen om islamitische daden ter verrichten of de islamitische regels na te komen. Als het gaat om hoofddoek dragen bijvoorbeeld, wilde mijn vader dat ik in de tweede klas van de middelbare school dat ik ermee begon. Maar toen wilde ik het nog niet en zei ik nee. Hierop ging mijn vader mij niet dingen ermee en heb ik mijn hoofddoek later gedragen wanneer ik dat wilde.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Ehm er moet zeker grenzen zijn. Grenzen die volgens de islam zijn voorgeschreven.

Dus niet intiem als het buiten het huwelijk is. Maar wie 'halal' is voor jou dan kan je daar wel intiem mee zijn.

Maar als het gaat om zakelijke dingen of je samen inzetten voor goed doel dan kan er natuurlijk contact zijn maar niet al te intiem. Dan moet het ook zakelijk blijven. Maar als het anders ook kan bij zulke zaken, dus als je vrouwen onderling en mannen onderling je kan inzetten voor goed als die mogelijkheden er ook zijn, dan moet het weer op die manier vind ik. Dus zoveel mogelijk streven naar de manier zoals die binnen de islam is voorgeschreven. En binnen het huwelijk vind ik ook dat de man-vrouw relatie moet zijn zoals die is voorgeschreven door de islam. Dus dat vrouwen mannen maar ook mannen hun vrouwen altijd respecteren, helpen luisteren naar elkaar en rekening houden met elkaar of elkaars meningen en wensen. De opvoeding van de Turkse mannen is soms heel anders dan wat de islam voorschrijft. Binnen de Turkse cultuur worden aan mannen meer respect gegeven lijkt het wel of verwacht. Dus dat de man bijvoorbeeld een beslissing neemt zonder te vragen aan zijn vrouw. terwijl dit anti-islamitisch is. Ons profeet deed juist altijd dingen in overleg met zijn vrouw, maar ook met anderen. Wel vind ik.. want ik heb een zoon en een dochter, dat je van nature je dochter meer wilt 'beschermen' dan mijn zoon. Niet dat ik een onderscheid maak tussen hen, want ze zijn gelijkwaardig voor mij. Dat is ook zo in de islam. Maar ze zijn niet gelijk aan elkaar. En verder ben ik ervan overtuigd dat als de man-vrouw relatie gaat zoals het is in de islam, dan zal de man zich niet minderwaardig behandeld voelen en de vrouw ook niet. Ze zullen voldoening krijgen in de aandacht en respect dat ze van elkaar krijgen. Ik vind als je het volgens de islam doet en handelt, dan is dat het beste manier voor zowel de vrouw als de man. En ja.. dan heb je ook meer harmonie binnen het huwelijk.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Door in eerste instantie het voorbeeld te zijn samen met mijn man. Ik draag dan hoofddoek en ben niet intiem met mannen die niet 'halal' voor mij zijn. Dit betekent dat ik geen tijd met ze doorbreng zolang het niet hoeft of zolang we geen gemeenschappelijke zakelijke doel hebben etc. En dit ziet hij. Thuis zitten we man-vrouw gescheiden als er visite is bijvoorbeeld. Ook vertel ik soms, bijvoorbeeld ik zeg dan dat mama binnenshuis wel zo mag lopen, dus zonder hoofddoek en met de kleding die ik buiten niet draag. Maar mannen buiten mag mama's haren niet zien zeg ik dan. Hoe de man-vrouw relaties horen te zijn ziet hij ook buitenshuis in onze vriendenkring of in de moskee.

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?
Met respect natuurlijk.. En hoe het hoort te zijn eigenlijk, dus dat hij het ander geslacht gelijkwaardig behandelt. Maar mijn zoon ziet het ander geslacht ook als gelijkwaardig, hij weet niet beter. Haha.
En hij is nu ook heel jong. Maar later als hij wat ouder is dan wil ik dat hij zich afstandelijk gedraagt tegenover het ander geslacht om verkering of relatie te voorkomen, want dat is verboden in de islam. Ook zou ik bijvoorbeeld niet dat hij uit zou gaan met het ander geslacht. Uitgaan kan ook met hetzelfde geslacht en kan heel leuk zijn ook.
Hierbij vind ik het belangrijk dat je de gevoelens en behoeftes van het kind erkend, maar vertelt waarom het beter is om je zo te gedragen tegenover het geslacht.
Dit is voor mij de beste manier om met het ander geslacht om te gaan, op de islamitische manier bedoel ik.

Vragenlijst diepte-interviews

Respondent 8

Persoonlijke gegevens

- Naam: R8
- Geslacht: v
- Leeftijd: 30
- Generatie: 2e
- Woonplaats: Rotterdam
- Hoogst genoten opleiding: MBO
- Aantal kinderen: 2
- Burgerlijke staat: gehuwd

Geloofsbelevenis

- Wat betekent religie voor u?
Religie betekent heel veel voor me. Alles.. als ik nadenk nu. Het is een levenswijze, die vorm geeft aan je gedrag en handelingen. Een drijfveer dus.
- Wat verstaat u onder moslim zijn in Nederland?

Ehmm.. ehmm, een lastige.. Ja, eigenlijk wel, omdat grotendeels van de samenleving in Nederland niet-moslim is. Dan moet je je extra inzetten om je te uiten bijvoorbeeld, waarom je iets doet wat je doet. Hiermee word je in je dagelijkse leven bijna geconfronteerd. Niet dat je per se negatieve dingen meemaakt, maar het is niet hetzelfde als je in een land zou wonen die overwegend islamitisch is. Ik bedoel ik woon toevallig in Rotterdam waarin islamitische slagers zijn bijvoorbeeld, maar de moslims die in dorpen in Nederland wonen bijvoorbeeld zijn er geen of minder mogelijkheden om je leven volgens de islamitische voorschriften te leiden. Dus ja persoonlijk ervaar ik niet veel moeilijkheden, behalve dat ik soms moeite hebt met het vinden van een plaats om te bidden als ik buiten ben. Maar er zijn zeker moeilijkheden verbonden aan het moslimzijn in een land als Nederland.

Hoofdvragen:

- Hoe heeft u uw eigen religieuze opvoeding ervaren?

Ehmm.. ik heb het goed ervaren.. Ik ging naar een islamitische basisschool daar heb ik veel religieuze opvoeding gekregen. Een keer in de week op vrijdagen gingen we gezamenlijk bidden. Vooraf hoorden we het gebedsoproep de azan, en ik wilde altijd naast mijn juf zitten om samen met haar te bidden. Dit zijn dingen die je blijft en ook voor liefde voor de islam zorgt. Verder deden we op de basisschool ook de ramadan vieren en een keer iftar doen samen. En tijdens Suikerfeest kregen we cadeautjes. Verder zorgden mijn ouders voor een rustige, liefdevolle thuis. Dit deden ze door nooit in het bijzijn van mij of me broers en zussen te discussiëren en te schreeuwen enzovoort. En dit is zoals ons profeet ook deed. Hij deed het weliswaar altijd en niet alleen thuis. Maar het feit dat mijn ouders al rekening hielden en geduld toonden om niet te schreeuwen en of te discussiëren naast ons vind ik een groot gebaar. Zo hebben ze later aan mij verteld dat ze zich inhielden omwille van Allah zodat wij een goede opvoeding zouden krijgen en zodat zij het goede voorbeeld aan ons zouden tonen. Want ja... zo leer je het meest he. En zo is het meest effectief. Ehmm daarnaast ging ik naar de moskee om koranlessen te krijgen en andere islamitische basiskennis zoals het leven van de profeet. En verder ja.. herinner ik me daden die we samen deden, zoals bidden en vasten enzovoort. Zo herinner ik me de sahoors die we samen deden, dus de nachten die we opstonden in de ramadan om te eten, wat ook sunnah is van onze profeet. Zo lieten m'n ouders mij zien dat hoe moeilijk het is om op te staan van je slaap om te eten, meestal niet met een grote wil, dat je het toch deed omwille van Allah en zijn profeet. Dit zijn de impliciete boodschappen bij de opvoeding die ouders geven vind ik. En ja verder... ja

delen.. Ik heb geleerd van ze door te zien dat je alles wat je hebt moet delen met anderen, of althans het liefst zoveel mogelijk. Zo herinner ik me dat ik soms iets wat we thuis hebben niet op tafel wilde brengen wanneer er bezoek was, omdat ik het liever alles zelf wilde eten. Maar toen zei me moeder dat we voor onszelf weer zouden kunnen kopen en dat ik ook datgene op tafel moest brengen. Dit is een gedrag wat zeer islamitisch is. en ja al met al door al deze voorbeelden waren mijn ouders een goede voorbeeld voor me en een goede opvoeder die mij veel religieuze kennis en opvoeding hebben gegeven.

1. Religieuze opvoeding

- Wat zijn uw idealen in de opvoeding?

Nou mijn voornaamste doel, ideaal, is om mijn kinderen als vrome moslims op te voeden met veel geweten. Hiermee bedoel ik dat ze bij alles wat ze zeggen en doen de gevoeligheid hebben wat het me de ander doet of zal doen. Dus een gevoelige moslim, een moslim die vooral denkt en doordenkt. Verder denkt.. En ja bij een vrome moslim zijn is kennis vergaren ook wel nummer een, vind ik. Dus ik wil ook dat ze daarom hoog worden opgeleid en hieraan zal ik alles doen en voor over hebben. Ik zal ze daarom stimuleren, helpen en motiveren voor school. Dit houdt ook in dat ik rekening wil houden met het afblazen van stoom tijdens en na een drukke schooljaar. We plannen onze vakanties dan ook in met me man niet op basis van wat wij willen maar ook op basis van wat zij willen en zouden leuk vinden.

Verder.. Ja dat ze respectvolle burgers zijn en burgers die hun verantwoordelijkheden goed kennen en nakomen. Een individu dus goed is voor de burens en voor ieder medemens. Dit alles wat ik noem zijn natuurlijk van de islam zelf die het voorschrijft en niet zo zeer mijn eigen verzonnen doelen. Dus ja mijn idealen vormen de doelen van de islam waarvan Allah wil dat wij ernaar streven. En hopelijk lukt het mij ook in de opvoeding..

- Hoe geef je dat vorm in de praktijk? Waar loop je tegen aan? Wat gaat juist goed?

Ehmm.. er zijn basisbeginselen in de islam waaraan je je moet houden wil je dat je kind een goed karakter krijgt of goede persoon wordt. Zo weten we dat de islam zegt dat we moeten letten op 'halal' voeden van onze kinderen. Zo zijn er hadiths die de gevolgen ervan beschrijven. Ja, dus dat is de eerste hoe we onze idealen willen verwezenlijken met mijn man. Zorgen voor dat het geld die wij spenderen volledig 'halal' is, want je kan ook ander geld uitgeven dat niet per direct je salaris is.. enzovoort. En ten tweede door

zelf voorbeeld te zijn, zoals ik al eerder zei. En ten derde ja.. ehm.. komen de daadwerkelijke inzet voor een goede religieuze opvoeding en dat is zoals je kind sturen naar een islamitische school of moskee. Letten op je eigen vriendenkring zodat je de kring van je kind ook enigszins kan sturen of controleren, althans tot een bepaalde leeftijd natuurlijk, maar ook dat is belangrijk. En verder ja... vooral met veel geduld opvoeden. Want geduld is de helft van geloof zegt onze profeet. Dit betekent dat we overal mee geduld moeten hebben, ook heeft de profeet gezegd om niet boos te reageren. Dit geldt voor iedereen en met name voor kinderen vind ik. Omdat zij erg gevoelig hiervoor zijn. En ja verder doe ik het huis versieren op bijzondere islamitische dagen, nu met de Ramadan hebben we het huis mooi versierd met Ramadan tekstjes erop.. Enn we doen ook cadeautjes uitpakken niet op pakjesavond maar tijdens de twee islamitische feesten in een jaar. En ja.. ik lees ook islamitische boeken voor en mijn man doet het ook wel. Verder praten we veel ook over de islam, en probeer ik op alles wat hij vraagt een antwoord op te geven. Tot nu toe ben ik nergens tegenaan gelopen, maar dat komt vooral omdat mijn kind een rustige jongen is en vanwege zijn leeftijd. Hij is jong.. maar ik denk wel dat ik later zeker wel ergens tegenaan ga lopen. En ja dus dat was het..

2. Culturele opvoeding

- Ziet u cultuur en religie los van elkaar?/Gaat volgens u (de Turkse) cultuur hand in hand met religie (de islam)?

Ehmm ja eigenlijk wel maar niet geheel denk ik, omdat de Turkse cultuur heel veel islamitische aspecten bevat. Zoals gastvrijheid, zorgen voor je medemens, niet kwaads doen, altijd oprecht zijn enzovoort. Maar er zijn ook dingen die niet islamitisch zijn. Zo heb je ook Turken die niet moslim zijn en die dan ook niet vasten en bidden enzovoort. Dus zolang het past binnen de islam vind ik ze wel samengaan, maar zodra het tegen de islam ingaat vind ik dat ze niet samen kunnen. Ook seksespecifieke opvoeding die ik dan soms zie bij gezinnen die niks te maken hebben met de islam vind ik niet kunnen. Kijk in de islam heb je natuurlijk seksespecifieke opvoeding zodanig, dat de man en de vrouw zijn haar rechten en plichten kent. Maar niet altijd zoals we dat zien bij moslims. Heel veel moslims zien de vrouw bijvoorbeeld verantwoordelijk voor het huishouden aanrecht enzovoort. Maar dat is geen verplichting in de islam. Echter omdat het een soort cultuur is geworden hebben ze een sterke mening dat de vrouw binnenshuis veel verantwoordelijkheden heeft. terwijl onze profeet zijn vrouw zo veel mogelijk probeerde te helpen en heeft ook expliciet gezegd dat taken binnenshuis zoals koken opruimen niet de taak van de vrouw is maar een gunst van de vrouw is voor de man als ze het

doet. Zo tref je in de Turkse cultuur ook een overbescherming of meer zorgen voor de dochter dan de zoon, omdat ze denken dat vooral een dochter de eer kan kwetsen dan een zoon als het gaat om relatie met het ander geslacht bijvoorbeeld.

- In welke mate vindt u het belangrijk om culturele tradities te volgen?

Ja, die vind ik wel belangrijk, zoals ik eerder zei, zolang ze niet haaks staan op de islam. Dus familiefeesten of familiebijeenkomsten bijvoorbeeld die net per direct islamitisch zijn maar uiteindelijk wel, omdat familiebanden sterk houden een van de belangrijkste regel is binnen de islam. Ja, zulke dingen wil ik zeker laten leven en voortduren.

- Vindt u het belangrijk dat uw kind de Turkse taal goed beheerst?

Ja, zeker daarom praat ik altijd, altijd Turks met mijn kind. Het is de moedertaal van mijn kind en dat is belangrijk om te leren aan je kind. Nederlands leert ie buiten en op school. Maar op een verdere leeftijd zal ik natuurlijk ook wel Nederlands met hem praten maar nu even Turks vind ik. Ook de vader praat nu Turks met hem, dat hebben we samen bewust afgesproken.

- Wat is uw belangrijkste kritiek als het gaat om de opvoeding die u van uw ouders heeft meegekregen?

Ehmm ik denk voor grotendeels dat het is dat ze geen of weinig uitleg gaven waarom het iets hoorde zoals het hoorde. Dus.. ja dat ze kortaf waren ja.. Als ik dan iets vroeg waaromvraag over islamitische dingen was het meestal, omdat wij moslims zijn of omdat Allah dat wil. Er werd niet echt uitleg gegeven uit de Koran of sunnah ofzo. Wel werd er soms verhalen uit het leven van de profeet verteld. Maar niet als antwoord op mijn vragen.. meer zo, ja zo ging het. En verder...ja verder probeerden ze altijd een voorbeeld te zijn voor me.

- Op welke manier heeft de opvoeding die u heeft meegekregen invloed op de opvoeding die u zelf geeft aan uw kinderen?

Ehmm ik probeer ook altijd voorbeeld te zijn voor me kinderen net als mijn ouders. Zo heb ik tegen mijn man ook gezegd dat we nooit in hun aanwezigheid moeten discussiëren of op een onaangename manier praten zelfs.. En verder.. ja, verder doe ik dezelfde dingen als hun, mijn kind begeleiden bij huiswerk van moskee en school. Dat laatste is iets wat zij dan niet deden, maar dat kwam meer door de taalbelemmering en niet zo zeer omdat ze het niet wilden. En ja verder kan ik zeggen dat het alleen maar een positieve invloed op mij heeft gehad en op de opvoeding die ik zelf geef.

3. Man vrouw relatie

- Hoe ziet volgens u de man-vrouw relatie eruit?

Ehmm allereerst respectvol. Maar als je vraagt volgens welke richtlijnen, dan vind ik dat het moet volgens de richtlijnen en voorschriften van de islam. En dat brengt sowieso de nodige respect met zich mee tussen de man en vrouw, of het dan nou gaat tussen man vrouw binnen huwelijk of buiten doet er niet toe. Het geeft de precieze richtlijnen hoe beide moet. Allereerst zegt God sla je blik neer aan zowel de man als de vrouw. Opmerkelijk is dat de man eerder wordt genoemd, maar dat is wat ik zelf opmerk. Of er een betekenis aan de volgorde verbonden moet worden weet ik niet.. Veel moslims nemen deze vers niet te serieus, althans dat is wat ik vind. Meestal wordt er nadruk gelegd op niet nemen van een verkering en seks voor het huwelijk. Maar de aanleiding voor beide is de blik die tussen man en vrouw vindt. Dag in dag uit, door eigen ervaring of ervaringen van anderen kom je tot deze conclusie. Dat je niet mag kijken naar iemand van het ander geslacht die haram is voor je. En ja, je hoort bijvoorbeeld de ellendige verhalen tot wat het kan leiden en de ellendige gevolgen die het met zich meebrengt. En God weet het beste, dus horen we zijn woord te gehoorzamen. Een regel of vers hoeft geen verbod te zijn het is maar net hoe je ertegenaan kijkt. Dus ja een man en vrouw buiten het huwelijk mogen niet naar elkaar kijken of ik bedoel blijven kijken of met opzet kijken omdat hij/zij aantrekkelijk eruit ziet. En ja ze moeten dan ook geen verkering nemen met elkaar. Of seks hebben voor het huwelijk. Verder betekent dit niet dat een vrouw en man niet mogen samenwerken of iets dergelijks. Zolang beide zich afstandelijk houden tegenover mekaar en alle gedragingen en woorden vermijden die zouden kunnen leiden tot wat God niet wil, dan is er geen probleem.

- Hoe geeft u dit over aan uw kinderen?

Ehmm mijn kind is nog te jong om het expliciet aan hem over te geven. Maar bijv. de keuze voor een islamitische basisschool is onder andere zodat ze met de normen en waarden omtrent dit onderwerp zouden groeien, omdat ik zelf ook heb ervaren hoe het wordt overgedragen. Nu zwemmen de kinderen niet op de basisschool maar in mijn tijd deden we het wel en dat was gescheiden. Jongens en meisjes op verschillende dagen. En je krijgt het ook op school impliciet mee door de sfeer, omdat er altijd in termen van islam gesproken wordt. Ehmm ja, op dit moment heb ik niks mee te geven aan mijn kind, buiten het feit om dat ik aan hem zeg dat niemand aan zijn lichaam, bepaalde delen bedoel ik, mag komen, je weet wat ik bedoel.. Maar verder mag hij gewoon lekker spelen met zowel jongens als meisjes, ik bedoel het zijn kinderen. Maar op een ouder leeftijd

zal ik aan hem vertellen over waarom God wil dat wij geen verkering nemen enzovoort. Maar dat het natuurlijk heel normaal en gewoonlijk is dat we iemand van het ander geslacht leuk vinden.

- Hoe ziet u het liefst uw dochter/zoon zich gedragen tegenover het ander geslacht?
Voor nu niet specifiek op een bepaalde manier. Gewoon wat algemeen is, dus respectvol enzovoort. Voor nu is mijn kind nog te jong zoals ik al zei.